

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Nelegální pracovní migrace na Mladoboleslavsku

Irregular Economic Activities of Migrants at the Mladá Boleslav Region

Diplomová práce

Vladimíra Khajlová

Praha 2008

Vedoucí diplomové práce: Doc. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!
Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat!
Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou magisterskou práci vypracovala samostatně, pouze za použití uvedených zdrojů dat a literatury.

V Praze dne 25. srpna 2008

.....

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Poděkování

Děkuji panu Doc. RNDr. Dušanu Drbohlavovi, CSc za odborné vedení při zpracování magisterské práce a všem, kteří mi pomohli při uskutečnění rozhovorů.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!
Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat!
Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Obsah

Obsah	4
1. Úvod.....	9
2. Definice použitých pojmů	12
2.1 Pojmy užívané pro nelegální migraci	12
2.2 Definice nelegální migrace.....	12
3. Teorie a koncepty vztahující se k nelegální migrace.....	15
4. Nelegální migrace – v evropském kontextu.....	21
4.1 Kontrola nelegální migrace v Evropě po 2. sv. válce	21
4.2 Determinanty nelegální migrace zdrojových států	22
4.3. Hlavní směry nelegální migrace ve střední a východní Evropě	24
4.4. Strategie překročení státních hranic	24
4.4.1 Falšování dokumentů	26
4.5 Převaděčství a obchod s lidmi	26
4. 6 Formy nelegálních migrantů.....	29
4.7 Příklady řešení	31
4.8 Shrnutí nelegální migrace po rozšíření EU v roce 2004	32
5. Nelegální migrace – Česko	34
5.1 Právní aspekty nelegální migrace na území Česka.....	34
5.1.1 Zákony týkající se vstupu, pobytu a nabytí a pozbytí státního občanství	34
5.1.2 Zákon vztahující se k ekonomicky aktivním občanům třetích zemí.....	36
5.1.3 Podnikání cizinců na území Česka.....	38
5.1.3.1 Podmínky získání k oprávnění živnosti.....	39
5.1.3.2 Podnikání prostřednictvím právnických osob a obchodních společností	40
5.1.4 Shrnutí	42
5. 2 Nelegální migrace na území Česka.....	43
5.2.1 Nelegální migrace z hlediska vstupu a pobytu na území Česka	43
5.2.1.1 Nelegální migrace - přechod přes státní hranice	45
5.2.1.2 Nelegální migrace - porušování pobytového režimu.....	47
5.2.2 Nelegální migrace z hlediska ekonomicky aktivních cizinců.....	48
5.2.3 Nelegální migrace - z hlediska podnikání cizinců	51
5.2.4 Boj proti nelegální migraci v oblasti zaměstnání.....	52
5.2.5 Boj proti nelegální migraci v Česku.....	53
5.2.6 Shrnutí	54
6. Vlastní empirický výzkum	57
6.1 Region Mladoboleslavsko	59
6.1.1 Historický průmět zaměstnávání cizinců v Mladoboleslavsku.....	60
6.1.2 Ekonomická struktura regionu	61
6.1.3 Zaměstnanost a volná pracovní místa.....	62
6.1.4 Ekonomicky aktivní cizinci na trhu práce v regionu.....	63
6.1.5 Cizinci s platným živnostenským oprávněním v regionu Mladoboleslavsko.....	64
6.1.6 Cizinci z povolením k pobytu v regionu.....	65
6.1.7 Nelegální migrace na Mladoboleslavsku.....	66

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

6.2 Metodika - rozhovor pomocí návodu	68
6.2.1 Postup výzkumu	70
6.3 Výsledky a závěry výzkumu	72
6.3.1 Základní informace o respondentech	73
6.3.2 Důvody vycestování za prací	74
6.3.2.1 Shrnutí důvodů příčin odchodu migrantů	76
6.3.3 Informovanost migrantů o dokumentech nutných k pracovnímu poměru v Česku	77
6.3.4 Strategie přechodu migrantů přes státní hranice	78
6.3.5 Průběh migračního procesu	78
6.3.6 Faktory mající vliv na porušování zákonů	79
6.3.7 Ekonomické aktivity nelegálních migrantů	80
6.3.7.1 Četnost a změna zaměstnání	80
6.3.7.2 Nakládání s penězi	81
6.3.7.3 Hierarchie pracovních míst dle preferencí migrantů	82
6.3.8 Zjištěné formy nelegálních aktivit v regionu	82
6.3.9 Služby přepravců a zprostředkovatelů – klientský systém	83
6.3.10 Sociální sítě migrantů	84
6.3.11 Atraktivita regionu Mladoboleslavsko	85
6.3.12 Vztah respondentů k českým občanům	86
6.3.13 Plány respondentů do budoucna	86
6.3.14 Shrnutí	87
7. Závěr	92
Literatura	94
Příloha	99

Seznam Zkratek

CTM - The Counter-Trafficking Module Database – Databáze informací o obchodu s lidmi

ČR - Česká republika

ČSÚ - Český statistický úřad

EAO - Ekonomicky aktivní obyvatelstvo

EHS - Evropské hospodářský prostor

EK – Evropská komise

EU – Evropská Unie

EURODAC – Evropská databáze pro otisky prstů

GPAT - Global Programme Against Trafficking in Human Beings – Mezinárodní program proti obchodu s lidmi

ICMPD - International Centre for Migration Policy Development - Mezinárodní centrum pro rozvoj migračních politik se sídlem ve Vídni

ILO - International Labour Organization - Mezinárodní organizaci práce

IPD - Imigrační policejní důstojníci

MF - Ministerstvo financí ČR

MOPNZC - Meziřesortní orgán pro potírání nelegálního zaměstnávání cizinců v ČR

MPO - Ministerstvo průmyslu a obchodu

MPSV - Ministerstvo práce a sociálních věcí

MV ČR - Ministerstva vnitra ČR

MZV - Ministerstva zahraničních věcí

OKEČ - odvětvové klasifikace ekonomických činností

OSN - Organizace spojených národů

SCP - Služby cizinecké policie

ÚP – Úřad práce

USA – United States of America - Spojené státy americké

VÚPSV Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí

ŽÚ - Živnostenský úřad

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Seznam Tabulek

Tabulka č. 1: Nelegální migrace vývoj v období let 1997 – 200	45
Tabulka č. 2: Nelegální migrace dle státní příslušnosti v roce 2006 (TOP 10)	46
Tabulka č. 3: Kontrolní činnost ÚP a zaměstnaní cizinci v Česku, 2001–2007	50
Tabulka č. 4: Cizinci, kteří potřebují pracovní povolení a jsou registrovaní na ÚP	64
Tabulka č. 5: Cizinci z EU, EHS a Švýcarska	64
Tabulka č. 6: Cizinci s platným živnostenským oprávněním v regionu ve vybraných letech	65
Tabulka č. 7: Cizinci s dlouhodobým či trvalým pobytem dle státních příslušností v regionu Mladoboleslava v období 2001 – 2007*	66
Tabulka č. 8: Kontroly ÚP na Mladoboleslavsku	68
Tabulka č. 9: Základní charakteristiky respondentů	91

Abstrakt

Předložená diplomová práce se zabývá problematikou nelegální migrace v regionu Mladoboleslavska. Kvalitativní výzkum byl proveden s post-sovětskými nelegálními či kvazi-legálními migranty (dále jen migranti), kteří pracují v regionu. Hlavním cílem této práce je zjistit charakteristické rysy migrantů s důrazem na jejich ekonomické aktivity. Je sledován také motiv, způsob a za jakých okolností přichází migrant do regionu pracovat. Dalším cílem poznat jeho způsob života v Česku ve vztahu k práci a objasnit s jakými subjekty či osobami přichází do styku během migračního procesu. Bylo zjištěno, že sledovaní migranti využívají služeb zprostředkovatelů. Nepotvrdily se stanovené teze, že migranti pracují v Česku v méně kvalifikovaných pracích než v zemi původu, dále že migranti v obcích regionu mají větší strach z odhalení nelegálního pobytu oproti migrantům pracujícím ve městě. Dále ukazuje, že migranti zvolili jako první místo svého zaměstnání právě tento region a že státy západní Evropy po vstupu Česka do Schengenu nejsou takovými konkurenty z hlediska pracovních příležitostí, jak se předpokládalo.

Klíčová slova: nelegální migrace, nelegální pracovní migrace na Mladoboleslavsku, nelegální a kvazi-legální migranti, ekonomické aktivity post-sovětských migrantů.

Abstract

This thesis deals with irregular migration at the region of Mladá Boleslav. The qualitative research with irregular and quasi-regular working migrants from Post-Soviet countries (hereinafter migrants) was carried out. The main objective of this thesis is to reveal the characteristics of migrants by placing emphasis on their economic activities, motivation, circumstances and the way of their entry. Further aim is to learn about the migrants working life and clear up the role of people and other subjects that are in contact with migrants. It was found out that the migrants take advantage of mediators services. Neither of the theses, that the migrants work in less skilled jobs than in the countries of origin and the migrants who reside in the countryside are more scared of being revealed because of their irregular stay in comparison with the migrants in towns was confirmed. It was recognized that the migrants tend to choose as their first working place the region of Mladá Boleslav and the West European countries after the admission of Czech Republic are not so competitive regarding working opportunities.

Key words: irregular migration, irregular working migration at the region of Mladá Boleslav, irregular and quasi-regular migrants, economic activities of Post-Soviet migrants.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

1. Úvod

Fenomén nelegální migrace je tématem aktuálním a zároveň velmi choulostivým. V poslední době je diskutováno nejen politiky či vládními a nevládními institucemi, ale i širší veřejností. Tato skutečnost plyne z jednoduchého důvodu, neboť s cizinci přicházíme mnohem více do styku než tomu bylo dříve. Migranti již nejsou výhradně na stavbách či na tržnicích, kde nebyli tolik vidět, ale postupně se začleňují do majoritní společnosti.

Česko zůstává pro některé migranty tranzitní zemí, avšak stále více se pro ně stává cílovou zemí. Důvodem je ekonomická, politická a společenská vyspělost státu a také jeho bezpečnost. Jako nový členský stát EU muselo Česko vytvořit jistá opatření v oblasti migrační politiky, a tedy i zvýšit pozornost věnované problematice.

Na začátku devadesátých let se Česko začalo seznamovat s nelegální migrací, kterou do této doby prakticky neznalo. Stát neměl skoro žádné zkušenosti, zákony vztahující se ke vstupu, pobytu a k zaměstnání cizinců se teprve tvořily a upravovaly, vznikaly tzv. za pochodu. Obdobná byla situace s migrační politikou, která byla a stále je nekonzistentní. Proto bylo tehdy pro nelegální migranty na území Česka poněkud lehčí než v současné době, jelikož příslušné zákony nebyly tak striktní jako dnes a pro nelegální migranty nebyly jasné formulovány postihy. Jistá výhoda při tvoření legislativy týkající se cizinců je v tom, že stát se může „ponaučit“ z chyb a z nich vyplývajících vývoje u západních států Evropy. Lze se tak vyvarovat nežádoucím scénářům některých států Evropy¹ a zvolit takovou migrační politiku, která bude příznivá pro budoucí vývoj celé společnosti.

I přesto, že Česko je členem EU a jako takové musí splňovat stanovená kritéria i v rámci migrační politiky a z ní vyplývajících příslušná opatření², i zde má ale jistou pravomoc při ustanovení zákonů a předpisů migrační politiky. Domnívám se, že Česko doposud nenašlo způsob, jak se vypořádat s nelegální migrací. Zvolilo cestu restriktivní úpravy cizinecké problematiky, která však nepřináší očekávané výsledky. I tak se ale počet zadržených nelegálních migrantů od devadesátých let neustále snižuje. To může být výsledkem skutečného poklesu počtu osob nelegálně přecházejících přes české hranice, zvyšující se kvalitou kontrol na hranicích anebo novými strategiemi a taktikami samotných migrantů (pracovní postupy převaděčství, obchod s lidmi a další). Avšak určit skutečný počet nelegálních migrantů pobývajících na území Česka je zcela nemožné, jedná se o

¹ Například nepokoje vyvolané přistěhovanci ve Francii v listopadu roku 2005.

² Například závazkové podmínky bezpečnostní hranice či spolupráce se sousedními státy EU.

odhady, které nelze nijak podložit. Musím konstatovat, že spolehlivý mechanismus ke zjištění současného počtu těchto osob v Česku prozatím neexistuje.

Vedle zmíněných tezí je hlavním cílem této práce nahlédnout do současné nelegální migrace v regionu Mladoboleslava. Výzkum se orientuje na migranty z post-sovětských zemí. Záměrem je tedy zjistit především ekonomické aktivity nelegálního migranta pracujícího v tomto území. Určit proč, jak a za jakých okolností do regionu přichází (popřípadě do Česka) a poznat jeho způsob života v této pro něj nové zemi zejména ve vztahu k jeho práci. Neméně důležitým cílem je objasnit role zprostředkovatele v rámci celého migračního procesu. Dále určit do jaké míry si nelegální migranti organizují společenský život, případně zda jim ho organizuje někdo jiný. Cílem výzkumu je přiblížit současnou nelegální migraci v regionu Mladoboleslava.

K dosažení cílů a k ověření tezí, jsem použila metodu rozhovoru pomocí návodu. Jedná se o metodu kvalitativního přístupu šetření, jehož použití s ohledem na řešenou problematiku je vhodnější než kvantitativní přístup.

Diplomová práce je rozdělena do dvou hlavních částí – do teoretické a empirické části. Považuji za nezbytné nejprve v první části obecně vysvětlit problematiku nelegální migrace tzn. teoreticky ji zarámovat, dále charakterizovat jednotlivé trendy a směry v evropském a českém kontextu a poté zmínit právní aspekty migrace na území Česka. Na základě těchto poznatků je možné se zaměřit na vlastní empirický výzkum v regionu Mladoboleslava.

První část diplomové práce tvoří čtyři kapitoly, v první kapitole jsou definovány pojmy týkající se nelegální migrace, dále samotný termín nelegální migrace. Následuje druhá kapitola, ve které je fenomén nelegální migrace teoreticky zarámován koncepty a modely aplikovatelnými na území Česka. Třetí kapitola se věnuje problematice nelegální migrace v evropském kontextu, jsou zde uvedeny jednotlivé trendy po rozšíření EU v roce 2004, dále hlavní směry nelegálních migrantů a další aspekty týkající se této problematiky. Čtvrtá kapitola se zabývá právním rámcem nelegální migrace v Česku, jmenuje jednotlivé zákony, které se dotýkají migrantů, chtějí-li zde pracovat. Druhá část zmíněné kapitoly charakterizuje současnou nelegální migraci na území Česka, uvádí některá fakta prostřednictvím orgánů a subjektů, které se zabývají cizineckou problematikou a kontrolují dodržování příslušných zákonů. Dále se zmiňuje o boji Česka proti nelegální migraci a o různých projektech, které mají za cíl eliminovat nelegální migraci na území Česka.

Druhou částí je vlastní empirický výzkum, který zahrnuje dvě kapitoly. V první z nich charakterizuje region Mladoboleslava z hledisek týkajících se zaměstnávání cizinců

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

a dále je zde nastíněna současná nelegální migrace v regionu. V druhé části je vysvětlena zvolená metodika empirického výzkumu. Následuje samotný empirický výzkum, který je klíčový pro diplomovou práci, neboť jsou zde uvedeny výsledky a závěry zjištěné z provedeného rozhovoru s respondenty.

V diplomové práci je ověřována platnost těchto tezí:

1. *Nelegální migranti vykonávají práci s nižší kvalifikací než v zemi původu.* Domnívám se, že nelegální migranti kopírují celorepublikový trend a pracují v méně kvalifikovaných pracích a velmi často pracují i mimo oblast svoji původní profese, což nekoresponduje s jejich původní profesí, kterou vykonávali v zemi původu.

2. *Většina nelegálních migrantů má „svého“ zprostředkovatele, který jim zajišťuje potřebné dokumenty, práci a ubytování.* Dle mého názoru nelegální migranty „doprovází“ celým migračním procesem zprostředkovatel, který za něj zařizuje veškeré záležitosti. Nelegální migranti také přenechávají těmto zprostředkovatelům zajištění dokumentů především z důvodu neznalosti české legislativy.

3. *Většina nelegálních migrantů jako první místo k nalezení práce na území Česka volí hlavní město Prahu.* Lze předpokládat, že nelegální migranti z důvodu širší nabídky pracovních možností a z důvodu větší anonymity volí hlavní město Prahu, popřípadě větší města v Česku. Dle mého názoru je tak Praha pro nelegální migranty atraktivnější z hlediska nalezení zaměstnání než region Mladoboleslavsko.

4. *V obcích vybraného regionu existuje větší míra sociální kontroly³ než ve městě Mladá Boleslav a z tohoto důvodu většina nelegálních migrantů bude mít větší strach z odhalení jejich nelegality než nelegální migranti ve městě Mladá Boleslav.* Vycházím z předpokladu, že v obcích v Česku existuje větší míra sociální kontroly než ve městech. Je tedy pravděpodobnější, že nelegální migranti jsou více „kontrolováni“ lidmi, kteří zde žijí, a proto mají větší strach z odhalení a následného udání.

5. *Po vstupu Česka do Schengenského prostoru se pro nelegální migranty stávají státy západní Evropy atraktivní z hlediska pracovních příležitostí (pracovních podmínek – jako například vyšší plat). Státy západní Evropy se tak pro Česko stávají určitou konkurencí.* Proto lze předpokládat, že státy západní Evropy se tak pro Česko stávají určitou konkurencí, a z tohoto důvodu mají nelegální migranti větší zájem migrovat dále za prací do těchto států.

³ Sociální kontrola probíhá při každodenní interakci, v malých skupinách a během celého procesu socializace. Žádná společnost nemůže existovat bez sociální kontroly. Dokonce i malá skupina lidí, která se schází jen příležitostně, musí rozvinout své mechanismy kontroly, nemá-li se skupina ve velmi krátké době rozpadnout (<http://sociologie.prac.cz/2002-2004/Sociální-kontrola-dne>)

2. Definice použitých pojmů

2.1 Pojmy užívané pro nelegální migraci

Na poli dané problematiky lze nalézt řadu pojmů, které se používají při pojmenování fenoménu nelegální migrace. Užívání pojmu nelegální migrace se datuje prakticky až od šedesátých let. Opravdový rozmach, ale zažil až během devadesátých let, která jsou spojována se zaváděním opatření souvisejících s obavami z nekontrolovatelné migrace po rozpadu tzv. „bipolárního světa“ (Nekorjak 2007).

Jediným definičním rámcem určujícím nelegálního migranta či nelegální migrace je konkrétní zákon daného státu. Ten vymezuje v jaké situaci a za jakých podmínek migrant získá nelegální status na území státu. Jestliže nedodrží příslušná ustanovení, vyhlášky a zákony je definován jako migrant s nelegálním statutem (Drbohlav a kol. 2008, v tisku). Ve své podstatě je člověk bytost svobodná, ale jeho status nelegálního migranta může být popsán jako stav, kdy není v souladu s tzv. pravidly daného státu.

Pojem představuje širokou škálu stupňů pobytové či pracovní nelegálnosti s různou mírou závažnosti. V současnosti existují nepatrné, v některých případech i větší rozdíly, v chápání a ve vymezení nelegálního migranta či nelegální migrace. Problém je také v tom, že termíny použité v zahraniční literatuře (zejména v anglické literatuře jako např. „irregular“, „illegal“, „undocumented“, „clandestine“, „unauthorised“) nejsou přesně definovány a může docházet i k určité záměně (Drbohlav a kol. 2008, v tisku). V českém prostředí se nejčastěji používá pojem nelegální, ilegální, neregulérní⁴ či neoprávněná.

Z důvodu neexistence mezinárodního termínu pro tuto problematiku a vzhledem k tomu, že je v české společnosti i nejpoužívanější, používám ve své práci termín „illegal“, do češtiny překládaný jako nelegální. Jsem si vědoma toho, že veřejnost může spojovat pojem nelegální migrace zejména s kriminálním prostředím, nicméně i tak se domnívám, že užití tohoto termínu je oprávněné, jelikož migranti porušující zákony a předpisy se dopouštějí jistého přestupku, který není v souladu se zákonem, tedy je brán jako nelegální.

2.2 Definice nelegální migrace

Každý stát si legislativně vymezuje nelegální migraci a tím ze zákonů vyplývající postihy za jejich porušení. To vede k závěru, že definovat nelegální migraci by mělo být snadné, pokud se stát drží svého institucionálního rámce. Nelegální migrace se v současnosti

⁴ Ažale-tento-název-je-roněkud-uměle-či-nevhodně-překládaný.

stává velmi diskutovanou nejen v oblasti politického dění, ale zároveň také probíranou širokou veřejností, které se jednoznačně dotýká. Je důležité připomenout, že tato problematika je stále relativně málo teoreticky podložená, i když v současnosti rapidně přibývá publikací, které se tímto fenoménem zabývají.

Podle Baldwin-Edwards (2006) je snadné v první úrovni definovat ilegální migraci⁵: je to migrace, která nastává mimo státem stanovený legální institucionální rámec. Ilegální migrace může být stejným problémem jako ostatní nelegitimní soukromé ekonomické aktivity probíhající přes národní hranice. To nese jistou analogii s ilegálními toky kapitálu na začátku 20. století a s pašeráctvím zboží, což je několik století stará, ale stále prosperující činnost.

Papademetriou (2005) definuje čtyři formy nelegální migrace, zaměřuje se na formy nelegálního statusu, jmenovitě to jsou: neoprávněný vstup, vstup s falešnými dokumenty, překročení víza a porušení termínu či podmínek víza. Jako další typ nelegální migrace uvádí: zamítnutí žádosti o azyl pro uprchlíky, dále nelegální migranti, kteří nejsou schopni si obnovit povolení, časté příklady porušování podmínek víz nebo povolení k zaměstnání⁶.

Na mezinárodní konferenci Mezinárodní organizaci práce (dále ILO)⁷ v roce 1975, jak uvádí ve své práci Tapinos (1999), byly definovány „skryté“⁸ či ilegální imigrační pohyby jako pohyby, ve kterých migranti hledají sami sebe. Tapinos říká, že následující skutečnosti, které se objevují během jejich cesty do cílené země, pobytu a zaměstnání se za určitých podmínek mezinárodních smluv smluvených kontraktů (významných mezinárodních dohod) či národních zákonů, vytváří klima pro samotné ilegální migranty a oni volí legální či ilegální cestu (Tapinos 1999). Toto pojetí definuje různé nepříznivé aspekty nelegality: vstup, pobyt v hostující zemi a závazek v zaměstnání a nahlíží na nelegální migraci zejména z pohledu jedince.

Evropská komise (dále EK) si je ve svém dokumentu (viz Commission 2007) vědoma mnoha problémů, které jsou spojeny s nelegální migrací, snaží se definovat nelegální migraci ve své studii, odůvodnit ji a polemizuje nad možnými důvody vedoucími k rozhodnutí nelegálně migrovat. Dle dokumentu EK je to migrace, která je způsobena soustavou „push“ a „pull“ faktorů⁹, které nejsou jenom ekonomické, ale vycházejí z řady aspektů daného státu. Vedle toho se nelegální migranti rozhodují migrovat navzdory

⁵ Baldwin-Edwards používá termín „illegal migration“, jak sám uvádí v neshodě se současnou světovou literaturou. Z důvodu přesného překladu, používám pojem ilegální.

⁶ Například změna zaměstnání, která nebyla ohlášená a dovolená příslušným orgánem.

⁷ Dle názvu v angličtině: International Labour Organization, zkratka: ILO.

⁸ Tapinos používá pojem clandestine a illegal migration, překládám je jako skrytá a ilegální migrace.

⁹ Faktorů, které podstatně ovlivňují vlivy kapitálu.

možnému dopadnutí, stíhání či dokonce vyhoštění ze státu. Dopouštějí se tak trestného činu v cílovém státě, ve kterém jednají proti příslušným zákonům Commission (2007).

Různorodost definicí nelegální migrace způsobuje problémy, pokud se snažíme odhadnout¹⁰ počet nelegálních migrantů. Jsou-li její chápání zcela odlišná, je samotné šetření složitější. Dle mého názoru je zcela na místě snaha o sjednocení názvosloví. Studie o nelegálním zaměstnávání Evropské Unie (dále EU) ukázaly, že je problematické definovat nelegální práci. Jestliže fenomén není popsán a identifikován jako problém, v politickém světě pak neexistuje (Commission 2007). I přesto se má za to, že definice vycházejí z jedné velmi důležité skutečnosti a to, že každý migrační pohyb, pobyt či pracovní poměr, který nerespektuje zákony v cílové zemi, se považuje za nelegální. Tato skutečnost je základním kritériem pro řadu mezinárodních šetření, srovnání a pro mnoho analýz, které mohou pomoci objasnit fenomén a řešit vzniklé problémy.

Osobně se přikláním k určité kombinaci uvedených definic. Avšak za základní považuji legislativní rámec daného státu, který je stěžejní pro definování nelegální migrace. Jde tedy o vstup, pobyt či pracovní povolení, popřípadě o povolení k oprávnění o živnostenské činnosti, které není v souladu s příslušnými zákony. Nelegální migrace může mít mnoho forem a různou míru závažnosti porušení zákona. Dále je v popředí zájmu, jakým způsobem nabyla osoba právního statusu nelegálního migranta¹¹. Řešit postihy, které vyplývají z porušení zákonů, náleží k právům každé země.

¹⁰ Bohužel neexistuje metodika ke sběru dat o nelegálních migračních. Proto používám slovo odhadnout, jelikož jde především o hrubé odhady.

¹¹ Jednotlivým formám nelegálních migrantů se věnuji dále v kapitole 4.6.

3. Teorie a koncepty vztahující se k nelegální migraci

V této kapitole se usiluji o teoretické ukotvení nelegální pracovní migrace v Česku. Existuje řada teorií, které se zaměřují na mezinárodní migraci, ovšem žádná z nich neodpovídá komplexně na všechny otázky, které nás napadají při objasnění nelegálních migračních procesů. Můžeme říct, že jsou to různé modely či koncepty pomocí nichž lze vysvětlit fenomén nelegální migrace. Jedná se spíše o jejich kombinaci vybraných „částí“, které se v konečném výsledku můžou aplikovat u tohoto fenoménu v Česku. Je nutné zdůraznit, že neexistuje teorie, která by vysvětlovala či objasňovala jednotlivé aspekty nelegální migrace. Proto jsem zvolila koncepty a modely, které zdůvodňují příčiny, osobní i skupinové podněty k nelegální migraci. Dále, které poukazují na struktury či organizace, které hrají nemalou roli v tomto fenoménu a poodhalují za jakých okolností se migranti dostávají do Česka.

Jedním z možných způsobů nahlížení na zkoumaný jev, je úroňové hledisko tzn. makro- a mikro- úroveň. Makro-sociologický přístup se snaží zachytit strukturální modely či struktury, které mohou vést komunitu či skupinu migrantů k rozhodnutí migrovat, zaměřuje se tedy především na prostředí a podmínky, do kterého migranti přicházejí. Druhou úrovní pohledu je tzv. mikro-sociologický přístup, ve kterém je klíčový jedinec a jeho rozhodnutí migrovat s důrazem na psychologické pozadí samotného aktu (Janská 2002). Další samostatnou skupinou teorií jsou tzv. mezilehlé struktury, které zprostředkovávají spojení mezi mikro-sociálními a makro-sociálními přístupy (Massey et al. 1993).

V následující části poukazují na teorie zabývající se důvody migrace, kterými jsou ekonomické stimuly či rozložení pracovních sil v globálním měřítku. Mezinárodní migraci také vysvětluje teorie světového systému poukazující na „vykořisťování“ chudých států vyspělou kapitalistickou ekonomikou „bohatých států“ (Massey et al. 1993). Dále uvádím teorii vyzdvihující důležitost mezilidských vztahů. Rovněž zmiňuji přístup, který zdůrazňuje vliv institucionálních subjektů, jejich roli v migračním procesu a stupně organizovanosti v migračních pohybech.

Ekonomickými důvody zkoumaného jevu se zabývá „*neoclassical economic approach*“ (*neoklasický ekonomický přístup*), který má dvě analytické úrovně mikro- a makro-. V makro-úrovni vysvětluje migraci jako geografické rozdíly v nabídce a poptávce po pracovní síle (Massey et al. 1993). Státy méně vyspělé s dostatkem pracovních sil a s nižšími mzdami jsou tzv. ~~dobavatelé pracovních sil~~ pro státy vyspělé, kde naopak jsou mzdy

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

vyšší a je nedostatek pracovníků. Rozdíly ve mzdách z tohoto důvodu tedy velmi napomáhají migračním pohybům. Massey et al. (1993) tvrdí, že migrace je výsledek nerovnovážného stavu, a že skončí v případě vyrovnání rozdílů mezd, tedy za situace, kdy se srovnají platy v globální ekonomice. Naznačuje také, že vlády jednotlivých států, ať už přijímajících či vysílajících, musí ovlivňovat pracovní trh regulací rozdílů ve mzdách.

Na mikro-úrovni se často nazývá tento přístup „*Human capital model*“ („*model lidského kapitálu*“) v této úrovni je klíčový trh práce. Migrace je výsledkem zjištění, zda v cílové zemi jedinec získá zaměstnání, a zda bude dobře zaplacen (Drbohlav 2007). I v tomto měřítku jde o rozdíly ve mzdách. Vyplývá z individuální volby jedince, který odhaduje náklady a zisky z pohybu do cíle migrace a očekává jejich návratnost. Nemusí jít ale jen o zisk peněz v krátkém čase, důležitou roli má i jedincova budoucnost, ve které zúročí zkušenosti nabyté v zemi původu (vzdělání, jazykové schopnosti apod.) Rozdíly v očekávání tzv. čistých zisků ovlivňují velikost a směr migračních toků mezi státy. Teorie poukazuje na odvážnost migranta, který riskuje své počáteční investice (materiální náklady na cestu či náklady při hledání práce).

Z pohledu mezinárodní migrace se tato teorie zaměřuje jen na ekonomické důvody a pracovní migraci. Teorie nevysvětluje, proč migrují lidé ze stejně vyspělých států či nebere v úvahu ostatní motivy migrace, například slučování rodiny. Předpokládá se jistá racionalita chování. Za pozitivum této teorie lze považovat její pokus nahlédnout na migraci, jak z pohledu jedince, tak z pohledu větší skupiny migrantů. V případě nelegální migrace je zdůvodnění migrace ekonomickými důvody zcela na místě. Jedinec či skupina migrantů se racionálně rozhoduje, do jaké země bude migrovat podle toho, kde budou převyšovat zisky nad ztrátami z potenciálního migračního pohybu.

Nejen ekonomickými důvody se zabývá model „*push – pull*“, který vychází v prvé řadě z globální nerovnováhy, z odlišných příležitostí nebo-li z nestejných demografických, politických a kulturních podmínek. Podmíněnost nelegální migrace a následné ekonomické aktivity lze vysvětlit dvěma postuláty volnými pracovními místy a rozdíly v příjmech. V mikro-úrovni jde především o určitou soutěž mezi kvalitami místa původu a cíle migrace, jinými slovy jedinec se rozhoduje mezi dvěma místy, u kterých porovnává zároveň výhody tedy „*pull*“ faktory místa cíle migrace a nevýhody „*push*“ faktory místa původu. Usoudí-li potenciální migrant, že zisky vyplývající z migrace převýší ztráty, migrant se rozhodne emigrovat. V opačném případě zůstane v zemi původu. Pro nelegální migranty je tato nerovnováha příležitostí klíčovým faktorem pro rozhodnutí migrovat.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Dalším přístupem na makro-úrovni vysvětlujícím mezinárodní migraci z ekonomických důvodů je teorie, která určitým způsobem změnila předpoklady a závěry dosavadních neoklasických teorií (Massey et al. 1993). Jedná se o teorii „*new household economics of migration*“ (nová ekonomická teorie), která přichází s myšlenkou, že rozhodnutí migrovat nemusí být tvořeno jen individuálními aktéry, ale i rodinou či rodinnými příslušníky, takové rozhodnutí je pak kolektivní a nikoliv individuální. Tedy, že nedochází k obvyklé situaci, kdy se jedinec opakovaně vrací do země původu anebo dochází k trvalému usazení jedince v cílové zemi. Většinou jedinec, trvale usazený s již pravidelným příjmem v cílové zemi, je následován rodinným příslušníkem. Za rozhodnutím se skrývá snaha rodinných příslušníků nejen maximalizovat očekávané příjmy, ale také minimalizovat rizika spojená s neúspěchem odchodu. Dle Massey et al. (1993) jde tedy o snahu diverzifikovat rodinné příjmy – někteří členové rodiny zůstávají v zemi původu, ostatní členové jsou vysláni pracovat do zahraničí.

Obdobně jako předchozí teorie, vysvětluje tento přístup mezinárodní migraci z ekonomických důvodů migrantů. Tuto teorii lze potvrdit výzkumem, který byl uskutečněný na území Česka v letech 1995 – 1996 ukázal, že migranti¹² se rozhodovali o budoucí migraci společně s někým blízkým (nejčastěji s rodinným příslušníkem) a že se podílejí na rodinném rozpočtu většinou v podobě remitancí¹³ (Drbohlav 2007). Má se za to, že zmíněné remittance generují další aktivity v lokální ekonomice zdrojového státu (Drbohlav, Janská, Šelepová 2001). Uvedená teorie se dá aplikovat i v případě nelegální migrace v Česku. Nelegální migranti se velice často rozhodují o budoucí migraci společně s někým blízkým či v rámci celé rodiny.

Rozložením pracovních sil se zabývá „*dual labour market theory*“ (teorie dvojího trhu), která se odklání od tvrzení, že rozhodnutí migrovat je tvořeno osobnostmi (Massey et al. 1993). Massey et al.(1993) tvrdí, že migrační pohyb je zapříčiněn permanentní poptávkou po zahraniční pracovní síle tedy, že je „vrozený“ v ekonomice rozvinutých států. Dále uvádí, že není zapříčiněná „push“ faktory, ale zejména „pull“ faktory v přijímací zemi. Tato teorie je rozdělena do dvou základních sektorů. Prvním z nich je primární sektor, který zaměstnává vysoce kvalifikované pracovníky, s vysokými mzdami, nabízí jisté výhody, dále zajišťuje relativní stabilitu pracovního místa a možného postupu v zaměstnání. Oproti tomu

¹² Migranti legální i nelegální.

¹³ Většinou se jedná o peníze, popřípadě materiální věci, které posílají migranti své rodině. Tímto způsobem se vrací do země původu ztrátu vzniklou emigrací svých členů.

sekundární sektor většinou bývá charakterizován nízkými mzdami, nestabilními pracovními podmínkami a malou pravděpodobností zlepšení podmínek či postupu po kariérovém žebříčku. Tuto skutečnost potvrzuje výzkum provedený v letech 1995 – 1996 v Praze a okolí, který potvrzuje, že zmíněný sektor je typický pro migranty z post-sovětských států, jelikož většina respondentů uvedla, že vykonávají nekvalifikovanou práci, a to především ve stavebnictví (Drbohlav 2007).

Charakterizovaná teorie vysvětluje mezinárodní migraci na makro-úrovni, avšak opomíjí rozhodnutí jedince migrovat. Předpokládá, že migrační pohyb je výsledkem určitých „pull“ faktorů v rozvinutých zemích a zcela vypouští participaci „push“ faktorů, které také ovlivňují migraci. V sekundárním sektoru tedy pracují nelegální migranti, po kterých zaměstnavatelé vytváří poptávku. Zaměstnavatelé nechťejí zvyšovat mzdy, tak upřednostní cizince, který bude akceptovat nízkou mzdu.

Teorie vysvětlující okolnosti příchodu pracovních sil je makrostrukturální „*world-system theory*“ (*teorie světového systému*). Mezinárodní migraci interpretuje jako vstup globální (kapitalistické) ekonomiky do tzv. periferií (do nekapitalistických společností) a podněcuje tak mobilitu lidí do zahraničí, je tedy určitým katalyzátorem mezinárodní migrace (Massey et al. 1993). Vstup zahraničních vlastníků do ekonomik periferií, tak podmiňuje lokální ekonomiku změnit svoji produkci, přizpůsobit se požadavkům zahraničního vlastníka (například postupná feminizace).

Zmíněná teorie dále vysvětluje, že globální ekonomika je řízena z relativně malého počtu světových center nazvaných „global cities“, ve kterých se koncentruje bankovníctví, finance, administrativa, profesionální služby a high-tech obory náročné na vysoce kvalifikovanou pracovní sílu. Zároveň ale i v těchto světových centrech existuje silná poptávka po nekvalifikované pracovní síle. V tomto sektoru jsou zaměstnaní především imigranti, jelikož domácí populace nejeví o tyto méně prestižní zaměstnání zájem.

Massey et al. (1993) tvrdí, že způsob státních politik, jak ovlivnit mezinárodní migraci, je regulovat aktivity zahraničních investic, korporací a kontrolování mezinárodních toků kapitálu a zboží. Za vznikem mezinárodní migrace vidí dynamiku tvorby trhu a struktury globální ekonomiky, tedy ne diverzifikaci mezd či rozdílů v podmínkách zaměstnání mezi státy.

I tento přístup je intenzivně kritizován. Především stejně jako neoklasický přístup nedokáže vysvětlit, proč dochází k pracovní migraci v západoevropských zemích, tedy mezi vyspělými státy. Zcela opomíjí individuální migrační motivy jedince a migrační proudy

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

vysvětluje pouze „deterministicky“ na základě socioekonomického a geopolitického uspořádání ve světě. Z hlediska nelegální migrace lze tento přístup aplikovat zejména na zmíněnou nekvalifikovanou práci, ve které pracují nelegální migranti, kteří mají velmi nízkou mzdu, pracují v nedůstojných podmínkách a jsou na „dně pracovního žebříčku“.

Existuje řada faktorů, které jsou podnětem pro mezinárodní migrační pohyby, např. rozdíly ve mzdách, relativní jistota být zaměstnán, najímání pracovníku či tzv. „průnik trhu“. Mezi další faktory, podněcující mezinárodní migraci patří: migrační síť, institucionální podpora, rozvoj transnacionálního pohybu¹⁴.

Teorie zakládající se na vazbách migrantů, nebo-li na rozvětvených migračních sítích, která mimo jiné přispívá také k vysvětlení nelegální migrace je „*network theory*“ (*teorie sítí*). Právě tato teorie se ukazuje jako jedna z nejdůležitějších teorií v aplikaci na řešenou problematiku, jelikož není důležitý právní status migranta. Zdůrazňuje význam mezilidských vazeb. Jedná se o vazby příbuzenské, přátelské nebo vazby v rámci komunity (či jednoduše krajany). O těchto vazbách se někdy mluví jako o sociálním kapitálu, neboť poskytují jedincům i skupinám důležité zdroje informací, psychickou a morální podporu či finanční pomoc (Janská 2002). Předpokládá se, že jedinec, který jednou migroval a má tedy tzv. migrační zkušenost, bude migrovat znovu (Massey et al. 1993). Herman (2006) tvrdí na základě výzkumu v jižních státech Evropy, přesněji ve Španělsku a v Itálii¹⁵, že jedinec bude s největší pravděpodobností migrovat, jestliže je spojen s někým z rodiny či z komunity, který dříve migroval a který již žije v cílové zemi.

Dle Massey et al. (1993) objem a velikost migračních toků mezi státy nezávisí na diferenciaci mezd nebo na zaměstnání, ale především na migračních sítích (vazbách). Dále tvrdí, že jak migrační síť expandují, tak náklady a rizika spojené s migrací se přirozeně snižují. Dalo by se říci, že mohou zvyšovat pravděpodobnost migračního pohybu i jeho růstu. Síť také pomáhají při usazování migrantů v dané zemi a při vytváření komunit. Postupem času se migrační síť stávají určitou institucí podporující další migrační toky, dochází k tomu skrze utváření a zdokonalování sítí (Massey et al. 1993).

¹⁴ Transnacionální migrace – vysvětlována jako skutečnost, kde na jedné straně přistěhovalci a jejich potomci udržují přeshraniční vazby s jejich původním domovem, přičemž se na straně druhé snaží o budování nového domova a o začleňování se do sociálních institucí a sociálních sítí přijímající společnosti.

¹⁵ Jedná se o vzájemné četření migrantů z následujících zemí: Fozat, Maroko, Ghana a Senegal.

Další teorií zdůrazňující vliv organizací je „*Institutional theory*“, (*institucionální teorie*). Zmiňovaná teorie se snaží objasnit role institucí na poli mezinárodní migrace. Tyto instituce vznikly za účelem posilování migračních toků a také proto, aby z nich mohly profitovat (Massey et al. 1993). Jedná se o subjekty vládní, nevládní, humanitární organizace, sociální organizace, právnické firmy, realitní kanceláře apod., které do jisté míry mohou podmiňovat migraci. Nevládní a humanitární organizace poskytují migrantům především potřebné informace, občansko-právní poradenství a v některých případech i sociální služby. Dále pomáhají získat potřebné dokumenty, pracovní povolení, nasměrují migranta, jak postupovat při povolení k pobytu či žádosti o azyl.

Na druhé straně toto prostředí poskytuje mnoho možností pro tzv. černý obchod. Vznikají různé formy pomoci pro migranty v nelegálním počínání, jako je zajištění pracovního kontraktu mezi zaměstnavatelem a migrantem, získání falešných dokumentů či svatby „naoko“, dále jde o „mafíánské organizace“, klientský systém (zprostředkovatele - soukromé osoby či klienty) a převádění osob přes hranice „smuggling“¹⁶ či obchod s lidmi „trafficking“¹⁷. Migranti mohou být vystaveni vykořisťování, únosům, okrádání, podvodům a dalšímu velmi nedůstojnému zacházení.

Institucionální teorii potvrzuje výzkum zaměřující se na ukrajinskou komunitu, byl provedený Drbohlavem v roce 1997 v Česku (Drbohlav 2007). Na základě výzkumného šetření bylo zjištěno, že čtvrtina migrantů bylo kontaktováno již na Ukrajině a využili služeb zprostředkovatele či ukrajinské firmy působící na území Česka.

Důležité je, že činnost těchto institucí vděčí za vznik již existujícím osobním kontaktům. Organizace napomáhají udržovat, rozvíjet a propagovat mezinárodní migraci, mezinárodní toky migrantů se nezávisle na ostatních faktorech stávají více a více institucionalizovanými (Drbohlav 2001). Zmiňovaná teorie je aplikovatelná v případě nelegálních migrantů, jelikož právě z jejich existence těží některé další.

¹⁶ Anglický výraz pro převaděčství.

¹⁷ Anglický výraz pro obchod s lidmi.

4. Nelegální migrace – v evropském kontextu

Nelegální migrace má negativní i pozitivní dopady na obyvatele v zemi příchodu a v zemi původu migrace. Jde o fenomén, který se neustále mění a „modernizuje“, neboli „jde s módou“. Přizpůsobuje se momentálním potřebám a požadavkům nelegálních migrantů a zaměstnavatelů, ti zde hrají velmi důležitou roli. Je tedy na místě podívat se hlouběji na historické a strukturální faktory vztahující se k tomuto fenoménu. V následující části se zabývám nelegální migrací ve státech střední a východní Evropy po rozšíření EU v roce 2004. Zaměřuji se na současné změny a trendy v pracovní postupy nelegálních migrantů, dále se podrobněji věnuji strategiím překročení státních hranic a uvádím typologie migrantů, které vznikly kombinací nedodržování příslušných zákonů. Z důvodu složitosti a různorodosti strategií zaměřených na pobyt v jednotlivých státech, se této problematice věnuji pouze u Česka v následující kapitole. Vycházím z prací autorů (Tapinos 1999, Horáková, Polívka, Pfeifer 2001, Geddes 2005, Papademetriou 2005, Baldwin-Edwards 2006, Jandl 2004 a 2007, Commission 2007, Nekorjak 2007, Drbohlav a kol. 2008, v tisku).

4.1 Kontrola nelegální migrace v Evropě po 2. sv. válce

Geddes (2005) a Baldwin-Edwards (2006) popisují vývoj kontroly nelegální migrace. Baldwin-Edwardsovo (2006) pojetí začleňuji do druhého a třetího období. Geddes (2005) rozděluje období na tři významné úseky, které mohly formovat dnešní podobu migrace a které lze dát do souvislosti s fenoménem nelegální migrace:

- *První období* se týkalo zejména pracovní migrace. Začalo v 50. letech 20. století a trvalo do ropné krize. Zatímco současná politika uplatňuje velmi restriktivní ochranné prostředky vůči trhu práce, státy západní Evropy postižené válkou a čelící demografickému úpadku uzavíraly programy a bilaterální smlouvy s vybranými státy za účelem odvádění pracovní síly ze zemí původu. Migranti se nemohli sloučit s rodinou a byli vystaveni nebezpečí snadné deportace (příklad Velké Británie). Z uvedených důvodů se většina západoevropských států stala závislou na zahraniční pracovní síle a rovněž se domnívaly, že jde jen o dočasnou migraci. V tomto období nejvíce migrovali mladí svobodní muži, kteří tak měli větší možnost se v zemi integrovat, avšak sociální a také politická integrace migrantů byla v této době poněkud složitější. Naopak ekonomická integrace migrantů byla lehčeji dosažitelná. O nelegální migraci se v této

době ještě nedalo hovořit, jelikož pracovní trh byl otevřen v podstatě všem (Geddes 2005).

- Ropnou krizí v roce 1973 začalo *druhé období* a trvalo do pozdních 80. let. Období se vyznačuje rodinnou migrací, kdy dochází nejen k sjednocení rodin, ale je zde důležitý fenomén migrantů druhé generace, kteří se často museli rozhodovat mezi příslušností ke kultuře svých rodičů a potřebou vytvořit si vlastní životní styl v nové společnosti (Dizdarevič 2008). Státy západní Evropy se musely vypořádat s tím, že migranti, kteří přijeli v prvním období jen na dočasnou dobu, se v západní Evropě trvale usadili. Geddes (2005) dále podotýká, že doposud nebyla snaha zastavit pracovní migraci k omezení celkového počtu přistěhovalců. Právě v tomto období se začíná hovořit o nelegální migraci (Geddes 2005). Massey et al. (1993) tvrdí, že po ropné krizi byla znát jasná změna v migrační politice. Severní evropské státy zkusily navrátit questworkers¹⁸ do země jejich původu (bez úspěchu), imigranti z jižních evropských států začali odcházet pryč ze západoevropských zemí. V 80. letech přicházeli pracovní migranti ze Středního východu a ze zemí „asijských tygrů“ opět, ale šlo jen o dočasnou migraci. Z nedostatku pracovních sil a ze strachu z dalších přistěhovalců, politiky států velmi rychle vytvořily vysoce kontrolované dočasné programy pro „questworkers“.
- *Třetí období* začalo po skončení studené války a EU zaznamenala strmý vzestup počtu azylantů, docházelo k rozsáhlému spojování rodin, začal trend masové nelegální migrace a též diversifikaci zemí původu migrantů. Tato migrace zaplňovala mezery v pracovním trhu v severních státech Evropy (Baldwin-Edwards 2006). V tomto období nejsou jasné hranice mezi migrací, která byla vnímaná jako nedobrovolná a migrací z ekonomických důvodů. Toto rozdělení ztratilo smysl po zavedení velmi restriktivní azylové politiky ve všech evropských státech a z žadatelů o azyl se tak stala skupina, která mohla zneužívat ustanovení Ženevské konvence¹⁹. Restriktivní politiky pracovní a azylové migrace vedly k nárůstu počtu cizinců v nelegálním postavení (Geddes 2005).

4.2 Determinanty nelegální migrace zdrojových států

Baldwin-Edwards (2006) ve svém článku diskutuje nad Afolayanovým (2001) vnímáním nelegální migrace (Afolayan 2001, cit.v Baldwin-Edwards 2006). Ten identifikuje

¹⁸ Pracovník, který měl pracovní smlouvu jen na relativně krátké období. Sezónní pracovník týkalo se to především pracovníků v Německu.

¹⁹ Pliže na internetových stránkách - (Link 2004 - <http://ek.czweb.org/cek/aktivita/konvence.html>).

následující důvody migrace: růst populace a hustoty zalidnění, ekonomická nestabilita a značný státní dluh, socio-kulturní problémy, ekologické katastrofy, sociální kontakty, vládní migrační politika a regionální ekonomická integrace do globálního světa. Na příkladu Afriky vymezuje determinanty migrace podle růstu pracovních zdrojů, ekonomického poklesu a státního dluhu, etno-politickým konfliktem a ekologickým zhoršením životního prostředí. V tomto kontextu by měla být chápána migrace jako záchranná strategie pro jedince či pro rodinu (Afolayan 2001, cit. v Baldwin-Edwards 2006).

Starší literatura spojuje mezinárodní migraci s rapidním nárůstem počtu obyvatelstva, který má přímou korelaci s migrací. Jinými slovy vysoký přírůstek obyvatel vede k vysoké emigraci, zatímco nízký populační růst může vyvolat imigraci. Od tohoto přístupu se nyní opouští a současná literatura říká, že mají nulovou korelaci²⁰. Země s vyspělou ekonomikou a s vysokou fertilitou mají schopnost absorbovat novou pracovní sílu. Dále je rozhodující zaměstnanecká kreativita a flexibilita spíše než populační růst. Ta bude klíčovým determinantem určujícím budoucí migrační toky.

Další determinant nelegálního zaměstnávání vzniká tam, kde je zaměstnávání a podnikání regulováno právními předpisy (Horáková, Polívka, Pfeifer 2001). A tak se formy nelegální práce mění v závislosti na vývoji legislativy a na jejich častých změnách či složitosti plnění příslušných dokladů, které jsou velmi nejasné a příliš komplikované pro příchozí cizince. Z těchto důvodů pak může také přejít dříve legálně pobývající či pracující migrant do statusu nelegálního.

Současní odborníci nahlíží na dobrovolnou mezinárodní migraci jako na stupeň rozvoje ukazující přechod z velmi nízké životní úrovně k vyšší. Podle tohoto pohledu pak migrace nepramení z nedostatečného růstu, ale z jeho rozvoje (Baldwin-Edwards 2006). Olesen (2002) předpokládá sblížení jako redukování rozdílů v příjmových úrovních mezi emigračními a imigračními státy (Olesen 2002, cit. v Baldwin-Edwards 2006). Lucas (2004) připouští, že některé státy s velmi nízkými příjmy v Subsaharské Africe, pravděpodobně budou vykazovat vzrůst emigrace společně s ekonomickým rozvojem (Lucas 2004, cit. v Baldwin-Edwards 2006).

²⁰ Nemají nelineární vztah mezi-praměnanými-(nemí-závislost)

4.3. Hlavní směry nelegální migrace ve střední a východní Evropě

Geografická distribuce migračních toků ve střední a východní Evropě začala být více komplikovaná od druhé poliny 90 let. Nelegální migranti²¹ neustále vyvíjí nové směry a způsoby, jako odpověď na změny v zákonech, regulačních vízech a striktních opatřeních. Situace se po rozšíření EU v roce 2004 změnila a klasické směry nelegální migrace začaly být více neprůhledné a nelegální migranti se často dostávají do svého cíle pomocí jisté „zajížďky“²². Z výsledného šetření provedeného na základě rozšíření EU v roce 2003/2004 byly zjištěny následující směry a trendy migračních toků (Jandl 2007):

- ⇒ hlavní směr nelegálních migračních toků je stále z východní a jihovýchodní Evropy do západní Evropy,
- ⇒ nelegální migrační toky se nepřizpůsobují žádnému déle trvajícimu jasně definovanému migračnímu směru,
- ⇒ *migrační koridory* → *střední Evropa - Ukrajina – Slovensko – Česko do EU*
→ *z Turecka – z jihovýchodní Evropy do EU*
*(Balkánský směr)*²³
- ⇒ zjištěná fakta - některé země se staly hlavní destinací pro nelegální migranty a také jim slouží jako tranzitní země,
- ⇒ vysoký počet zaznamenaných nelegálních přechodů hranic se odehrává způsobem, kdy migranti, kteří v minulosti cestovali legálně a přesáhli dobu povoleného pobytu, byli zatčeni nebo jinak registrováni po svém návratu,
- ⇒ je velmi komplikované mapovat nelegální migrační toky díky dopadení na hranicích,
- ⇒ zvyšuje se podíl převáděných migrantů a dopadených migrantů s falešnými dokumenty na celkovém počtu dopadených nelegálních migrantů.

4.4. Strategie překročení státních hranic

Existuje mnoho způsobů jak nelegálně přejít hranice států. Lze použít vlak, přejít státní hranice v místech k tomu určených²⁴, vstoupit do země na hranicích na letišti, dále po moři či přes tzv. zelené hranice²⁵. Přesto se v posledních letech ukazuje jistý posun

²¹ Jandl (2007) ve svém článku používá termíny „irregular migration“ (nelegální migrace) a „illegal migration“ (nelegální migrace) synonymně. I když si je vědom jistých rozdílů. Vysvětluje „illegal migration“ jako „jen“ ilegální vstup přes hranice, zatímco pojem „irregular migration“ chápe, že je nadřazený pojmu „illegal migration“ a zahrnuje širší škálu neregulárních procesů v migraci. Jak jsem již uvedla výše budu používat pojem nelegální migrace.

²² Přes tranzitní země, kde se na nějakou dobu zastaví a vyčkávají na příhodnější podmínky k dalšímu posunu ve své cestě.

²³ Tento směr je v poslední době méně frekventovaný.

²⁴ Oficiální místa přechodu – hraniční přechody.

²⁵ Pojem „green border“ používá Jandl ve svém článku (2007), který ho charakterizuje jako přechod hranic v neoficiálních místech tedy tzv. „zelené hranice“.

v preferenci způsobu přecházení státních hranic. Opustilo se od nelegálního přechodu v „zelených hranic“ směrem k oficiálním hraničním přechodům (nejvíce k silničním přechodům). Tuto skutečnost potvrzují statistiky vedené na hraničních přechodech, na kterých bylo po rozšíření EU v roce 2004 dopadeno více migrantů, kteří využili služeb převaděče, než před rozšířením. Tyto trendy a změny v nelegální migraci dále popisují zejména u států, které byly přijaty v roce 2004. Z dosavadních výzkumů a šetření lze popsat základní rysy pracovního postupu převaděče:

- ⇒ méně migrantů je přepraveno ve velkých skupinách přes „zelené hranice“,
- ⇒ namísto toho – více migrantů je převáděno přes oficiální hraniční přechody, ti jsou schováni v úložném prostoru v autě dopravce nebo mají falešné dokumenty (v první řadě vízum, dále pak pracovní povolení či povolení k pobytu)²⁶,
- ⇒ zjistilo se, že dochází k uplácení policistů na hraničních přechodech²⁷,
- ⇒ tento pracovní postup převaděče je výrazný především ve státech střední Evropy²⁸.

Zmíněné rysy pracovního postupu se v každém státě liší. Například v Česku se zmenšil počet migrantů pašovaných ve větších skupinách v porovnání s předchozími roky. Byl však zaznamenán nárůst počtu osob objevených v zavazadlovém prostoru auta (Zpráva MV ČR 2007). V Maďarsku se změnil způsob migrantů a přechází hranice v malých skupinách (2–3 pašování), kde minimálně jeden má zfalšované dokumenty. Větší skupiny nelegálních migrantů přecházející pěšky přes „zelené hranice“ již nejsou tak časté jako v předchozích letech. I v Maďarsku se od rozšíření EU v roce 2004 zvýšil počet dopadených převáděných nelegálních migrantů o 36 % na hranicích s Rakouskem. Situace v Polsku je obdobná, počet nelegálních migrantů chycených na hraničních přechodech markantně stoupl, největší zásluhu na tom mají: padělky dokumentů, víz či to, že migranti jsou schováni v zavazadlovém prostoru auta (tato metoda je používána především při hranicích s Německem). Také na Slovensku byl zjištěn obrovský nárůst počtu nelegálních migrantů objevených ve vozech dopravujících zboží směrem do Rakouska (896 v roce 2004 a 212 v roce 2003) (Jandl 2004, Commission 2007).

²⁶ V posledních letech se tak děje především v Bosně a Hercegovině, Bulharsku, Maďarsku a v Polsku (Jandl 2007).

²⁷ Sumy nebývají vysoké (několik stovek do tisíce korun). Uplácení může být organizované či individualizované. Organizované uplácení je oboustranně bezpečnější, protože imigrant nevyjednává sám, ale zapojuje se do již ustavených vztahů mezi zkorumpovaným policistou a prostředníkem (řidič auta, které přepravuje více osob) (Nekorjak 2007).

²⁸ Státy, které byly přijaty do EU v roce 2004.

4.4.1 Falšování dokumentů

Stále nejběžnější metodou přechodu hranic v rámci falšování dokladů se dle šetření (Commission 2007) jeví používání cizích pasů, které jsou jen modifikovány na nové vlastníky (například přidáním fotky). Dalším způsobem je úprava expirační doby, razítka víza, nebo může být chemicky upraveno razítko, které migrant získává na hranicích. Ostatní dokumenty, které jsou velmi často falšovány: identifikační karty (občanské průkazy), povolení k pobytu, hraniční razítko, řidičský průkaz, zelená pojistná karta (povinné ručení), dokumenty diplomantů či zfalšovaný „uprchlický cestovní doklad“ vztahující se k evropským zemím a mnoho dalších.

Záleží především na kvalitě falšování, na metodě použití jako jsou: chemické úpravy, technické provedení duplikátů a další. S rozvojem falšování dokumentů bude velmi těžké identifikovat falešné dokumenty a zastavit tak migranty na hranicích při nelegálním vstupu do země (Jandl 2007). U vybraných států se v roce 2004 oproti předchozímu roku malátně zvýšil počet dopadených s falšovanými dokumenty.

4.5 Převaděčství a obchod s lidmi

Na konci devadesátých let vznikaly nové pracovní postupy (strategie či služby pro migranty), které jsou spojené s migračními procesy. V souladu s vývojem globální společnosti a se změnami v institucionálním prostředí se měnily techniky a strategie nelegálních migrantů. Ke změnám přispělo i rozšíření EU²⁹, které sebou neslo zavedení přísnějších kontrol na hranicích a zapojení zemí do Evropské databáze otisku prstů (EURODAC)³⁰. Oprávněně se předpokládalo, že zmíněné zavedení bude mít velký vliv na nelegální migraci (Jandl 2007).

První ze strategií je převaděčství, o kterém se říká, že je to jedna z nových strategií nelegální migrace (Liempt a Doomernik 2006). Současné studie zabývající se touto tematikou se shodují, že jde o určitou službu převaděče, který zprostředkuje migrantům nelegální překročení hranice, aniž by měl příslušné dokumenty opravňující vstup do země, byl občanem daného státu či měl trvalý pobyt (Baldwin-Edwards 2006, David 2000,

²⁹ Rozšíření v roce 2004.

³⁰ EURODAC (oficiálně používaný název) je evropská databáze otisku prstu zkoncipovaná s jediným cílem: identifikovat žadatele o azyl. Všem žadatelům starším 14 let jsou nyní odebírány otisky prstu, což představuje součást běžného azylového řízení – týká se všech žadatelů, v EU i mimo ni. Otisky prstu jsou v digitální formě posílány do centrály při EK, kde jsou automaticky porovnávány s otisky, jež byly do databáze zařazeny již dříve. Tento postup umožňuje úřadům zjistit, zda žadatelé přijeli do EU bez potřebných dokladů a zda se o azyl již v některém jiném členském státě ucházeli (Zpráva MVL ČR 2007).

Drbohlav a kol. 2008, v tisku). Jde tedy o smluvený převoz, kde přepravce a přepravovaný souhlasí s tím, že obejdou migrační kontrolu z důvodu vzájemně prospěšných výhod (Bhabha 2005). Ve většině případů přepravované osoby platí za tyto služby nemalou částkou či jinými materiálními výhodami. Nelegální migranti poté posílají peníze (remitance) domů (jestliže najdou práci). Někteří členové rodiny či známí znovu zaplatí přepravci za smluvený převoz do daného státu. Tímto způsobem se „točí peníze a obchod je udržován v chodu“. Nelegální migrace je pak chápána jako systém institucionalizovaných sítí, který sleduje zisky a ztráty. Tyto sítě zahrnují řadu institucí, aktérů a jedinců, kteří tvoří komerční zisk (Liempt a Doomernik 2006). Podle Bhabhy (2005) spočívají klíčové charakteristiky převaděčství v nelegálním přechodu hranic přepravenými osobami a v přijmutí materiálních výhod přepravce.

Přepravce nabízí i jiné služby než jen najmutí auta pro převoz, také zprostředkuje prodej bytu nelegálnímu migrantovi (pro úkryt), poskytnutí informačních technologií, potřebných k falšování dokumentů a získání důležitých informací. Jandl (2007) tvrdí, že převaděčství může být chápáno jako dynamická transnacionální služba. Pro transport přepravovaných osob často používají přepravci pronajatá auta, taxík, nákladní auta, minibusy, nákladní prostory, kontejnery nebo chladicí boxy. Dále převážejí přepravované osoby v přívěsech, motorových člunech a v dalších prostorech motorových prostředků. Podle hraničních hlídek přepravci neustále inovují své pracovní postupy a využívají tak noční přístroje a další vybavení například radiotelefony.

Druhou velmi často řešenou otázkou začal být v posledních letech obchod s lidmi. Zatímco převaděčství je vymezeno jako dobrovolný převoz migranta, u obchodu s lidmi jde již o porušování lidských práv migranta, což je problematika poněkud závažnějšího charakteru. Stejně jako u výše jmenovaného i v případě obchodu s lidmi se studie zabývající touto problematikou víceméně shodují na definování tohoto pojmu. Vyčerpávající definici předkládá zpráva, která vznikla v roce 2004 na shromáždění OSN o Transnacionálním organizovaném zločinu: Trafficking je definováno jako najmutí, odvádění, převoz, ukrývání osob pod pohrůzkou použití síly nebo jiné formy nátlaku, únosu, podvodu, podvodného triku, zneužití síly či pozice zranitelnosti. Za účelem dosažení celkové kontroly nad obětí (Bhabha 2005). Vykořisťování zahrnuje prostituci nebo jiné formy sexuálního vykořisťování, nucené práce a služby, otroctví či praktiky podobnému otroctví (Bhabha 2005).

Donucování nemusí spočívat pouze v krutém fyzickém násilí, ale také mentální dominanci zneužívající pozice zranitelnosti migranta, která zahrnuje potenciálně velmi

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

širokou škálu situací od uvalení migranta do chudoby přes jeho hladovění, špatného zacházení až po špatný zdravotní stav (Bhabha 2005). Je velmi těžké poznat oběti obchodu s lidmi, hlavním problémem je se k nim dostat a i pak se oběti velmi často bojí mluvit z důvodu pozdějšího vydírání nebo jiného postihu (ze strany obchodníka s lidmi). Většinou jsou informace získávány za pomoci nevládních neziskových organizací, které působí v tomto oboru.

Je důležité zdůraznit, že výzkum obchodu s lidmi se zaměřuje zejména na obchod se ženami a s dětmi. V současnosti připravuje Mezinárodní organizace práce ILO výzkum, který se zaměřuje na problémy obchodu s lidmi s pracovní silou (neboli nucené práce imigrantů) (Laczko 2004).

Zájem o tuto problematiku potvrzuje nejen stále se zvyšující počet studií věnovaných obchodu s lidmi na celém světě, ale zejména vytváření úřadů a databází zabývajících se touto problematikou. Od roku 1999 používá IOM program³¹, který byl vytvořen pro usnadnění sběru dat o obětech obchodu s lidmi. Druhým cílem je více porozumět příčinám, procesům, trendům a konsekvencím obchodu s lidmi.

V současnosti je velmi těžké nalézt stát či region, kterého by se tato problematika nedotýkala. Mezinárodní organizace a vlády se snaží o srovnání dat a vytvoření globální databáze shromažďující data a nové poznatky a také o spolupráci. Předpokládá se, že bude snadnější vytyčit závažnost tohoto problému, jeho zmapování a identifikaci hlavních zemí původu a destinací.

Je žádoucí získat více informací o obchodu s lidmi, jeho dopadech na oběti, na jejich rodiny a komunity a také dopady na celou společnost. Obchodu s lidmi se dotýká mnoha vědeckých disciplín a je tak problém v mnoha odlišných perspektivách zahrnujících migraci, lidská práva, zdraví, soudnictví a jiné. O tom, že se obchod s lidmi dotýká celé společnosti vypovídají i odhady uskutečněné EU (EK), které ukazují, že od roku 2001 je každý rok v rámci Evropy obchodováno se 120 000 ženami a dívkami (Scarpa 2005). Východní Evropa se stala po rozpadu bývalého Sovětského svazu zdrojovým regionem pro obchod se ženami, dívkami a dětmi.

Jestliže se pokusíme srovnat oba nové trendy spojené s nelegální migrací, u obou lze říci, že se jedná o kriminální čin. Hlavní rozdíl ale vidím v následujícím: zatímco převaděčství bez ohledu na nebezpečí nebo možné špatné zacházení při cestě se uskuteční, jestliže se neoprávněný migrant rozhodne migrovat za zcela svobodných podmínek.

³¹ GTM (The Counter-Trafficking Module database) - nálepková databáze informací o obchodu s lidmi.

Přepravce je tak spojován jen během převozu nelegálního migranta (Richards 2004). Naopak obchod s lidmi zahrnuje trvalý vztah mezi obchodníkem a obětí obchodu s lidmi.

Státní orgány a nevládní organizace si uvědomují závažnost problému, ale je velmi je těžké s postupným zjednodušováním (za účelem rychlého odbavení občanů EU) kontrol na hranicích a s volným pohybem osob, zabránit převaděčství a obchodu s lidmi. Pro dokreslení závažnosti problému obchodování s lidmi je důležité uvést, že se jedná ze světového hlediska o velmi významný a výnosný obchod (Drbohlav a kol. 2008, v tisku). Odhady ročních zisků pro obchodníky s lidmi se pohybují mezi 10 a 12 mld. USD (Ashcroft 2004 a Obuah 2006, cit. v Drbohlav a kol. 2008, v tisku).

4. 6 Formy nelegálních migrantů

Jak bylo uvedeno výše, zahraniční i domácí literatura používá mnoho pojmů pro nelegální migraci či nelegální migranty. Je důležité podotknout, že společným prvkem je porušování příslušných zákonů pomocí nichž je regulována zaměstnanost, pobyt a jejich vstup do Česka. V případě přestupků nelegálního migranta souvisí tedy pojem s právním postavením cizinců v hostitelské zemi. V této souvislosti bývají rozlišovány tři zdroje nelegálnosti:

- vstup cizinců,
- pobyt cizinců,
- zaměstnávání cizinců.

Tyto zdroje nelegality mohou existovat nezávisle na sobě, ale obvykle bývají propojeny a kombinovány v různé formě s řadou dalších faktorů, konečná fáze tak může být velmi pestrá. *“Neregulérnost postavení cizinců v zemi může být i přímým důsledkem zásadních změn v právních předpisech vztahujících se k migraci či integraci cizinců”* (Horáková, Polívka, Pfeifer 2001, s.7). Má se tedy za to, že nemusí být výsledkem bezprostředních aktivit cizinců, ale může vzniknout na základě působení změn samotných administrativních rozhodnutí (úprava předpisů, zákonů či dokumentů týkajících se pobytu, vstupu a zaměstnání cizinců).

V posledních letech se touto problematikou zabývá mnoho autorů, někteří z nich uvádí typologii nelegální migrace. Jako první ve své práci zmiňují typologii nelegality postavení cizinců od Irregular Migration: (2000) (Irregular Migration 2000, cit. v Horáková, Polívka, Pfeifer 2001) (viz tabulka č.1 v příloze). Domnívám se, že zmíněná typologie je

vyčerpávající a postihuje „nejvíce“ možných kombinací nelegálnosti cizinců na území Česka.

Papademetriou (2005) definuje čtyři základní formy neregulární migrace: neoprávněný vstup; falešný vstup (s falešnými dokumenty), překročení víza a porušení termínu a podmínek víza. Tyto čtyři široké kategorie nedostatečně pokryjí hlavní aspekty nelegální migrace v Evropě. Proto autor rozděluje další typy nelegálních migrantů: odmítnutí uprchlíků žádost o azyl³², frekventované příklady porušování podmínek víz nebo povolení k pobytu cizinců³³. Mnoho těchto kategorií je výsledkem nepřiměřené byrokracie a přehnaného chránění pracovního trhu. Další možný problém uvádí Baldwin-Edwards (2006) nejasnost definování a jasného vytýčení nelegální migrace.

Ve svém článku Tapinos (1999) definuje skupiny nelegálních migrantů: skrytý³⁴ vstup (příliv nelegálních migrantů přes dané období), skrytý pobyt (celkový počet cizinců, kteří zde pobývají nelegálně v daný moment) a skryté zaměstnání (počet nelegálních pracovníků v zaměstnání v daný moment). Tyto možné způsoby nelegálnosti dále dělí do šesti kategorií:

1. migrant, který vstoupil do země s legálním povolením k pobytu, ale pracuje nelegálně; buď práce není uznaná anebo jeho povolení k pobytu mu nedovoluje pracovat,
2. migrant, který vstoupil do země legálně, ale žije v zemi nelegálně (jeho pracovní povolení je neplatné (či již vypršelo) anebo nemá povolení k pobytu); a který nepracuje v souladu s příslušnými zákony,
3. stejná kategorie jako výše uvedená, ale pokrývající nepracujícího migranta,
4. migrant, který vstoupil do země skrytě; který nemá povolení k pobytu a pracuje nelegálně,
5. stejná kategorie jako výše, ale pokrývající nepracujícího migranta,
6. migrant, který vstoupil do země skrytě, ale má povolení k pobytu (např. následnou regularizací nebo uzavřením manželství) a pracuje nelegálně.

Tapinos (1999) předkládá základní přehled nelegální migrace, jedná se o jednoduchý výčet typů nelegálních migrantů, vyplývajících z kombinací vstupu, pobytu a pracovní činnosti cizince.

³² Ti jsou pak nuceni opustit zemi, ale ve skutečnosti zůstávají v zemi (problém Německa) nebo dříve legální migranti, kteří nejsou schopni obnovit si jejich povolení (masivní problém ve státech jižní Evropy).

³³ Změna zaměstnání, které není dovolené příslušným orgánem.

³⁴ Autor používá termínu clandestine, bývá překládán jako skrytý či tajný.

4.7 Příklady řešení

Roční výzkumy nelegální migrace ve východní a střední Evropě přináší ICMPD³⁵, které sbírá standardizované statistiky a informace z pohraničních hlídek a migračních úřadů. Otázkou zůstává, jak by příslušné úřady ve střední a východní Evropě mohly efektivněji omezit nelegální migraci a působení převaděčů již v jejich zemi. Intervence do existujících strategií pracovního systému převaděče a do klientského systému by mohly mít opačný efekt. Modernizace hraničních kontrol ve státech je sice dobrým opatřením, ale nalézá se stále na dlouhé cestě od kompletního systému, jelikož některé státy nedosahují takové technologické vyspělosti (Jandl 2007).

Domnívám se, že změny kontrol hranic a dokumentů bezpečnosti (biometrický identifikátor cestovních dokladů) je krok správným směrem, ale nesmí se zapomínat na řízené podrobné výzkumy týkající se převaděčů, dále na harmonizaci a úpravu trestního práva a příslušných postihů pro převaděče a v neposlední řadě řešit problém stále se vytvářející poptávky po nelegálních migrantech. Poptávka je nejen po nelegálních migrantech, ale mohou se také vytvořit nové příležitosti pro migrační kanály v high-tech sektorech (různé druhy falšování dokumentů využívající high-tech technologie).

Klíčové pro budoucí vývoj migračních toků a tlaků by mohla být zvýšená spolupráce všech států – cílových, zdrojových a tranzitních. Dalším krokem je úspěšné uzavírání dohod cílových a zdrojových zemí, které mohou pomoci ovlivnit příliš optimistická očekávání potenciálních nelegálních migrantů. Na druhou stranu politiky států se zaměřují na snížení počtu potenciálních nelegálních migrantů tím, že se snaží o redukci determinantů nelegální migrace³⁶. Tyto cíle mohou být dosaženy jen v případě úspěšného dlouhodobého kolektivního úsilí vyspělých států (viz Jandl 2007). I přesto by si státy měly být vědomy, že fenomén nelegální migrace stále nabývá na významu a bude stále v popředí zájmu politického dění.

³⁵ ICMPD - International Centre for Migration Policy Development. Mezinárodní centrum pro rozvoj migračních politik se sídlem ve Vídni. Dohoda má za cíl prohlubovat mezinárodní spolupráci v oblasti migrační politiky a výzkum v této oblasti. Za tímto účelem bylo zřízeno Mezinárodní centrum pro rozvoj migračních politik.

(<http://www.mzv.cz/www/default.asp?id=33814&ido=15272&idj=1&amb=119&ParentIDO=>).

³⁶ Zajištění politické stability, bezpečnost, růst a pracovní příležitosti atd. ve zdrojových zemích.

4.8 Shrnutí nelegální migrace po rozšíření EU v roce 2004

Na základě dostupné literatury a aktuálních výzkumů v této části shrnuji zjištěné poznatky o nelegální migraci v současné Evropě po rozšíření v roce 2004. Vycházela jsem z prací autorů, kteří se shodují na těchto migračních trendech v dnešní Evropě:

- ⇒ většina nelegálních migrantů přichází ze střední a východní Evropy³⁷,
- ⇒ vznik nových migračních subsystémů a koridorů, zejména v jižní a východní Evropě ← díky společenským změnám a rozšíření EU 2004,
- ⇒ nelegální migranti zneužívají azylový režim v domnění, že tak mohou v zemi snadněji žít,
- ⇒ změny podnítily vznik různých mechanismů a pracovních postupů – od převádění osob po náborové agentury v zemích původu či jedince organizující imigranty až po různé formy vykořisťování a obchodu s lidmi,
- ⇒ přetrvávající fenomén zprostředkování³⁸ práce nelegálním migrantům tzv. klientský systém,
- ⇒ relativně pestrá struktura³⁹ nelegálních migrantů,
- ⇒ ekonomické aktivity jsou obdobné pro většinu nelegálních migrantů - jde zejména o práce nízké kvalifikace s nízkou mzdou - práce ve stavebnictví, v pohostinství (catering⁴⁰) a ubytování, pomocné práce v domácnostech, ale i v některých typech průmyslové výroby a v zemědělství⁴¹,
- ⇒ existují místa nejvyšší koncentrace nelegálních migrantů - jde zejména o hlavní města států či větší města a města globálního rázu kvůli ekonomickým vazbám, snadnějšímu začátku a žijící migrační komunity,
- ⇒ charakteristika nelegálních migrantů - především mladší migranti mezi 20 – 40 lety s nižším vzděláním přicházejí velmi často s podporou přátel a rodiny,
- ⇒ postupná feminizace v rámci nelegálních migrantů
- ⇒ vývoj nelegální migrace – neustále narůstá v čase a je tak jedna z nejrychleji rostoucí migrace jako takové.

Z dosavadních výzkumů je patrné, že nelegální migranti jsou v některých odvětvích nepostradatelní. Jedná se především o průmyslová odvětví, která jsou na nelegálních migraitech ze třetích zemí⁴² závislá. Nelegální migranti udržují mezinárodní konkurenceschopnost dané firmy, mohou také přinést cílovým státům a hlavně podnikům podstatné ekonomické výhody.

³⁷ Avšak vliv koloniální minulosti se také odráží do migračních vztahů mezi cílovými a zdrojovými státy (Drbohlav a kol. 2008, v tisku).

³⁸ Záležitost zejména u post-sovětských migrantů (Nekorjak 2008).

³⁹ Z hlediska státního občanství.

⁴⁰ Překládáno jako služby a zásobování v pohostinství.

⁴¹ Např. ve Finsku, Maďarsku, Francii, a Portugalsku je nejvyšší koncentrace neoprávněných migrantů ve stavebnictví, v Řecku a Španělsku v pomocných pracích v domácnosti, v Dánsku v zemědělství a v Nizozemsku v pohostinství (Commission 2007). Svoji roli zde mají i sezónní práce.

⁴² Jsou to občané, kteří nejsou občany EU a Norska, Švýcarska, Islandu, Lichtenštejnska a nejsou ani jejich rodinnými příslušníky (§ 15a zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců s právní úpravou platnou k 31.12.2006). Občané EU a jejich příslušníci pobývají na území ČR na základě potvrzení k přechodnému pobytu či s povolením k trvalému pobytu (§ 87b zákona č. 326/1999 Sb. a § 87c odst. 4 stejného zákona).

Je nutné podotknout, že i přes úsilí vynaložené nejen v rámci národních politik, ale i v rámci celé Evropy, jsou získaná data⁴³ o nelegálních migrantech stále nepřesná a nekompletní. Jedná se zejména o odhady vyplývající z uskutečněných výzkumů, které mnohdy nejsou ani publikovány, jelikož nejsou dostatečně ověřeny⁴⁴. Nicméně i přes uvedené důvody jsou tato zjištěná data vyžadovaná společnostmi ve světě. Například IOM odhaduje počet nelegálních migrantů na 4,5 mil. v roce 2005, dále OECD odhaduje, že počet nelegálních migrantů by mohl být mezi 5,6-8,4 mil. (také v roce 2005), jedná se o odhady nelegálních migrantů v EU. Z hlediska ročního přílivu nelegálních migrantů do EU Jandl odhaduje počet nelegálních migrantů mezi 400-600 tisíc, oproti tomu IOM jejich roční příliv do EU vidí okolo 900 tisíc osob. Z těchto uvedených údajů je zřejmé, že názory a odhady na počet nelegálních migrantů v EU se velmi liší.

⁴³ Popřípadě nové databáze vytvořené přesně pro účel sbírání a porovnávání dat a informací.

⁴⁴ Dle Drbohlava a kol. (2008) jde velmi často o triviální předpoklady či o podpůrné empirické zjištění, která jsou užitečná jen proto, že dostatečně navazují a neposkykují tak komplexitu zjištěného fenoménu.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

5. Nelegální migrace – Česko

5.1 Právní aspekty nelegální migrace na území Česka

Postavení cizinců z hlediska právních předpisů, se vždy vyznačuje řadou rozdílů oproti právnímu postavení domácích (občanů dané země), ve většině případů jde o určité zvýhodnění domácích (Čizinský 2008a). V každém státě jsou uloženy povinnosti pro cizince a z nich vyplývající sankce a postihy (v případě jejich porušení). V této části se tak zaměřuji na zákony, které se týkají tzv. občanů třetích zemí na území Česka. Česko prozatím nenašlo způsob, jak se vypořádat s nelegální migrací. Naše země zvolila cestu restriktivní úpravy cizinecké problematiky, která bohužel nepřináší očekávané výsledky v její eliminaci.

Existuje několik situací vztahujících se k nelegálnímu vstupu cizinců na české území, nelegálnímu pobytu a nelegálními zaměstnávání či podnikání v Česku. Tyto „nelegálnosti“ vycházejí z následujících zákonů:

- Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, právní úprava platná k 31.12.2006
- Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti
- Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
- Zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky
- Zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců
- Zákon č. 325/1999 SB., o azylu (s posledními zákony se zabývám jen v souvislosti s ostatními zákony)

5.1.1 Zákony týkající se vstupu, pobytu a nabytí a pozbytí státního občanství

Stěžejním předpisem týkající se cizinců je zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců s právní úpravou platnou k 31.12.2006. Tento zákon je velmi kritizován pro přísný způsob nastavení pravidel příchodu a pobytu na našem území. Dále se upozorňuje na jeho strnulost, neefektivnost a striktnost. Na území Česka smí pobývat bez zvláštních administrativních povolení skupiny cizinců (občané EU, občané států s nimiž existuje dohoda o bezvízovém styku, dále cizinci ve výkonu trestu odnětí svobody a jiné). Je tedy zřejmé, že cizinci nespádající do této skupiny cizinců v případě, kdy vstupují do Česka bez patřičných dokumentů, se dopouští porušení zákona a dopadají tak na ně sankce.

Určité změny nastaly po vstupu Česka (21. 12. 2007) do Schengenského prostoru. Změny pocítí především občané třetích zemí, kteří chtějí vstoupit do Česka. Dle schengenských pravidel mohou občané třetích zemí, kteří nepodléhají vízové povinnosti

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

s EU, pobývat na území Schengenu bez víza po dobu až 3 měsíců během šestiměsíčního období, které se začíná dnem prvního vstupu na území Schengenu. Povolené 3 měsíce se týkají jednoho či více pobytů resp. v schengenském prostoru po dobu až 3 měsíců - doba jednotlivých pobytů se v rámci šesti měsíců sčítá. Jde-li však o pobyt za účelem výdělečné činnosti (např. pracovního poměru), jsou občané třetích zemí povinni požádat o povolení k zaměstnání vydané úřadem práce (dále ÚP) dle místa výkonu zaměstnání a následně o udělení příslušného víza. Zmíněná pravidla neplatí pro státy, které ještě před vstupem do Schengenu uzavřely bilaterální dohody o vízovém styku (Euroskop 2008).

Občané zemí mimo EU (neboli občané třetích zemí) mohou pobývat v Česku na základě *krátkodobého víza do 90 dní*.

Dalším je *vízum k pobytu nad 90 dnů*. Jestliže trvá stejný účel, lze vízum opakovaně prodlužovat. Maximálně však může cizinec na stejném vízum pobývat na území Česka 1 rok. Účel pobytu v případě víza nad 90 dnů nelze změnit na území Česka (MV ČR 2008).

Na toto vízum navazuje *povolení k dlouhodobému pobytu* (přechodné a dlouhodobé). Jestliže chce cizinec získat povolení k dlouhodobému pobytu, musí splňovat všechny následující podmínky: na území Česka pobývá na základě víza k pobytu nad 90 dnů, hodlá na území přechodně pobývat po dobu delší než 1 rok a trvá stejný účel pobytu. Žádost cizinec podává na oddělení cizinecké policie, které je příslušné podle místa hlášeného pobytu na území Česka. Příkladá stejné náležitosti jako v případě žádosti o vízum k pobytu nad 90 dnů. Lhůta k vyřízení žádosti je 60 dnů, povolení lze prodlužovat. Oproti vízu k povolení nad 90 dní je u tohoto typu povolení změna. Jestliže cizinec změní účel tohoto povolení přímo na území České republiky, policie musí vydat nové povolení (MV ČR 2008).

Třetím typem povolení je *povolení k trvalému pobytu*. Dle §65 - 68 zákona č. 326/1999 Sb. lze požádat obecně: a) na 5 let nepřetržitého pobytu na vízum nad 90 dní nebo povolení k dlouhodobému pobytu v České republice (dále ČR) bez dalších podmínek; b) po 4 letech nepřetržitého pobytu a to cizinci, který na území pobývá v rámci přechodného pobytu po ukončení řízení o udělení mezinárodní ochrany; a v poslední řadě po 2,5 letech, pokud jde o úspěšné absolvování pilotního výzkumu Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále MPSV)⁴⁵ (Život cizinců v ČR 2007).

⁴⁵ Jde o pilotní výzkum MPSV, který se snaží o rychlejší zapojení cizinců do českého pracovního trhu. Nese název „Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“, bez ohledu na délku předchozího pobytu, pokud o trvalý pobyt žádá za účelem soužití se svým rodinným příslušníkem, který je občanem ČR s trvalým pobytem v ČR nebo případně humanitárních nebo jiných důvodů hodných zvláštního zřetele (viz internetové stránky MPSV).

Tato povolení k pobytu na území Česka vyúsťuje a vrcholí v podobě získání státního občanství ČR. Státní občanství mohou občané získat na základě zákona č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky. Stěžejní pro občany třetích zemí je §7 zákona č. 40/1993 Sb., který stanoví, za jakých podmínek získá cizinec státní občanství ČR. Je nutné zdůraznit, že cizinci musí splnit všechny uložené podmínky⁴⁶. Druhým neméně důležitým paragrafem je §11 zákona č. 40/1993 Sb., který uvádí, za jakých podmínek může odpovídající resort prominout stanovené podmínky v §7 odst.1 písm. a)⁴⁷ a další jsou stanoveny v §7 odst.1 písm. b). Naopak pozbývání státního občanství ČR je uloženo v §13 zákona č. 40/1993 Sb., které cizinec ztrácí na základě prohlášení (§16) anebo nabytím cizího státního občanství na základě výslovného projevu vůle (§17 odst.1).

Dalším zákonem týkající se občanů EU a jejich rodinných příslušníků, ale i občanů třetích zemí je zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců. *“Jedná se o opatření při hromadném exodu v důsledku ozbrojeného konfliktu, živelné pohromy nebo soustavného porušování lidských práv v zemi původu, které by mělo chránit exulanty a poskytnout jim dočasné útočiště do doby odeznění kritické situace“* (Život cizinců v ČR 2007, s.7). Cizinci jsou tak do jisté míry chráněni Policií ČR.

Vstup, vymezení pobytu a vycestování z území Česka je v kompetenci Policie ČR, nebo-li v kompetenci Služby cizinecké policie (dále SCP), Ministerstva vnitra ČR (dále MV) a Ministerstva zahraničních věcí (dále MZV). Cizinec smí na území Česka pobývat přechodně či trvale. Police ČR má v pravomoci dle stanového zákona rozhodnout vydat či nevydat vízum k pobytu (ať přechodnému či trvalému) (Život cizinců v ČR 2007).

5.1.2 Zákon vztahující se k ekonomicky aktivním občanům třetích zemí

Ekonomicky aktivní cizinci na území Česka musí stejně jako obyvatelé Česka dodržovat příslušné předpisy. Obdobně jako v případě cizinců s jednotlivými typy pobytů na území Česka, došlo v souvislosti se vstupem ČR do EU k určitým změnám (Život cizinců v ČR 2007). Od vstupu Česka do EU občané EU, Evropského hospodářského prostoru (dále EHP) a Švýcarska a jejich rodinní příslušníci nejsou dle zákona č. 435/2004 o zaměstnanosti, považováni za cizince. V souladu s tímto zákonem mají stejné právní postavení jako občané

⁴⁶ Upozorňuji na skutečnost, že pro některé žadatele může být překážkou, aby prokázal znalost českého jazyka.

⁴⁷ Těmi jsou: má-li žadatel na území ČR povolen trvalý pobyt a narodil se na území ČR a žije zde nepřetržitě 10 let anebo měl v minulosti státní občanství ČR anebo byl osvojen státním občanstvím ČR anebo jeho manželka či manžel či jeden z jeho rodičů je státním občanem ČR anebo přesídlil do ČR (do 31.12.1994) na základě uzavření smlouvy anebo je bezdomovcem nebo má na území ČR stěžejní postavení narození.

Česka. V případě zaměstnávání těchto osob a občanů třetích zemí je zaměstnavatel povinen tuto skutečnost písemně ohlásit příslušnému úřadu práce.

Ekonomicky aktivní cizinci se musí evidovat na ÚP, ty jim vydávají žádaná pracovní povolení (v kompetenci MPSV). Ekonomicky aktivní cizinci jsou kontrolováni ÚP (podřízený orgán resortu MPSV). Kontrolující orgány zjišťují, zda se jedná o povolené či nepovolené pracovní povolení, tuto pravomoc mají i celní úřady (kompetence Ministerstvo financí ČR (dále MF). Správní řízení pak vedou pouze ÚP, pokuty vybírají celní úřady (Kalinová 2008).

Cizinci, kteří zamýšlí pracovat na území Česka musí splňovat stanovené předpisy zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.

Zákon o zaměstnávání v úvodu svého znění v §5 e) zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti definuje pojem nelegální práce pro občany Česka (1. odst.) a pro cizince (2. odst.) Prvotním předpokladem pro vydání pracovního povolení je aktuální situace na trhu práce a skutečnost, že se jedná o volné pracovní místo, na které nelze přijmout uchazeče o zaměstnání z Česka. Pracovní povolení se vydá v případech uvedených v zákoně o zaměstnanosti v §97 písm. a) dotýčný bude zaměstnán na časově vymezené období – nejdéle na jeden rok (toto období pak může být prodlouženo), dále na stáž; písm. b) osoba do 26 let, která bude příležitostně zaměstnána nebo bude vyslána v rámci výměny mezi školami a osoba, která je duchovním církve registrované v ČR; písm. e) dotýčnému, kterému bylo uděleno vízum nebo povolení k dlouhodobému pobytu za účelem strpění pobytu a písm. f) dotýčnému, který je žadatelem o udělení mezinárodní ochrany nebo kterému bylo uděleno vízum k pobytu nad 90 dní za účelem strpění pobytu, nejdříve však po uplynutí 12 měsíců ode dne podání žádosti o udělení azylu. Další podmínky vydání pracovního povolení jsou stanovené ve stejném zákoně v §147, který se týká zaměstnání příslušníků a vojáků z povolání ve služebním poměru zákona. Platnost povolení k zaměstnání navíc podmiňuje §89 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti uzavření pracovního poměru mezi českým podnikatelem a cizincem, které musí být povoleno od příslušného ÚP. Povolení lze vydat nejdéle na dobu 1 roku a opakovaně. Cizinec musí mít pracovní povolení a povolení k pobytu. Za platnost obou dokumentů v tomto případě odpovídá podnikatel.

Je důležité upozornit, že ÚP nevydává pracovní povolení na základě zákona č. 435/2004 Sb., §99 písm. a) a b), o zaměstnanosti, který zní: “a) v *České republice požádal o udělení mezinárodní ochrany, a to po dobu 12 měsíců ode dne podání žádosti o udělení mezinárodní ochrany, nebo b) nesplňuje některou z podmínek stanovených tímto zákonem pro vydání povolení k zaměstnání*“ (Zákon č. 435/2004 Sb. §99 písm. a) a b)). Cizinec může

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

požádat příslušný úřad práce nejdříve 3 měsíce a nejpozději 30 dnů před uplynutím doby platnosti povolení o jeho prodloužení. Opět se přihlíží na aktuální situaci trhu práce. Platnost povolení zaniká dle zákona č. 435/2004 Sb., §100 odst.1 a 2⁴⁸. Na tyto skutečnosti je třeba si dát pozor, jelikož mohou být později nejen na cizince, ale i na zaměstnavatele uvaleny patřičné sankce.

Určité správní povinnosti vztahující se k ÚP má i samotný zaměstnavatel, který má v úmyslu zaměstnat cizince. K tomuto se váže následující dle zákona č. 435/2004 Sb., §85 odst. 1, který říká, že zaměstnavatelé mohou zaměstnat cizince na základě povolení příslušného ÚP, ale musí být prokázáno, že nelze přijmout uchazeče o zaměstnání z Česka. Druhá správní povinnost je stanovena v §85 odst. 2, kde se uvádí, že příslušný ÚP vydává povolení k získávání cizinců (které se vydává na dobu určitou) na základě žádosti zaměstnavatele, která musí obsahovat identifikační údaje zaměstnavatele a údaje o pracovním místě a jeho charakteristice (§37), dále §85 odst. 3 informuje, kdo hradí žádost o povolení (zaměstnavatel) a správní poplatek zde není definován (aktuálně je to 2 000 Kč).

5.1.3 Podnikání cizinců na území Česka

Chce-li cizinec podnikat na území Česka musí se řídit zákonem č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (dále živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů; a obchodní zákoníkem (zákon č. 513/1991 Sb.) Evidenci cizinců, kteří v Česku získali živnostenská oprávnění či podnikají, má v pravomoci Ministerstvo průmyslu a obchodu (dále MPO). Kontrolním orgánem je v tomto případě živnostenský úřad (dále ŽÚ).

Podnikat je na území Česka možné buď jako:

- fyzická osoba, tedy živnostník, což je upraveno zejména zákonem č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání,
- anebo prostřednictvím právnických osob a obchodních společností, upravující zákon č. 513/1991 Sb. obchodní zákoník.

⁴⁸Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti §100 odst. 1, platnost povolení k zaměstnání zaniká: a) uplynutím doby, na kterou bylo vydáno, b) skončením zaměstnání před uplynutím doby, na kterou bylo vydáno, c) uplynutím doby, na kterou byl cizinci povolen pobyt nebo d) zánikem oprávnění k pobytu z jiného důvodu. §100 odst. 2, povolení k zaměstnání může úřad práce rozhodnutím odejmout, jestliže zaměstnání je vykonáváno v rozporu s vydaným povolením k zaměstnání, nebo jestliže bylo vydáno na základě nepravdivých údajů.

5.1.3.1 Podmínky získání k oprávnění živnosti

Zákon č. 455/1991 Sb., na začátku definuje a vymezuje v §2 a v §3 živnost jako soustavnou činnost provozovanou vlastním jménem, na vlastní odpovědnost, za účelem dosažení zisku a především za podmínek stanovených v tomto zákoně.

Chce-li tak cizinec provozovat živnost, musí splňovat podmínky stanovené v §5, ve kterém je učeno jaké subjekty mohou provozovat živnost, těmi jsou: odst. 2) fyzická nebo právnická osoba s bydlištěm (trvalý pobyt) či se sídlem mimo území ČR, za stejných podmínek jako česká osoba; dále odst. 3) k tomu je nutné doložit překlad dokladu (pokud se jedná o smlouvu v cizím jazyce); odst. 4) k tomu je nutné doložit překlad k ověření pravosti podpisu a otisku razítka; odst. 5) fyzická osoba, která má podle zákona povinnost mít pro pobyt na území ČR povolení, musí k ohlášení živnosti a k žádosti o koncesi doložit doklad prokazující udělení víza k pobytu nad 90 dnů nebo povolení k dlouhodobému pobytu. To se nevztahuje na osobu, která hodlá provozovat činnost prostřednictvím organizační složky svého podniku; odst. 6) fyzická osoba, které byl udělen azyl nebo doplňková ochrana a její rodinní příslušníci mohou provozovat živnost za stejných podmínek jako česká osoba.

Druhým paragrafem, který stanovuje všeobecné podmínky k oprávnění provozování živnosti je §6, kde je pro cizince klíčový odst. 1, který určuje všeobecné podmínky provozování živnosti fyzickými osobami, které dosáhli věku 18 let, jsou způsobilé k právním úkonům a bezúhonné. Dále k oprávnění živnosti musí žadatel splňovat dle §6 odst. 3 – bezúhonnost, prokázanou výpisem z evidence Rejstříku trestů, u zahraničních fyzických osob doklady podle §46 odst. 1 písm. a) nebo b).

V případě založení živnosti je cizinec povinen dle §45 a §46 ohlásit tuto skutečnost ŽÚ. Je-li cizinec uveden jako fyzická osoba, musí dle §45 odst. 2 písm. c) uvést základní identifikační údaje a bydliště mimo území ČR, místo pobytu v ČR (pokud byl povolen), celou adresu organizační složky podniku v ČR. Kromě toho také musí uvést údaje uvedené pod písm. a) (v §2 stejného zákona) týkající se vedoucího organizační složky podniku. V případě, že je odpovědným zástupcem nebo vedoucím organizační složky podniku osoba s bydlištěm mimo území ČR, uvede též místo jejího pobytu v ČR, pokud mu byl pobyt povolen.

Právnická osoba (v případě cizince) musí ohlásit dle §45 odst. 3 písm. c) označení a umístění organizační složky podniku v Česku, dále stanovená data v odst. 2 písm. a) (základní údaje o vedoucím organizační složky podniku). V případě, že se jedná o právnickou osobu, která je odpovědným zástupcem nebo vedoucím organizační složky

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

podniku, musí udat také místo svého pobytu v Česku, pokud mu byl pobyt povolen. Cizinec musí tyto dokumenty vyplývající z předchozího paragrafu doplnit o další náležitosti stanovené §46 odst. 1 písm. b) a e) živnostenského zákona.

Zánik živnostenského oprávnění pokud není stanoveno jinak, vyplývá z §57 odst. 2 písm. c) pokud podnikatel před uplynutím doby nedoloží veškeré náležitosti potřebné k prodloužení oprávnění živnosti (velmi důležité je doložit nové povolení k pobytu). Zákon má pravomoc zrušit toto oprávnění dle §58 zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání.

Jestliže cizinec tedy chce provozovat živnost na území Česka musí mít kromě živnostenského oprávnění i povolení k pobytu. Zde ovšem nastává problém, který vyplývá z nedostatečné právní úpravy, která se pak velmi špatně řeší v samotné praxi. ŽÚ požaduje předložení víza za účelem podnikání, aby mohl cizinci vydat živnostenský list. Současně ale cizinecká policie odmítá vydat vízum, než cizinec doloží účel pobytu předložením živnostenského oprávnění (Čížinský 2008b).

Cizinec tedy nejprve požádá ŽÚ o vydání živnostenského listu (koncesní listiny). Stanovené podmínky vyplývající z předchozím paragrafů splní, avšak nemůže splnit podmínku předložení víza. Následovně jsou cizinci ŽÚ písemně vyzváni, aby k ohlášení živnosti doplnili i doklad o pobytu podle §6 odst.1 písm. c) živnostenského zákona. Cizinecká policie tuto výzvu k doplnění řízení o vydání živnostenského oprávnění uznává jako doklad potvrzující účel pobytu na území podle §31 odst. 1 písm. b) cizineckého zákona. Výsledkem je udělení víza cizincovi, které pak cizinec může předložit ŽÚ. Praxe vyžaduje určitou improvizaci, která vyplývá z nejasných právních předpisů (Čížinský 2008a).

5.1.3.2 Podnikání prostřednictvím právnických osob a obchodních společností

Podnikání cizinců na území Česka je podmíněno zákonem č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník. Ten nejprve definuje podnikatelskou činnost, nelegální podnikání, podnik, obchodní jmění a obchodní firmu - §2, §3, §5, §6 a §8 až §12 obchodního zákoníku. Klíčovou částí tohoto zákoníku je §21 odst. 1 až 3, který vymezuje povinnosti pro cizince, kteří zamýšlejí v Česku podnikat⁴⁹.

⁴⁹ Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, §21 odst. 1 až 3. Odst. 1, zahraniční osoby mohou podnikat na území ČR za stejných podmínek a ve stejném rozsahu jako české osoby, pokud ze zákona nevyplývá něco jiného. Odst. 2, zahraniční osobou se rozumí fyzická osoba s bydlištěm nebo právnická osoba se sídlem mimo území ČR. Odst. 3, podnikáním zahraniční osoby na území ČR se rozumí, má-li podnik nebo jeho organizační složka umístěnou na území ČR.

Cizinci oproti občanům Česka se musí dle §21 odst. 4 zapsat do obchodního zákoníku, dle kterého mohou podnikat až dnem zápisu do zmíněného obchodního rejstříku. Tato skutečnost cizince znevýhodňuje, jelikož návrh na zápis musí podat cizinec sám do 90 dnů od doručení živnostenského listu, pokud tak neučiní platnost zaniká (Čižinský 2008b). K tomuto paragrafu (§21) existují pro občany třetích zemí výjimky ustanoveny dle §21 odst. 5, kde ustanovení odst. 4 se nevztahuje na fyzickou osobu, která je rodinným příslušníkem osoby EU, EHS a Švýcarska, který má v ČR právo pobytu, dále je státním příslušníkem třetího státu, kterému bylo v členském státě EU přiznáno právní postavení dlouhodobě pobývajícího rezidenta anebo je jeho rodinným příslušníkem a kterému bylo v ČR vydáno povolení k dlouhodobému pobytu.

Ze stanovených povinností pro cizince, kteří zamýšlejí podnikat, vyplývá, že je jednodušší získat vízum za účelem podnikání než pracovní povolení. K získání povolení k oprávnění živnosti je zapotřebí doložit povolení k pobytu a dalších uvedených předpisů. Zatímco získání pracovního povolení je obtížnější. Jestliže se cizinci nepodaří získat pracovní povolení, často se snaží získat vízum za účelem podnikání. Velmi často pak cizinci s povolením k podnikání, tedy s živnostenským oprávněním, nepodnikají a jsou zaměstnáni.

Druhým možným způsobem podnikání cizinců na území Česka je působení v tzv. obchodních společnostech⁵⁰. V §24 odst. jsou popsány možnosti, za kterých cizinec získá povolení k podnikání a může se stát společníkem obchodní společnosti. V §23 odst.1. se říká, že zahraniční osoba se může za účelem podnikání podílet na založení české právnické osoby nebo se účastnit jako společník nebo člen v české právnické osobě již založené, dále smí sama českou právnickou osobu založit či být jediným společníkem české právnické osoby. V dalších odstavcích paragraf uvádí, že cizinci se řídí dle českého práva a mají stejné povinnosti jako občané Česka, s výjimkou povinnosti předložit povolení k pobytu dle stejného zákona §30 odst. 3.

Podmínky o zrušení obchodní společnosti jsou stanoveny v §67 obchodního zákoníku. Dle tohoto paragrafu obchodní společnost zaniká ke dni výmazu z obchodního rejstříku (§67 odst.1) nebo její likvidací, popřípadě k dosažením jejího účelu, neboli zrušením vyplývajícím ze strany společníků. Důležitým paragrafem je hned následující (§68).

⁵⁰ Český obchodní zákoník rozeznává následující druhy právnických osob - podnikatelů: 1) veřejnou obchodní společnost; 2) komanditní společnosti; 3) společnost s ručením omezeným; 4) akciovou společnost a 5) družstvo (jde o společenství nejméně 5 osob – případně 2 právnických osob – založených za účelem podnikání nebo za účelem uspokojování hospodářských, sociálních nebo jiných potřeb svých členů) (obchodní zákoník).

Ten ukládá podmínky, za které je možné obchodní společnost prohlásit neplatnou - v tomto případě pouze soudně (za stanovených podmínek).

5.1.4 Shrnutí

Mým záměrem bylo vybrat nejdůležitější právní předpisy, kterými se cizinci na území Česka musí řídit. Nelegální práce cizinců může nabrat mnoho forem, například tzv. „kvazi-podnikatelského“ vztahu jinak řečeného švarc-systému. Nejvíce využívaným zákonem pro získání legálního pobytu v zemi či ke švarc-systému je cizinci využíván živnostenský zákon. Jeho aktuální relativně liberální podoba u volných živností nevyžaduje žádné zvláštní požadavky pro podnikání, proto dochází k tomu, že někteří cizinci nežádají úřady práce o vystavení pracovního povolení, ale registrují se jako podnikatelé, i když ve skutečnosti pracují jako zaměstnanci. Tento způsob preferují z důvodu, že vyřízení získání pracovního povolení trvá déle než získání živnostenského oprávnění (Kroupa, Kux 2008).

Cizinci s oprávněním k živnosti dále neplní další předpisy např.: placení daní, zdravotního a sociálního pojištění za samotného podnikatele. Podle vyjádření ÚP je po vstoupení v platnost nového zákona o zaměstnanosti tento jev již na ústupu a švarc-systém je nahrazován agenturním zaměstnáváním (Čížinský 2008b). Výše sankce za porušení daných předpisů se pohybují řádově v desítkách v některých případech i ve stovkách tisíc.

Obchodní zákoník je zneužíván cizinci ke vstupu na trh práce nebo k legalizaci pobytu na území Česka. Nutno podotknout, že tato situace nenastává tak často jako předchozí uvedené možnosti zneužívání živnostenského zákona. Chce-li cizinec podnikat jako právnická osoba dle obchodního zákoníku, musí složit základní vklad. Z tohoto důvodu jsou zakládány různé formy obchodních společností – společnost s ručením omezeným, veřejná obchodní společnost, případně družstvo. Například u společnosti s ručením omezeným je jistou výhodou, že může být založena jen jednou osobou. Na základě výše vkladu má majoritní společník zajištěna rozhodovací práva nad ostatními společníky, kteří pak mohou být vůči němu v podřízeném vztahu (v případě, že pracují nelegálně) (Kalinová 2008). Zjistilo se, že jde o desítky osob jakožto vlastníků jedné společnosti s ručením omezeným či členů jediného družstva. Nové právní úpravy zákona o zaměstnanosti stanovují, že společníci právnické osoby v případě, že jsou i zaměstnanci stejné společnosti, musí mít také pracovní povolení (v případě, že pracují) na území Česka (Kalinová 2008). Výše pokut, v případě porušení příslušných zákonů, jsou od stovek tisíc až po 1 mil.Kč. Další

možným obejitím zákonů a získáním trvalého pobytu je například uzavření sňatku s českým občanem anebo na základě uznání otcovství.

5. 2 Nelegální migrace na území Česka

V následující části uvádím orgány a subjekty, které se zabývají cizineckou problematikou a které evidují počet dopadených nelegálních migrantů, dle svých resortů. Policie ČR, MV ČR a MZV⁵¹ mají v kompetenci vstup, pobyt a vycestování cizinců na území Česka. Ekonomické aktivity cizinců řeší MPSV a MPO. Uvedené instituce mají stanovené kontrolní orgány, které kontrolují dodržování předpisů pracovní a pobytové legislativy pro cizince (vysvětleny výše), dále zaznamenávají zjištěné údaje o porušení těchto předpisů, které pak předávají nadřízeným orgánům. Těmito orgány jsou SCP, ÚP a ŽÚ. Dalšími orgány, které provádějí kontrolní činnost jsou celní orgány a nově inspektoráty práce. Kontrolní orgány mají na každý rok stanovený plán kontrol, to však neznamená, že nemohou provést namátkové kontroly (vyžádá-li si to situace). Zjištěná data jsou pak analyzována a uveřejněna. Je důležité upozornit na skutečnost, že počet dopadených migrantů nevypovídá o jejich skutečném počtu. Kontrolní činnost orgánů jsem rozdělila podle pole jejich působnosti.

Velmi důležitý je v této problematice také nevládní sektor, tedy jednotlivé neziskové organizace, které pomáhají řešit vzniklé problémy či navrhují jistá opatření. Zmíněné nevládní organizace provádějí různá šetření či přímo hovoří s nelegálními migranty, pomáhají jim v občansko-právní problematice a snaží se pro ně najít řešení. Domnívám se, že v Česku je poměrně mnoho nevládních organizací, které se zabývají touto problematikou⁵².

5.2.1 Nelegální migrace z hlediska vstupu a pobytu na území Česka

Policie ČR, SCP je specializovaný útvar, který působí po celém státu jeho prioritou je, a i v budoucnu bude, eliminace negativních dopadů migrace cizinců na území Česka,

⁵¹ Mimo jiné ve věci cizinecké problematiky, vykonává státní správu ve věcech povolování pobytu cizinců na území požívajících výsadu imunit podle mezinárodního práva. Prostřednictvím zastupitelských úřadů vykonává státní správu ve věcech udělování víz v rozsahu stanoveném zákonem o pobytu cizinců (Zpráva MV ČR 2007).

⁵² Tato organizace uváděná v analytické části práce

zejména boj proti nelegální migraci a jevům s ní souvisejícím, jako je převaděčství osob přes hranice a obchod s lidmi.

Nyní po vstupu České republiky do Schengenského prostoru (21. prosince 2007) musí SCP reorganizovat své pole působnosti, a zavádí řadu změn, například: kontrola mezinárodních letišť při letech mimo prostor Schengenu, zvýšená kontrola cizinců ze třetích zemí na vnějších hranicích, jednotná pravidla při poskytování víz a vzájemná konzultace v rámci zemí v Schengenském prostoru a další. Jedním z dalších změn je boj s neoprávněnou migrací, kde SCP bude provádět systematické kontroly cílené především na pobyt cizinců nejen v příhraničí, ale i ve vnitrozemí (Česká republika vstupuje do Schengenu 2007).

Vycházela jsem ze Zprávy o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2006 od MV ČR (dále Zpráva MV ČR 2007), která vychází každoročně s aktuálními daty. Zpráva MV ČR (2007) sleduje nelegální migranty dle dvou kategorií: 1) cizinci, kteří nelegálně vstoupili do Česka a 2) cizinci, kteří nelegálně pobývali na území Česka. Tato skupina cizinců je souhrnem nelegálních migrantů, kteří překročili dobu platnosti pobytového víza⁵³ a cizinců, kteří měli či mají neplatné pobytové vízum.

Počty nelegálních migrantů v Česku se od roku 1997 stále snižují (viz tabulka č.1), důvodem může být zvyšující se kvalita kontrol hranic, spolupráce se sousedními státy, lepší výkon SCP. Na snižující se počet nelegálních migrantů může mít vliv i vznik nových trendů v pracovních postupech či větší organizovanost samotných nelegálních migrantů. Také dochází k dopadení osob, které použily padělané, falešné či pozměněné doklady (upravené na jinou osobu).

Snížení se vyskytlo u obou kategorií, ale nebylo zdaleka tak výrazné jako v předešlém roce. Domnívám se, že to mohlo být způsobené vstupem Česka do EU, kdy Česko přijalo opatření týkající se migrační politiky. Podle kontrolního orgánu SCP (případně dalších služeb Policie ČR) bylo odhaleno *11 488 nelegálních migrantů* v roce 2006 na území Česka (o 25,8 % méně než v roce 2005) (Zpráva MV ČR 2007).

⁵³ Což je vzhledem k zjištění až na hranicích při vycestování

Tabulka č. 1 – Nelegální migrace vývoj v období let 1997 – 200

Rok	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Nelegální migrace										
celkem (zjištěno osob)	29 339	44 672	44 295	55 075	42 143	34 314	34 556	27 391	15 489	11 488
meziroční změna období					-12 932	-7 829	242	-7 165	-11 902	-4 001
v %					-23,5	-18,6	0,7	-20,7	-43,5	-25,8
z toho										
přes státní hranice ČR (dále jen SH ČR)	29 339	44 672	32 325	32 720	23 834	14 741	13 206	10 695	5 689	4 371
meziroční změna období	5 634	15 333	-12 347	395	-8 886	-9 093	-1 535	-2 511	-5 006	-1 318
v %	23,8	52,3	-27,6	1,2	-27,2	-38,2	-10,4	-19,0	-46,8	-23,2
porušování pobytového režimu (dále jen PPR)	Nesledováno		*11 970	22 355	18 309	19 573	21 350	16 696	9 800	7 117
meziroční změna období				*	-4 046	1 264	1 777	-4 654	-6 896	-2 683
v %				*	-18,1	6,9	9,1	-21,8	-41,3	-27,4

Vysvětlivky: * období červen-prosinec (obě kategorie nelegální migrace lze objektivně sčítat a porovnávat od roku 2000)

Zdroj: převzato ze Zprávy MV ČR (2007)

Poměr nelegální migrace přes státní hranice a porušování pobytového režimu na území Česka je vyšší u druhého zmiňovaného. Obdobně jako u celkového počtu nelegálních migrantů, který se snižoval oproti předchozím letům, tak i zde se snížily jejich počty - v roce 2006 bylo odhaleno 4 371 osob při přechodu státních hranic (o 23,2 % méně než v roce 2005). V souvislosti s porušováním pobytového režimu 7 117 osob (o 27,4 % méně než v roce 2005), jde o součet nelegálních migrantů, u kterým při výjezdu z Česka byl zjištěn nelegální pobyt (2 023 cizinců)⁵⁴ a počet dopadených nelegálních migrantů ve vnitrozemí (5 094). Tyto osoby byly zjišťovány jednak při běžné kontrolní činnosti, jednak při cílených pobytových kontrolách a bezpečnostních akcích (Zpráva MV ČR 2007).

5.2.1.1 Nelegální migrace - přechod přes státní hranice

Nejvyšší počet nelegálních migrantů přes státní hranice bylo v roce 2006 zjištěno u občanů *Ukrajiny* 654 osob (17,8 % z celkového počtu dopadených)⁵⁵, dále u občanů z *Polska a občanů ze SRN* (tabulka č. 2). Občané Ukrajiny byli zadrženi na všech úsecích státních hranic. Při své nelegální migraci využívali jak pomoci převaděčů, tak neregulérních cestovních dokladů. Občané Číny většinou využívají služeb převaděčských organizací, velmi často jsou přepravováni v úkrytech v dopravních prostředcích. Oproti tomu občané Ruska byli dopadeni většinou při přechodu hranic na tzv. „zelené hranici“ a také velmi často při přechodu hranic využívali pomoci převaděčů. Preferovali zejména úsek státní hranice s Rakouskem (Zpráva MV ČR 2007).

⁵⁴ Nejvíce jich bylo zjištěno na hranici s Polskem.

⁵⁵ Stejně jako u předcházejících letůk jejich počet se oproti roku 2005 namatně zvýšil (o 6-9 % více).

Tabulka č. 2 – Nelegální migrace dle státní příslušnosti v roce 2006 (TOP 10)

Období 1.1. - 31.12.					
Nelegální migrace v ČR					
PPR	zjištěno osob	tj.%	Přes SH	zjištěno osob	tj.%
Celkem	7 117	100,0	Celkem	4 371	100,0
			Z toho občané ČR	695	15,9
			cizinci	3 676	84,1
z toho 10 nejčtetnějších státních příslušností (TOP 10)			z toho 10 nejčtetnějších státních příslušností (TOP 10)		
Ukrajina	4 853	68,2	Ukrajina	654	15,0
Vietnam	518	7,3	Polsko	460	10,5
Rusko	203	2,9	SRN	289	6,6
Bělorusko	195	2,7	Čína	241	5,5
Slovensko	140	2,0	Rusko	186	4,3
Čína	127	1,8	Moldavsko	146	3,3
Mongolsko	109	1,5	Vietnam	136	3,1
Moldavsko	106	1,5	nezjištěno	123	2,8
Rumunsko	96	1,3	Irák	112	2,6
Bulharsko	61	0,9	Mongolsko	110	2,5

Vysvětlivky: tučné písmo – občan nesousedního státu, obyčejné písmo – občan ČR a sousedního státu

Poznámka: PPR – porušení pobytového režimu, SH - státní hranice.

Zdroj: převzato ze Zprávy MV ČR (2007).

Stále existují osoby, které se pokouší přejít hranice Česka *bez cestovního dokladu*. Bylo zjištěno, že oproti roku 2005 se podíl osob, které se nemohly prokázat platným cestovním dokladem mezi osobami zjištěnými při nelegálním přechodu státních hranic ČR nebo při pokusu, nepatrně zvýšil ze 43,4 % na 46,9 %.

Podíl *použití neregulérních cestovních dokladů* při přechodu státních hranic se v porovnání s předcházejícími roky neustále zvyšuje, v roce 2006 15,8 %, v roce 2004 7,3% a v roce 2005 13,7%) (z celkové nelegální migrace přes státní hranice Česka). Z hlediska použití neregulérního cestovního dokladu při přechodu státních hranic Česka bylo zjištěno v roce 2006 největší zastoupení občanů *Ukrajiny, Číny a Moldavska*.

Služeb převaděče využilo v roce 2006 oproti roku 2005 méně nelegálních migrantů, kteří byli odhaleni. Avšak jejich podíl se zvýšil ze 13,4 % (2005) na 15,6% (2006) (na celkovém počtu dopadených osob). Z hlediska státní příslušnosti figurovali mezi převáděnými osobami nejvíce občané *Ukrajiny*, dále *Číny* a *Ruska*. K výraznému meziročnímu nárůstu počtu osob došlo u občanů *Egypta, Bangladéše, Iráku a Indie*.

K napomáhání u nelegálního přechodu státních hranic Česka figurovali také mezi jinými občané *Česka*, dále *Slovenska, Polska* a občané *Ukrajiny* (u všech se jejich počet se meziročně snížil oproti roku 2005). K nárůstu ve srovnání s rokem 2005 naopak došlo u občanů *Mongolska* (o 133,3 % více). Občané *Číny, Iráku a Vietnamu* byli většinou zadrženi v při přechodu státních hranic v úkrytech aut se SRN, občané *Indie* a částečně i *Číny* na státních hranicích s Rakouskem.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

V posledních letech přibývá počet zadržených nelegálních migrantů na státních hranicích, kteří buď využili služeb převaděče či se pokusili přejít hranice s neregulérním cestovním pasem. Ovšem tento počet je ve skutečnosti mnohem vyšší. Tedy i přes státní a mezinárodní zavádění opatření se těmto relativně novým trendům a taktikám nelegálních migrantů stále daří. Otázkou zůstává nakolik se podaří zredukovat počty nelegálních migrantů se zavedením cestovních dokladů s biometrickými prvky.

5.2.1.2 Nelegální migrace - porušování pobytového režimu

Porušováním pobytového režimu na území Česka bylo odhaleno 4 853 osob (viz tabulka č.2 v příloze). Struktura z hlediska státní příslušnosti byla následující. Nejvíce nelegálních migrantů bylo z *Ukrajiny*, dále se značným odstupem následovali, stejně jako v roce 2005, občané *Vietnamu* a *Ruska* (u všech došlo k meziročnímu poklesu). Naopak v roce 2006 se zvýšil počet dopadených občanů *Mongolska*.

K porovnání uvádím celkový počet cizinců s povolením k dlouhodobému pobytu (k pobytu nad 90 dní). V roce 2006 bylo 182 271 cizinců v kategorii dlouhodobého pobytu, což bylo o 8,7 % více než v roce 2005. Občané zemí EU tvořili necelou třetinu (31,9 %) z celkového počtu cizinců s dlouhodobým pobytem. Nejvíce povolení k dlouhodobému pobytu bylo přiděleno občanům *Ukrajiny*, následovali s výrazným odstupem občané *Slovenska* (u obou se počet zvýšil) a občané *Vietnamu* (o 24,7 % méně než v roce 2005, ku prospěchu povolení k trvalému pobytu). V roce 2006 se falešnými doklady nejvíce prokazovali nelegální migranti z *Ukrajiny* a z *Vietnamu*.

V rámci krajů v Česka byly v období 2001–2005 zjištěny následující údaje: nejvíce zadržených, kteří porušili pobytový režim bylo v Kralovehradeckém (32 %) – díky zadrženým na státních hranicích s Polskem, zejména při výjezdu z Česka na Ukrajinu, dále v Praze (27 % zadržených) – domnívám se, že z důvodu atraktivity hlavního města pro migranty a naopak nejméně pak v Moravskoslezském kraji, kde bylo zadrženo 12 % nelegálních migrantů. U Moravskoslezského kraje tento relativně nízký počet zadržených nelegálních migrantů může být důsledkem vysoké míry nezaměstnanosti. Je důležité zdůraznit, že počty zadržených můžou být ovlivněny dle četnosti jednotlivých kontrol SCP (Drbohlav 2008).

5.2.2 Nelegální migrace z hlediska ekonomicky aktivních cizinců

Mezi další vládní orgán zabývající se cizinci, kteří jsou zaměstnaní či mají živnostenská oprávnění na území Česka, je MPSV a MPO. Těmito orgány jsou jmenovány úřady, které kontrolují porušování zákonů cizinci. Potíráním nelegálního zaměstnávání cizinců se zabývá Meziresortní orgán pro potírání nelegálního zaměstnávání cizinců v ČR (dále MOPNZC). Uvedený orgán je také podřízený MPSV a spolupracuje s dalšími resorty MPO a MV ČR.

Vycházela jsem z dat poskytnutých od ÚP, který provádí namátkové kontroly zaměstnaných cizinců, kteří jsou zaměstnaní na území, ve kterém mají pravomoc. Někdy dostávají podněty od SCP (zhruba třetina z celkového počtu kontrol) ke kontrole zaměstnavatele zaměstnávající cizince. Jinak jsou kontroly prováděny dle jejich uvážení. Jednotlivé ÚP evidují výsledky a ty pak předávají MPSV. Dále jsem vycházela především ze Souhrnné zprávy MPSV za rok 2007 (dále Souhrnná zpráva 2007) .

V roce 2007 provedly kontrolní útvary ÚP celkem 10 559 kontrolních akcí. Z uvedeného počtu kontrol bylo uskutečněno 1 484 kontrol u zaměstnavatelů, kteří zaměstnávali i zahraniční pracovníky. Z tohoto počtu zaměstnavatelů bylo zjištěno, že 471 kontrolovaných zaměstnávalo *nelegálně cizince*, což z celku 1 484 kontrol představuje 31,74 %. Kontrolovaných cizinců bylo 21 897 (z toho 8 458 žen), u 3 825 cizinců se zjistilo, že pracovali nelegálně či zaměstnavatelé porušili §87 zákona o zaměstnanosti. Pro porovnání v roce 2007 pracovalo 240 242 cizinců (z toho 78 836 žen).

Z hlediska státní příslušnosti bylo nejvíce nelegálně pracujících cizinců ze *Slovenska* (1 418 osob)⁵⁶ a z *Ukrajiny* (1 292 osob), tato situace se nezměnila od předcházejících let. V první desítce se dále objevují státní příslušníci Polska, Vietnamu, Moldavska, Bulharska, Rumunska, Číny, Mongolska, Ruska a Německa. Obdobně je tomu i v případě legálních pracovníků.

Nejvíce zahraničních pracovníků pracovalo ve zpracovatelském průmyslu, ve stavebnictví a v činnostech zahrnujících služby převážně pro podniky – subdodavatelé. Novou činností ÚP byla kontrola nejen fyzických osob, ale i právnických osob, ve kterých působí cizinci. Dle §89 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, vyplývá, že právnická osoba, která odpovídá popisu zmíněného paragrafu a vykonává také zaměstnání musí mít pracovní povolení. V roce 2007 dle uvedeného paragrafu nejednalo 189 osob, z toho nejvíce porušovaly společnosti s ručením omezeným (88 případů) a družstva (75 případů).

⁵⁶ Zpracované neobkláčením zaměstnavatele na ÚP - Steinův příklad i u oběhání z Ukrajiny

Dle odvětvové klasifikace ekonomických činností (OKEČ) bylo odhaleno nejvíce „nesrovnalostí“ ve stavebnictví a při výrobě kovových konstrukcí a kovodělných výrobků.

Další oblastí, ve které dochází k porušování zákona o zaměstnanosti, je nedodržování mzdových předpisů, tuto kontrolu provádějí inspektoráty práce. Zmíněná kontrola byla provedena u 111 zaměstnavatelů zaměstnávajících cizince, kde více než polovině se prokázaly přestupky vůči daných předpisům. Zaměstnavatelé porušovali předpisy bez ohledu na to, zda se jednalo o cizince či o občana Česka. Stále zde přetrvává problém pro cizince s jazykovou bariérou, která způsobuje neznalost našich zákonů a fakticky znemožňuje domáhání se práv a nároků z pracovněprávních vztahů (Horáková 2007).

Z porovnání kontrolní činnosti za období 2001–2007 (viz tabulka č. 3) je patrné, že počet kontrol se od roku 2001 do 2004 postupně snižoval, zatímco poslední tři roky mají zvyšující tendenci. Celkový počet cizinců, kteří jsou oprávněni pracovat na území Česka se v celém období zvyšoval (počet cizinců pracujících zde byl v roce 2007 dvakrát tak vyšší než v roce 2001). Naopak počty kontrol, ve stejném období, u zaměstnavatelů zaměstnávajících cizince měly spíše oscilující tendenci.

Z hlediska nelegálního zaměstnávání byla situace následující. Mezi lety 2002–2007 bylo zjištěno u 24,8 % *zkontrolovaných cizinců nelegální zaměstnání* (popřípadě nezdokumentované). Počet zkontrolovaných cizinců se v jednotlivých letech pohyboval kolem 20 % s výrazným poklesem v roce 2004 (16,6 %), pravděpodobně v souvislosti se vstupem Česka do EU a změnou podmínek pro zaměstnávání občanů EU.

V případě srovnání vztahu celkově zaměstnaných cizinců a počtu kontrol provedených ÚP je patrné, že se nejednalo o přímou úměru. Neboli se zvyšujícím počtem cizinců (v roce 2001 103 652 cizinců, zatímco v roce 2007 240 242 cizinců) pracujících v Česku se nezvyšoval počet uskutečněných kontrol (v roce 2001 11 238 kontrol a v roce 2007 10 559 kontrol), jak by se v tomto případě logicky předpokládalo. Tato skutečnost může být zapříčiněna z mnoha důvodů, například z nedostatečné kapacity kontrolních úřadů či rapidním vzrůstem počtu zaměstnaných cizinců na území Česka.

Tabulka č. 3 - Kontrolní činnost ÚP a zaměstnaní cizinci v Česku, 2001–2007

Rok	Počet zaměstnaných cizinců – evidence ÚP (k 31.12.)	Počet všech kontrol provedených ÚP	- z toho počet kontrol u zaměstnavatelů zaměstnávajících cizince	Počet zkontrolovaných cizinců* a jejich podíl na počtu zaměstnaných cizinců	Počet zjištěných nelegálně zaměstnaných cizinců a jejich podíl na počtu zkontrolovaných cizinců
2001	103 652	11 238	1 306	nebylo sledováno (-)	2 349 (-)
2002	101 179	11 078	1 382	11 188 (11,1 %)	2 317 (20,7 %)
2003	105 738	10 597	1 760	9 833 (9,3 %)	2 547 (25,9 %)
2004	107 984	9 845	1 430	9 889 (9,2 %)	1 646 (16,6 %)**
2005	151 736	9 933	1 631	9 534 (6,3 %)	2 017 (21,2 %)**
2006	185 075	10 424	1 474	12 094 (6,5 %)	3 788 (31,3 %)**
2007	240 242	10 559	1 484	21 897 (9,2 %)	3 825 (17,5 %)
Celkem	-	73 674	10 467	74 435 (-)	18 489 (24,8 %)

Poznámky:

* Počty zkontrolovaných cizinců zahrnují i občany EU/EHP.

** Data za roky 2004 až 2006 zahrnují osoby nelegálně zaměstnané i tzv. nezdokumentované zaměstnané, u nichž zaměstnavatel nedodržel informační povinnost (dle § 87 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti). Je důležité si uvědomit, že údaje pro dané roky nejsou srovnatelné s předchozím obdobím.

Zdroj: převzato od Drbohlava a kol. (2008), Kontrolní zprávy 2002-2007, Souhrnná zpráva (2007).

Nejvíce nelegálních cizinců zaměstnaných v Česku je za období 2002–2007 z *Ukrajiny* (6 892) a ze *Slovenska* (4 414). Se značným odstupem následovali občané *Vietnamu* (420 osob), *Rumunska* (279 osob), *Moldavska* (250 osob) a *Bulharska* (242 osob), (mimo občanů Slovenska a Ukrajiny, se jedná o data za roky 2002-2006) (Drbohlav a kol. 2008, v tisku).

Z poskytnutých dat kontrolních úřadů za období 2002–2005 (roky vybrány z důvodu dostupnosti a následnému srovnání) lze učinit regionální rozložení nelegálních migrantů (viz obrázek č. 1 v příloze). Ve vybraných letech byl největší počet nelegálně zaměstnaných cizinců zjištěn v tzv. městských okresech⁵⁷ - *Praze* (1 544 cizinců), *Ostravě* (710 cizinců) a *Plzni* (412 cizinců). Z provedených kontrol se potvrdil předpoklad o jisté atraktivitě hlavního města Prahy a velkých měst Česka. Lze tedy říci, že pro nelegální migranty je snazší nalézt práci a „schovat se“ ve velkém městě. Více nelegálních cizinců, kteří zde pracovali, zjištěn také v okrese *Mladá Boleslav* (305 osob), *Beroun* (224 osob) a *Kladno* (215 osob). Jedná se

⁵⁷ Například typologie vypracovaná Terplanem řadí mladoboleslavský okres mezi smíšené, popřípadě mezi převážně městské okresy v Česku. Typologie vychází z procentuálního zastoupení venkovského obyvatelstva, tedy nelegálních cizinců, kteří žijí ve venkově z jednotlivých okresů. (Křeháková 2005)

o města s určitou průmyslovou tradicí (Mladá Boleslav a Kladno) a mající dostatek pracovních příležitostí.

5.2.3 Nelegální migrace - z hlediska podnikání cizinců

MPO ČR se podílí na činnosti MOPNZC od doby jeho ustanovení. Dále se zaměřuje zejména na vstup do podnikání a provozování živností a v této oblasti koordinuje i provádění příslušné kontrolní činnosti. Kontrolním útvarem je v tomto případě ŽÚ, který nejen kontroluje ekonomicky aktivní obyvatele, ale také je eviduje v živnostenském rejstříku MPO. Evidence se tak týká zahraničních fyzických osob, právnických osob s účastí cizince ve statutárním orgánu a zahraničních právnických osob.

ŽÚ spolupracují s dalšími kontrolními orgány, zejména s orgány SCP a plní signalizační povinnost v dané oblasti k ÚP, orgánům SCP, krajským soudům, finančním orgánům, správám sociálního zabezpečení a dalším úřadům (Souhrnná zpráva 2007). Vycházela jsem ze Souhrnné zprávy (2007) a z Drbohlava a kol. (2008), podrobnější data jsem neměla k dispozici.

Jak už bylo zmíněno výše, získat živnostenské oprávnění nebylo pro cizince těžké a je tomu tak i v současnosti. Dle stanovených zákonů (Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů a Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti), je relativně snazší získat a poté si udržet oprávnění k živnosti na území Česka. Předpokládá se, že z tohoto důvodu nebude mnoho cizinců, kteří se věnují živnosti nelegálně. Ale spíše zneužívají tohoto zákona k legalizaci pobytu a práce v rámci tzv. švarc systému.

V období 2001–2006 provedly ŽÚ celkem 74 038 kontrol u zahraničních fyzických a právnických osob, což znamená každoročně asi 19,2 % zkontrolovaných cizinců s živnostenským oprávněním. Tento vysoký počet kontrol je oprávněný, jelikož v období 2003–2006 provedly ŽÚ celkem 41 238 kontrol u zahraničních fyzických a právnických osob a z toho u 15 841 (38,4 %) *kontrolovaných cizinců došlo k porušení živnostenského zákona*. Nejvíce bylo živnostenské oprávnění odebráno v hlavním městě Praha (kolem 30 % z celkového počtu odebraných živností). Pro srovnání v období 2003–2006 mělo živnostenské oprávnění 260 480 cizinců (Drbohlav a kol. 2008, v tisku).

5.2.4 Boj proti nelegální migraci v oblasti zaměstnání

Při zpracování této podkapitoly jsem čerpala ze Souhrnné zprávy (2007) a ze Zprávy MV ČR (2007). Boj proti nelegálnímu zaměstnávání cizinců má vedle kontrolní a represivní složky i složku preventivní, o jejíž důležitosti není pochyb. Jedním z možných způsobů prevence nelegálního zaměstnávání je kvalita a věrohodnost veřejně přístupných informací, a to jak pro potenciální nelegální migranty (zejména pro občany třetích zemí), tak pro zaměstnavatele. Prevencí z hlediska dostupnosti informací může být vydávání letáků nebo aktuální informace na webových stránkách MPSV.

Jedním z priorit MPSV je boj proti tzv. klientskému systému. MPSV se rozhodlo ve spolupráci s MV ČR zřídit preventivní nástroj založený na principu přímé asistence jeho potenciálním obětí. Tím je pilotní projekt - *Asistenční systém zaměstnávání občanů Ukrajiny v ČR realizovaný za podpory MPSV ČR a MV ČR*.

Asistenční systém představoval síť poradenských a asistenčních center ve vybraných městech na Ukrajině. Jeho cílem nebyla řízená masová pracovní migrace, záměrem bylo ukázat migrantům i zaměstnavatelům, že nemusí vždy využít klientských služeb. Také se jednalo o podchycení situace již v počáteční fázi rozhodování migranta, jaký status zvolit. Dále šíření osvěty prostřednictvím informací o výhodách legálního postupu při vstupu na český trh práce a o rizicích postupu nelegálního. Na konci roku 2007 byla vytvořena internetová stránka Asistenčního systému⁵⁸.

Další činností MPSV je pokračování pilotního projektu - Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků⁵⁹. Již při průběhu realizace specializované internetové aplikace⁶⁰ bylo zjevné, že při stejné legislativě nemusí zaměstnavatelé nalézt zahraniční pracovníky ze třetích zemí vždy v termínu, který jim vyhovuje. MPSV se domnívá, že k vyřešení tohoto problému by měl přispět chystaný model tzv. *Zelených karet*⁶¹ (jednotného povolení k práci a pobytu).

⁵⁸ Integrovaného portálu MPSV ČR www.praceprocizince.cz. Tato aplikace umožňuje hledat v databázi všech ÚP volná místa, na která je český zaměstnavatel ochoten přijmout cizince a na která není možné nalézt občana z Česka.

⁵⁹ Z důvodu odlišného zaměření tohoto projektu, tedy přivést do ČR kvalifikované zahraniční pracovníky s jejich rodinami, schopné natrvalo se integrovat do české společnosti, jsem se s tímto tématem nezabývala. (<http://www.imigracecz.org/>).

⁶⁰ Internetová adresa – www.praceprocizince.cz.

⁶¹ Ten bude rozpracováván v roce 2008. Při jeho přípravě parametrech modelu tzv. Zelené karty (usnesení vlády ČR č. 1174 ze dne 22. října 2007) byly použity některé prvky a zkušenosti z realizace pilotního projektu (Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků) (Souhrnná zpráva 2007).

Příslušný resort spolupracuje i s obdobnými resorty s vybranými státy Evropy, například s Francií, Nizozemím a se SRN uzavřely dohody týkající se nelegálního zaměstnávání a protiprávnímu přeshraničnímu najímání pracovníků.

5.2.5 Boj proti nelegální migraci v Česku

Stejně jako v rámci působnosti MPSV byly vytvořeny projekty, které by měly být určitým preventivním opatřením, tak i ostatní resorty v Česku se snaží o předcházení nelegální migrace. V této části vycházím ze Zprávy MV ČR (2007).

V roce 2004 vláda ČR schválila *Akční plán boje s nelegální migrací* (dále jen Aktualizovaný harmonogram), který má za cíl zlepšit situaci v oblasti nelegální migrace na území Česka a zmírnit její negativní dopady na celou společnost. Aktualizovaný harmonogram je členěn do čtyř oblastí: prevence, kontrola, meziresortní spolupráce a mezinárodní spolupráce. Řízení a koordinace plnění jednotlivých bodů harmonogramu je vymezena podle působnosti MV ČR, MPSV, MI, MPO a MZV (Akční plán 2004).

MZV monitoruje a vyhodnocuje politickou, hospodářskou a sociální situaci v problematických zemích, která může mít nebo již má vliv na nelegální migraci v Česku. Zahraniční rozvojové spolupráce MV mají dopad na ovlivnění rozvoje cílových zemí nejen na poli migrace, ale také na poli dobré správy věcí veřejných a bezpečnostní politiky. Také MPSV má vliv na potenciální nelegální migranty, jeho pole působnosti je především prostřednictvím MOPNZC.

Činností MPSV je také umístění zastupitelských úřadů, které se nacházejí ve zdrojových zemích. Ty věnují zvýšenou pozornost informacím o organizaci nelegální migrace, převaděčství, náboru nelegálních migrantů a jeho prezentaci a zapojení struktur organizovaného zločinu do těchto aktivit. Tyto úřady spolupracují s policisty (IPD)⁶², kteří jsou vysíláni do zastupitelských úřadů, aby poskytli metodickou a odbornou pomoc při prověřování pravosti a platnosti náležitostí předkládaných žádostí o vízum nebo povolení k pobytu v Česku. Zmíněná spolupráce byla schválena v roce 2006 MV ČR, MZV a Policií ČR, jednalo se o *Dohodu o vysílání příslušníků Policie České republiky, služby cizinecké a pohraniční policie, na zahraniční služební cesty na zastupitelské úřady České republiky*.

Má se tedy za to, že činnost IPD přispěla k zefektivnění spolupráce mezi SCP a zastupitelskými úřady, především v oblasti zkvalitnění rozhodovacího procesu při

⁶² ~~Informační a policejní distinkce~~

posuzování stanovisek k udělování víz a upozornění na možnost zneužívání víz. Prvním úspěchem IPD je zastavení migrační vlny z Egypta.

Ve spolupráci s neziskovým sektorem podporuje MV ČR i další projekty v boji proti nelegální migraci, těmi jsou například: *Stabilizace potenciálních nelegálních migrantů formou podpory vzniku pracovních příležitostí v Moldavsku*, *Prevence nelegální migrace z Ukrajiny do ČR a pomoc při vytváření azylové infrastruktury* – pod záštitou Sdružení Česká katolická charita. Dále *Prevence neregulérní migrace z Arménie formou odborné výuky a vytvářením pracovních příležitostí* a *Pomoc při stabilizaci potenciálních migrantů a prevence neregulérní migrace nezletilých – Moldavsko*, garantem je Mezinárodní organizace pro migraci.

Neméně důležitý projekt MV ČR je - *Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi*, který vznikl v roce 2006 a jeho náplní je pomoc obětem obchodu s lidmi. Obětem je nabízena psychosociální nebo zdravotní péče, ubytování, podpora při integraci do běžného života a v případě potřeby i úprava pobytového statutu.

Jednotlivé resorty vlády Česka k úspěšnému zvládnutí vytyčeného cíle, tj. boj proti nelegální migraci, musí pokračovat ve svých stanovených úkolech. Jde o to, aby dodržely nastíněnou strukturu úkolů, případně ji modifikovaly na základě nových zkušeností, využily stávající rezervy, to vše za účelem dosažení daného cíle.

5.2.6 Shrnutí

Z období 2001–2007 je patrné, že počty nelegálních migrantů na území Česka vykazaly klesající tendenci (z hlediska porušování vstupu a pobytu cizinců), proto je třeba i v budoucnu pokračovat v prováděných kontrolách a bezpečnostních akcích zaměřených na zjišťování cizinců při nelegálním pobytu v Česku, z represivních a preventivních důvodů. Předpokládá se, že pokles může být způsoben zkvalitněním kontrol na hranicích, snížení tlaku na Česko (pokles počtu tranzitních migrantů díky uklidnění politické situace ve zdrojových zemí)⁶³, úpravou předpisů v azylové politice či snahou stávajících migrantů o jistou legalizaci svého pobytu (například díky získání živnostenského oprávnění či turistického víza). Vnucuje se myšlenka, že k poklesu dochází zejména díky změně pracovních postupů nelegálních migrantů (jako je převaděčství, falšování dokumentů aj.), což značně ztěžuje odhalení kontrolními orgány (Drbohlav a kol. 2008, v tisku).

⁶³ Například států Ruskou a v Kazkazu (Drbohlav a kol. 2008, v tisku).

Nejvíce nelegálních migrantů zadržených při přechodu státních hranic pocházelo z Ukrajiny, Ruska, Číny a Vietnamu, zde se jedná spíše o tzv. tranzitní migraci. Z výsledků dále vyplývá, že z hlediska státního občanství zjištěných osob v údajích o porušování pobytového režimu a o nelegálním zaměstnání výrazně dominovali občané z Ukrajiny, dále občané Vietnamu či z post-sovětských států (zejména občané Ruska).

V roce 2006 se mezi deset nejpočetnějších skupin cizinců nelegální migrace zařadili občané Egypta a Iráku (z hlediska vstupu a pobytu na území Česka). Z výsledků kontrol ÚP je patrné, že počet nelegálních zahraničních zaměstnanců spíše osciloval, s výraznějším poklesem v roce 2004 (z důvodů vstupu do EU a přijmutí opatření).

Má se za to, že spolupráce a průběžná činnost kontrolních orgánů bude napomáhat i nadále ke snížení nelegální migrace při vstupu do Česka přes státní hranice, k porušování pobytového režimu a k nelegálnímu zaměstnávání cizinců. V oblasti kontrol státních hranic je v současnosti velmi důležité zavedení cestovních dokladů s biometrickými prvky, kterému je třeba věnovat stejnou míru pozornosti jako ochraně státních hranic a odhalování nelegálních migrantů při odbavování na hraničních přechodech.

Je nutné připomenout, že k úspěšné eliminaci nelegální migrace je zapotřebí i jistá a efektivní prevence. O tu se starají jednotlivé resorty, které spolupracují v tzv. boji proti nelegální migraci. Jedná se o řadu projektů a akčních plánů, které by měly pomoc v této problematice.

Lze říci, že některé trendy nelegální migrace jsou podobné se situací v západní Evropě (převaděčství, obchod s lidmi). Nicméně i tak má Česko svá specifika jako je dokonale vypracovaný klientský systém charakteristický zejména pro Ukrajince. Rovněž je třeba zdůraznit, že nelegální migrace se prolíná do různých oblastí fungování společnosti, včetně kriminality a organizovaného zločinu, souvisí s přeshraniční trestnou činností, organizovanou převaděčskou kriminalitou a obchodem s lidmi (Zpráva MV ČR 2007).

Nelegální migraci v Česku lze, dle předchozích zjištění, charakterizovat následovně:

- ⇒ nelegálními migranty jsou zejména občané třetích zemí,
- ⇒ převládají ekonomické důvody u migrantů ze třetích zemí,
- ⇒ velmi časté využívání pomoci rodinného příslušníka (známého) v průběhu celého migračního procesu,
- ⇒ dochází ke kombinaci porušení pobytového a zaměstnaneckého zákona → různé modely nelegální migrace,
- ⇒ většinou legální vstup a pak následuje přerušení doby povolení k pobytu či nelegální zaměstnání na území Česka,
- ⇒ dva druhy migrace → tranzitní migrace – pro občany Ruska, Indie, Číny

- pracovní migrace – pro občany Ukrajiny a ostatních zemí Sovětského svazu,
- ⇒ dokonale propracovaný klientský systém - služby zprostředkovatelů,
 - ⇒ organizování života – práce, ubytování, opatření dokumentů atd.,
 - ⇒ jedná se především o imigranty – mezi 20 – 40 lety, stále dominují muži (i když poměr žen a mužů se vyrovnává), převládají svobodní,
 - ⇒ nelegální imigranti⁶⁴ dle státního občanství – Ukrajinci, Vietnamci, občané bývalého Sovětského svazu, Číňané, Indové a další (seřazeno dle nejpočetnějšího zastoupení na území Česka),
 - ⇒ existence nového trendu - pracovní postup převaděčství,
 - ⇒ byly zjištěny případy s obchodováním s lidmi.

⁶⁴ Shrnutí nelegálních imigrantů - kteří porušují zákony/zákazníky a cizineckou problematiku.

6. Vlastní empirický výzkum

V této části nejprve charakterizuji vybrané území, ve kterém provádím výzkumné šetření, dále vysvětluji zvolenou metodiku postupu výzkumu. V závěru práce uvádím výsledky a závěry samotného výzkumu. Vedle zmíněných tezí, které jsem si stanovila v úvodu práce, je mým hlavním cílem nahlédnout do současné nelegální migrace ve vybraném území. Mým záměrem je tedy poskytnout hlubší náhled na tuto problematiku a poté se pokusit analyzovat jevy, které nemusí být na první pohled patrné. Jak jsem psala v úvodu práce, chtěla bych zjistit charakteristické rysy nelegálního migranta pracujícího ve vybraném území, jaké motivy ho vedli k rozhodnutí vycestovat za prací do Česka (popřípadě do tohoto území) a především jeho ekonomické aktivity zde na území Česka. Mimo jiné se zaměřuji také na subjekty a jedince, kteří nějakým způsobem ovlivňují jeho život v této pro něj nové zemi zejména ve vztahu k jeho práci

K provedení výzkumu jsem vybrala region Mladoboleslavsko - území okresu Mladé Boleslavi (viz obrázek č.2 v příloze). K tomu mě vedly dvě skutečnosti. První z nich je současná ekonomická situace regionu, která se vyznačuje nízkou nezaměstnaností, vysokou nabídkou pracovních příležitostí a pro výzkum klíčový - vyšší počet cizinců pracujících v tomto regionu, což vede k závěru, že by se zde mohli vyskytovat i nelegální migranti, kteří se mimo jiné podílejí na celkové prosperitě regionu. Z praktického hlediska, neboli ke snadnějšímu průběhu terénního výzkumu, byl vybrán region z důvodu znalosti regionu, což může být jistou výhodou.

K dosažení stanovených cílů, jsem použila metodu rozhovoru pomocí návodu. Jedná se o metodu kvalitativního přístupu šetření, jehož použití s ohledem na řešenou problematiku je vhodnější způsob než kvantitativní. Tato metoda umožňuje velmi detailně analyzovat malý vzorek „případů“ (v mém případě migrantů) a poskytnout hlubší náhled na současnou nelegální migraci v regionu Mladoboleslavsko. Tedy na základě zjištěných informací porozumět jednotlivým aspektům nelegální migrace, vyhodnotit situaci a dospět k závěrům. Závěrečná analýza tak vychází z velkého počtu informací o relativně malém počtu jedinců. Dalším rysem kvalitativního výzkumu je jistá interpretace pohledu nelegálního migranta na zkoumaný fenomén, ze všech možných hledisek. Kvantitativní výzkum oproti tomu se zaměřuje na rozsáhlejší společenské otázky a zkoumá větší okruh informací u většího počtu zkoumaných, také spočívá zejména v odhalení některých závislostí mezi sledovanými jevy.

U problematiky tohoto charakteru není vhodné použít tuto kvantitativní metodu, neboť není znám skutečný počet nelegálních migrantů. Z uvedených důvodů jsem se

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

rozhodla použít kvalitativní metodu. Jsem si vědoma, že nemohu vyvozovat obecné závěry. I přesto se, ale domnívám, že zjištěné výsledky mohou poodhalit, objasnit či pomoci porozumět některým rysům sledovaného fenoménu ve vybraném regionu.

Ve výzkumu jsem se zaměřila na občany třetích zemí a tento výběr jsem zúžila na občany post-sovětských států, kteří pobývají na území Česka nelegálně. K tomuto mne vedly socio-kulturní aspekty post-sovětských zemí, u kterých jsem předpokládala, že mi pomohou v samotném provedení výzkumu (Rabuši a Burjánec 2003). Jedná se o kulturní, jazykovou a historickou blízkost těchto zemí s Českem. Migrantům třetím zemím je nejvíce omezen přístup na trh práce a možná právě tato omezení s určitou kombinací poptávky zaměstnavatelů mohou mít významný vliv na rozhodnutí migranta pobývat v Česku nelegálně. Také významně participují v „šedé ekonomice“. K tomuto výběru mne dále vedl předpoklad, že osobně kontaktovat migranta či přiblížit se k jejich komunitě je snadnější než u migrantů, kteří pocházejí z Číny, Vietnamu či Mongolska. Dále také kvůli jazykové bariéře, která by mohla nastat v případě občanů z Vietnamu a z Číny. Dalším důvodem mého výběru byl počet migrantů, ať už legálních či nelegálních na území regionu, kdy z uskutečněných kontrol pověřenými orgány a statistických šetření převládají občané z Ukrajiny, Vietnamu, dále post-sovětských států a z Číny.

V Česku bylo provedeno několik výzkumů, které byly zaměřeny na post-sovětskou komunitu migrantů, zejména na ukrajinskou komunitu, která zde měla již při vzniku samostatného Česka silné zastoupení. Ukrajinskou migrační komunitou se zabývalo a zabývá asi nejvíce „výzkumníků“, i když v posledních letech se pomalu přesouvá „těžiště zájmu“ na zvyšující se počet migrantů z Vietnamu, z Číny a celkově z Asie. Jedním z předních autorů zkoumající problematiku nelegální migrace nejen ukrajinské a post-sovětské komunity je Drbohlav, Janská (velmi často spolupracovali a spolupracují na projektech týkající se nelegální migrace)⁶⁵ dále Nekorjak a Hofírek⁶⁶. Dalším zdrojem informací týkající se nelegálních migrantů uvedených komunit je možné nalézt ve výzkumných pracích Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (VÚSPV), které se zaměřují na jednotlivé aspekty nelegální migrace. Mezi další subjekty, které se věnují problematice nelegální migrace a z ní vyplývající kritické aspekty (klientský systém, obchod s lidmi, převaděčství, ekonomické ztráty pro stát, korupce, atd.) je neziskový sektor. Ten je zastoupen poradnami, organizacemi a občanskými sdruženími v Česku, mezi ně patří

⁶⁵ Oba působící na Karlově univerzitě, Přírodovědecké fakultě, na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje.

⁶⁶ Oba působí na Masarykově univerzitě v Brně, Fakulta sociálních studií, na katedře sociologie. Oba jsou také členy Institutu pro výzkum reprodukce a integrace společnosti.

například: Člověk v tísni, Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, Poradna pro uprchlíky, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Multikulturní centrum Praha, La Strada, Centrum pro integraci cizinců a mnoho dalších⁶⁷.

Je důležité podotknout, že zmíněné subjekty a výzkumná šetření se zaměřují především na nelegální migraci v rámci celého Česka, popřípadě se velmi často orientují na situaci v hlavním městě Praha. Tuto skutečnost dokazuje i v současnosti probíhající výzkum nelegální migrace na území Česka. Jsem si vědoma, že těžiště zájmu je zcela na místě, podněcuje to i zjištěný nejvyšší počet nelegálních migrantů. Uvedená skutečnost je pro mne dalším podnětem pro soustředění výzkumu nelegální migrace v regionu Mladoboleslavsko.

6.1 Region Mladoboleslavsko

V této části charakterizuji vybrané území tj. okres Mladá Boleslav (viz obrázek č.2 v příloze) z hlediska aspektů, které jsou stěžejní pro danou problematiku. Při rozhodování o cílovém místě zvažují legální i nelegální migranti socioekonomické znaky regionu jako je ekonomická struktura regionu a oblast zaměstnanosti. Vycházela jsem z Českého statistického úřadu a ze Zprávy o situaci na trhu práce v regionu Mladá Boleslav za rok 2006 a 2007 od ÚP (dále Zpráva ÚP 2006 či 2007).

K výzkumu jsem zvolila region Mladoboleslavsko, který se rozkládá v severní části Středočeského kraje. V rámci kraje sousedí s okresy Mělník, Nymburk a Praha - východ, dále s okresy Česká Lípa, Semily a Liberec z Libereckého kraje a s Jičínským okresem z Královéhradeckého kraje. Svojí rozlohou 1 023 km² zaujímá region 3. místo ve Středočeském kraji, což je 9,29 % z jeho rozlohy a svou hustotou obyvatel 111 na km² patří k průměrným okresům kraje (ČSÚ 2008). Po provedené uzemní struktuře (změna hranic okresů) k 1. lednu 2007 náleželo do okresu Mladá Boleslav 120 obcí. Osm obcí z celkového počtu 120 obcí má statut města⁶⁸ (ČSÚ 2008). V regionu se nacházejí dvě obce s rozšířenou působností - ORP Mladá Boleslav a ORP Mnichovo Hradiště, které jsou zároveň pověřenými úřady a doplňují je pověřené obecní úřady - POÚ Benátky nad Jizerou a POÚ Bělá pod Bezdězem (ČSÚ 2008).

V okrese Mladá Boleslav bylo k 1. 1. 2008 120 779 obyvatel, čímž se řadí po Kladenském okrese a po Praze-Východ na třetí místo v kraji (ČSÚ 2008). Největším městem

⁶⁷ Výše představený výčet subjektů je uveden pro přehled. Každopádně se nejedná o vyjmenování všech existujících subjektů zabývajících se touto problematikou.

⁶⁸ Osm měst okresu – Mladá Boleslav, Benátky nad Jizerou, Mnichovo Hradiště, Bělá pod Bezdězem, Bakov nad Jizerou, Kozmanský, Dobruška a Dolní Boleslav.

je Mladá Boleslav (spolu s 13 obcemi, které patří pod jeho správu), která měla k 1.1.2008 44 602 obyvatel. Ostatní města mají počet obyvatel podstatně menší, tento počet nepřesahuje 10 tisíc obyvatel.

Region se vyznačuje relativně příznivou geografickou polohou, dobrou dopravní dostupností Praha – Liberec (rychlostní silnice R10), dále přítomností silného průmyslového podniku, existencí dalších rozvojových ploch, relativně příznivou vzdělanostní strukturou a kvalifikovaným lidským potenciálem obyvatelstva.

Historický průmět zaměstnávání cizinců v Mladoboleslavsku

Mladá Boleslav je spojovaná s velkým průmyslovým závodem Škoda Auto a.s. Tento podnik měl vždy nedostatek pracovních sil, proto zaměstnával a stále zaměstnává i pracovníky ze zahraničí. Jako progresivní podnik musel být vybaven zahraničními technologiemi, tím přilákal cizince ponejvíce z Evropy a Japonska a z Jižní Ameriky.

Mladá Boleslav již v minulosti měla zkušenosti z migračními komunitami. První vlna byla v 60. letech politického napětí v Řecku. Někteří Řekové zde zůstali dodnes, ale převážná většina se vrátila do Řecka. Migrační vlna vždy souvisela s rozšířením podniku Škoda Auto a.s. Jistým specifickým zde bylo, že se nejednalo o celé rodiny, ale podle druhu práce přicházeli muži a ženy zvlášť. V 60. letech to byli muži – stavbaři z Jugoslávie, stejně jako Řekové zde někteří zůstali dodnes, jiní se vrátili. Významnou migrační vlnou v 80. letech pak bylo zaměstnávání žen z Polska, převážná většina se v regionu provdala (Pavlousek 1999).

Další příliv cizinců již nebyl natolik významný. Jednalo se o Kubánce, kterých zde zůstalo velmi málo. Všechny tyto uvedené migrační vlny měly jedno společné, jejich příchod a počátek jejich pobytu byly koordinovány českou stranou, dostávalo se jim i hmotného zajištění.

Samostatnou kapitolu tvoří Vietnamci, kteří přišli do Česka v 90. letech u nich se názory velice liší. Na jedné straně jsou Vietnamci vnímáni jako stánkaři, kteří se pohybují na hranici zákona, na druhé straně si uvědomujeme, že vietnamská komunita má vnitřní pevný řád a je soudržná. Mladí Vietnamci jsou velice pilní a snaží se integrovat do společnosti. Z hlediska státní správy je to skupina obyvatel, která se dopouští řady přestupků např. v oblasti živnostenského zákona, v bytech je přihlášeno větší množství lidí, než je nahlášeno.

Další skupinou migrantů jsou Slováci a Poláci, kteří přišli v 90. letech a další stále přicházejí. Od poloviny 90. let se zvyšuje počet občanů z Ukrajiny, kteří zde v minulosti

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

pobývali nelegálně, ale v současnosti se jejich počet snižuje. Tato skutečnost může být výsledkem zlepšení kontrolní činnosti na české straně, snížením nákladů na pořízení potřebných dokumentů nebo ztrátou zájmu pracovat v Česku. V současnosti přibývá občanů z Vietnamu, Mongolska a Moldávie. Podle dostupných informací se na území města Mladé Boleslavi vyskytuje 5 ubytoven, alespoň se tak uvádí, ve kterých je ubytováno minimálně 150 lidí. Nicméně odhaduje se, že jejich počet je až dvojnásobný.

Jak jsem zmínila výše, region Mladoboleslavsko disponuje přebytkem pracovních míst, které nezaplní českými občany, proto i nadále zaměstnavatelé budou hledat pracovníky ze zahraničí.

Ekonomická struktura regionu

Současný stav regionu charakterizuje i ekonomická struktura. Podle statistiky ČSÚ k 1.1.2008 činil podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva (dále EAO) okresu (61 049) na celkovém počtu obyvatel to bylo 50,86 %. Největší počet EAO působil v průmyslu (62,49 % z celkového počtu EAO). V zemědělství se podíl pracujících snížil a činil tak 2,67 % z EAO. Terciární sektor vykazoval v I. pololetí 2007 - 34,84 % z celkového počtu EAO (Zpráva ÚP 2007).

Priorita průmyslu⁶⁹ je dána bezkonkurenčním postavením mladoboleslavské automobilky nejen v regionu, ale i v celém státu. Podnik Škoda Auto a.s. vytváří pracovní místa pro celý region (skoro 40 % všech pracovních míst v regionu), region Mladá Boleslav tak patří k regionům s nejnižší nezaměstnaností 3%. Potenciál tohoto podniku tedy přitahuje i další podnikatele (zahraniční investory a dodavatele v oblasti strojírenství a elektrotechnického průmyslu dodávající různé díly pro výrobu automobilů), kteří následně vytvářejí nová pracovní místa. Sektor služeb je ve srovnání s průmyslem slabší, ale jeho vývoj začíná být pozitivní (díky modernizaci a konkurenceschopnosti). Region Mladá Boleslav je významný také v zemědělství⁷⁰, především v prodeji obilovin, cukrovky, brambor, zeleniny a výroby masa. Průmyslové podniky regionu Mladoboleslavsko jsou situovány v blízkosti měst – Mladá Boleslav, Mnichovo Hradiště, Bakov nad Jizerou, Benátky nad Jizerou a Bělá pod Bezdězem.

⁶⁹ Asi 75 % z celkového objemu průmyslové výroby v regionu připadá na strojírenské odvětví, mírný nárůst pracovníků vykazuje v poslední době plastikářský průmysl.

⁷⁰ Intenzivní zemědělská rostlinná výroba též z důležitých podmínek a využívá částí okresu

Zaměstnanost a volná pracovní místa

V roce 2007 dle Zprávy ÚP (2007) mezi volnými místy převažuje poptávka po kvalifikovaných dělnických profesích, zejména ve strojírenském odvětví zaměřeném na automobilový průmysl. Nejvíce jsou poptávány profese jako jsou: karosáři – klempíři, svářeči, nástrojaři - zámečníci, mechanici - soustružníci - seřizovači, opraváři, elektromechanici, řidiči, obsluha strojů a zařízení, lakýrníci automobilů, ale i prodavači a zedníci. Pro sezónní práce je požadována profese dělník v rostlinné výrobě. U míst vyžadujících kvalifikované pracovníky je to poptávka po technikách, konstruktérech, programátorech, učitelích a lektorech.

ÚP se nedaří obsadit některé profese, ať již z důvodu výše uvedených nebo z důvodů ze strany uchazečů (nezájem pracovat, neschopnost podřídit se stanovenému pracovnímu režimu). Obtížněji se obsazují místa u nekvalifikovaných prací - ve stavebnictví, zemědělství. Tato místa jsou obsazována převážně cizinci, což potvrzuje nejvyšší počet pracujících cizinců právě ve zmíněných profesích. Z tohoto důvodu se v nabídce volných míst stále více objevují požadavky související s povolováním práce cizincům. Souvisí s tím také zvyšující se počet agentur, které zprostředkovávají práci pro občany třetích zemí, v současnosti jich ÚP eviduje 20.

Dokladem toho, že region prosperuje se odráží i na vývoji nezaměstnanosti, ta je nejnižší za posledních 10 let, pohybuje se kolem 3 %. Příznivý hospodářský vývoj, vstup nových subjektů na trh práce a rozšiřování výroby stávajících zaměstnavatelů zajistily nárůst nových pracovních míst nejen na Mladoboleslavsku, ale i v okolních regionech. Avšak nízká míra nezaměstnanosti, nižší počty absolventů škol, kteří nově vstupují na trh práce, či zrušení některých učebních oborů z důvodu nedostatku nových žáků způsobují na druhé straně problémy zaměstnavatelům se zajištěním kvalifikované pracovní síly.

Chceme-li nastínit budoucí vývoj zaměstnanosti v regionu, bude se pravděpodobně jednat o nárůst počtu pracovních míst v průmyslových zónách regionu, např. průmyslová zóna Benátky nad Jizerou, Plazy a v poslední době rozvoj nové průmyslové zóny Nepřevázka. Rovněž příznivě ovlivní zaměstnanost regionu plánovaná výstavba obytného a komerčního komplexu v prostorách mezi Mladou Boleslaví a Bezděčínem. Je nutné zdůraznit, že výjimečné postavení firmy Škoda Auto a.s. je zároveň potenciálním nebezpečím pro celý Mladoboleslavský region, ale i pro regiony sousední, neboť na výrobu této společnosti je vázáno velké množství pracovních míst i v dodavatelských a obslužných firmách, kde velmi často pracují cizinci.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Ekonomicky aktivní cizinci na trhu práce v regionu

Vývoj počtu zaměstnávání cizinců v regionu u občanů EU⁷¹ a občanů třetí země má postupně zvyšující se tendenci (viz tabulky č.4 a 5). Od roku 2004 jsou evidováni zvláště občané, kteří musí mít pracovní povolení a ti, kteří jej mít nemusí. Od tohoto roku dochází ke snížení počtu evidovaných zaměstnaných cizinců, což může být ovlivněno zavedením opatření, která jsme jako nová členská země zavedli. V roce 2008 dochází k nárůstu počtu zahraničních pracovníků, jde skoro o polovinu větší počet vydaných pracovních povolení než v roce 2007. Na tuto skutečnost má mimo jiné vliv cílené zaměstnávání cizinců ze třetích zemí, kteří tak zaplňují pracovní místa, o která čeští občané nemají zájem. Jedná se především o méně kvalifikovaná pracovní místa. Po vstupu ČR do EU došlo ke zvýšení počtu občanů EU v Česku, což může být považováno za důkaz splnění cíle zjednodušit podmínky pracovního procesu pro zaměstnávání občanů EU.

V průběhu roku 2008 bylo ÚP ve správním řízení projednáno celkem 2 131 žádostí cizinců o udělení pracovního povolení. V porovnání s rokem 2007 došlo k výraznému navýšení počtu projednávaných žádostí. Podstatnou část z tohoto počtu tvořily žádosti cizinců z Vietnamu, kterých ÚP projednal 1 613. Dále ÚP projednal 252 žádostí o pracovní povolení občanů z Ukrajiny. Ti byli do roku 2005 nejsilněji zastoupenou skupinou zahraničních pracovníků na tuzemském trhu, do snížení počtu projednaných žádostí se promítlo udělování trvalých pobytů na území Česka a také vzrůstající počet žádostí o živnostenské oprávnění (Zpráva ÚP 2006). Odvětví, ve kterých Ukrajinci a Moldavané pracují, jsou práce v zemědělské výrobě (sezónní práce - česání ovoce, sběr zeleniny, ošetřování hospodářských zvířat atd.) a ve stavebnictví. Vietnamci a Mongoli jsou zaměstnávání převážně v průmyslové výrobě jako svářeči dělníci a montážní pracovníci (Horáková, 2006).

K 1.6.2008 bylo ÚP evidováno celkem 10 215 občanů EU, kteří byli svými zahraničními zaměstnavateli vysláni k plnění pracovních úkolů na území Česka. Jedná se o občany Slovenska a Polska, kteří jsou velmi často (oproti jiným příslušníkům zemí EU) do Česka vysíláni za účelem splnění mezinárodních smluv, které jejich zaměstnavatelé uzavřeli s podnikatelskými subjekty v regionu. Třetí nejpočetnější skupinou jsou pracovníci z Německa, jedná se zejména o členy managementu firem působících v automobilovém průmyslu.

⁷¹ Rozdělené na občany třetích zemí a na občany EU, EHS a Švýcarska a jejich rodinní příslušníci. Budu dále používat občané EU a občany třetích zemí.

Tabulka č. 4 - Cizinci, kteří potřebují pracovní povolení a jsou registrovaní na ÚP

	1990	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008**
Celkem*	763	2408	2258	452	310	489	1549	2131
Slováci	1250	1540	1758	-	-	-	-	-
Poláci	226	2145	1983	-	-	-	-	-
Ukrajinci	36	66	73	383	232	147	211	252
Vietnamci	1	0	0	0	0	0	952	1613
Mongoli	0	0	0	40	38	34	20	64
Moldavané	0	0	0	0	0	24	30	67

* v celkových počtech pracovních povolení nejsou započteny Slováci

** údaj za poslední možnou evidenci na ÚP - červen 2008

Zdroj: ÚP Mladá Boleslav (2008)

Tabulka č. 5 - Cizinci z EU, EHS a Švýcarska

	1990	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008*
Celkem	-	-	-	4820	7211	9666	10585	10215
Slováci	-	-	-	4143	4572	6272	6350	6349
Poláci	-	-	-	620	2162	3185	3852	3694

* údaj za poslední možnou evidenci na ÚP - 1. 6. 2008.

Zdroj: ÚP Mladá Boleslav (2008)

Cizinci s platným živnostenským oprávněním v regionu Mladoboleslavska

K analýze vývoje objemu cizinců s živnostenským oprávněním jsem použila údaje evidované ŽÚ (viz tabulka č.6). Vybrala jsem data za okresy patřící do Středočeského kraje. V tabulce jsou zahrnuti občané EU a občané třetích zemí, tudíž je jakákoliv detailnější analýza (rozdělení na občané EU a občany třetích zemí) znesnadněna. O vývoji počtu cizinců s živnostenským oprávněním v regionu Mladoboleslavska se nedá říci, že by měl vzestupnou či klesající tendenci, spíše osciloval v celém období. Stejný vývoj jako region Mladoboleslavska měl i okres Praha–Východ a Praha–Západ. V roce 2007 mělo 1 254 cizinců živnostenské oprávnění, což bylo 16 % a tedy nejvíce v rámci celého kraje. Domnívám se, že tato situace, kolísání počtu živnostenských oprávnění, může vyplývat z legislativních úprav zákona. Podrobnější data jsem neměla k dispozici.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Tabulka č. 6 - Cizinci s platným živnostenským oprávněním v regionu ve vybraných letech

Kraj, okres	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Benešov	286	577	523	517	309	361	341	350	351
Beroun	223	403	362	321	385	455	439	404	410
Kladno	335	660	697	691	743	739	701	711	700
Kolín	178	316	379	372	274	312	346	436	530
Kutná Hora	31	242	222	223	237	281	298	357	336
Mělník	297	811	599	565	603	666	654	712	733
Mladá Boleslav	1 255	1 462	1 638	1 464	1 272	1 374	939	1 286	1 254
Nymburk	304	295	291	276	303	317	334	361	393
Praha-východ	771	1 062	1 453	1 308	1 297	1 362	1 217	1 605	1 228
Praha-západ	1 622	1 162	744	606	715	772	831	834	866
Příbram	252	525	506	479	534	484	449	468	440
Rakovník	145	189	208	189	241	270	292	321	312
Česká republika	45 499	61 340	64 000	60 532	62 293	65 219	67 246	65 722	68 785
Praha	16 704	19 817	23 411	21 585	21 505	21 836	21 405	18 113	18 919
Středočeský kraj	5 699	7 704	7 622	7 011	6 913	7 393	6 841	7 845	7 553

Zdroj: ČSÚ (2008a)

Cizinci z povolením k pobytu v regionu

Vývoj počtu cizinců za vybrané roky z hlediska dlouhodobého a trvalého pobytu je znázorněn v tabulce č. 2 v příloze. V tabulce jsou zahrnuty občané EU a občané třetích zemí. Pro srovnání jsem uvedla i ostatní okresy ve Středočeském kraji. Je patrné, že počet cizinců s povolením k pobytu se postupně zvyšoval, výjimkou je rok 2004 z důvodů, které jsem již uvedla výše. Ve srovnání s ostatními okresy mělo Mladoboleslavsko nejvyšší počet cizinců 9 970 (k 30. 5. 2008). Je důležité zdůraznit, že vedle Prahy je nejvíce povolení k pobytu vydáno cizincům ve Středočeském kraji. Vývoj počtu cizinců s povoleným pobytem na území Česka kopíruje trend ekonomicky aktivních cizinců.

Vývoj počtu cizinců s povoleným dlouhodobým či trvalým povolením k pobytu dle státních příslušností v rámci regionu je následující (viz tabulka č. 7). Mezi prvními se v období 2001-2006 objevili občané Slovenska, Polska a Ukrajiny. Vývoj počtu Ukrajinců, kteří pobývají na území Česka odpovídá celorepublikovému trendu. Migranti legálně pobývají na území Česka si legalizují pobyt a žádají častěji o dlouhodobé či trvalé pobyty. Ustupují tedy od nelegálního pobytu (od taktiky být zde nelegálně) v Česku v souvislosti se snižováním nákladů na pořízení dokumentů nebo s ohledem na možnost získat vyšší plat.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Počet Ukrajinců byl v roce 2007 pětinasobný oproti roku 2001. Dále byl zaznamenán zvyšující se počet občanů Vietnamu a Ruska (v případě Ruska je tento růst rychlejší). Předpokládám, že skutečný počet občanů z Vietnamu je minimálně dvojnásobný podle počtu ubytoven v Mladé Boleslavi, kde byli ubytováni Vietnamci. V roce 2003 dochází ke zvýšení počtu občanů z Moldavska, u kterých tento vzestupný vývoj pokračuje. V roce 2004 se zvýšil počet Moldavanů a Mongolů, jde ale v poměru s ostatními o poměrně zanedbatelné počty. Kolísavé počty Poláků a Slováků mohou být vysvětleny různými důvody, zejména zmíněnými dohodami mezi podniky, jejich spoluprací, dále výrazný vzestup nastal po vstupu dotyčných zemí do EU.

Tabulka č. 7 – Cizinci s dlouhodobým či trvalým pobytem dle státních příslušností v regionu Mladoboleslavsko v období 2001 – 2007*

	Ukrajina	Slovensko	Vietnam	Rusko	Polsko	Moldávie	Mongolsko	celkem
2001	694	2 721	412	59	1 204	-	-	5 402
2002	614	3 064	389	50	676	-	-	5 073
2003	852	3 262	369	63	697	63	-	5 594
2004	1 204	1 608	400	94	903	34	34	4 580
2005	1 571	1 844	447	89	1 330	84	36	5 736
2006	2 264	2 683	488	123	1 516	195	39	7 673
2007	3 024	3 313	827	110	1 662	270	35	9 653

* jsou uvedeny země s největším počtem cizinců s dlouhodobým či trvalým povolením k pobytu patřící do EU i mimo, státy Moldávie a Mongolsko za roky 2002 a 2001 nepatřily mezi země s největším zastoupením cizinců. Nejedná se o celkový výčet cizinců dle státního příslušenství v okrese Mladá Boleslav.

Zdroj: ČSÚ (2008b).

Nelegální migrace na Mladoboleslavsku

Hodnotit nelegální migraci na Mladoboleslavsku je obtížné. Jediným způsobem jak se může veřejnost dozvědět o její existenci, je buď přímým kontaktem, tedy osobní setkání s někým, kdo porušuje příslušné zákony anebo z evidence orgánů kontrolujících cizince, i když i v tomto případě jde o údaje, které nevypovídají o realitě. Kontrolními orgány jsou ÚP, SCP a ŽÚ. Kromě těchto orgánů neexistuje na území Mladoboleslavska nevládní organizace, která by se zabývala problematikou nelegální migrace. Nejbližší organizace tohoto charakteru sídlí v Praze. Dovolím si připomenout, že získat údaje za nelegální cizince pobývající na území Česka je, dle mých zkušeností, obtížné.

K dispozici jsem měla jen kontrolní činnost ÚP za období 2002–2006 (viz tabulka č. 8). Oddělení cizinecké policie a ŽÚ mi neposkytly potřebné údaje, které by pomohly

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

k celkové analýze sledovaného jevu v regionu. Nelegální migrace je fenomén, který se dotýká celé společnosti a celého území Česka, ve svém výzkumu chci zjistit má-li migrace na území Mladoboleslava své specifické rysy. Za vyšším počtem legálně zaměstnaných či pobývajících cizinců na tomto území se může skrývat vysoký počet nelegálních cizinců. Proto se domnívám, že by tento fakt měl být více v popředí zájmu společnosti.

Z kontrolní činnosti ÚP za období 2002–2006 je patrné, že evidování ekonomicky aktivních cizinců se měnilo. První změna byla v roce 2004, kdy se již neevidovali cizinci a Slováci zvlášť. Ve stejném roce se sloučili do jedné skupiny - občané EU a občané třetí země. Domnívám se, že tyto změny v evidenci brání k hlubší analýze ekonomicky aktivních cizinců.

Počet zkontrolovaných cizinců byl do tohoto roku mnohem vyšší, například v roce 2002 jich bylo zkontrolováno 1567 (497 cizinců a 1 070 Slováků). Oproti tomu v roce 2006 bylo zkontrolováno jen 78 cizinců. Počet zjištěných nelegálních cizinců, kteří byli ekonomicky aktivní, byl nejvyšší v roce 2004 (156 nelegálních migrantů, což může být spojeno se vstupem Česka do EU a tedy zvýšením počtu kontrol v regionu). V dalších letech se významně snížil počet nelegálních migrantů, v roce 2005 bylo zadrženo pět nelegálních migrantů a o rok později dva. Je důležité upozornit, že snížení počtu zadržovaných nelegálních migrantů nemusí být nutně znakem skutečného poklesu nelegální migrace, ale může to být výsledek měnící se strategie migrantů a následně na změny adekvátně reagovat ze strany kontrolních orgánů.

Počet samotných kontrol se do roku 2004 snižoval a poté zaznamenal postupně vzestupnou tendenci. Domnívám se, že klesající počet kontrol ÚP je podmíněn počtem pracovních povolení, které ÚP vydal. Lze se tedy domnívat, že v tomto případě ÚP provádí počet kontrol poměrově k počtu udělenému pracovnímu povolení.

Druhou změnu, kterou učinil v roce 2006 ÚP ve své evidenci, je rozdělení zkontrolovaných cizinců a cizinců pracujících nelegálně na ženy a fyzické a právnické osoby. Dovolím si podotknout, že by bylo vhodné učinit další rozdělení a to na skupinu – občané EU a občané třetích zemí. Domnívám se, že toto rozdělení by pomohlo k většímu přehledu, tedy k objasnění této problematiky a k následné analýze sledovaného jevu.

Tabulka č. 8 – Kontroly ÚP na Mladoboleslavsku

rok	celkem kontrol v MB*	cizinci		občané SR	
		celkem	z toho nelegálně	celkem	z toho nelegálně
2002	78	497	18	1070	34
2003	106	72	0	745	92
2004	88	957**	156**	-	-
2005	46	326	5	-	-
2006	76	78/0***	2/0****/0*****	-	-

* region Mladoboleslavsko

**počet kontrol u zaměstnavatelů zaměstnávající cizince (včetně občanů EU/EHP a Švýcarska), ÚP zaznamenával obě skupiny cizinců do jedné skupiny.

***ženy z celkového počtu zkontrolovaných cizinců

****celkem nelegálně/ženy z toho počtu

***** počet cizinců účastných u zaměstnavatele zároveň jako společníci obchodní společnosti, členové družstva, členové statutárního nebo jiného orgánu obchodní společnosti nebo družstva

Zdroj: Kontrolní zprávy 2002-2006.

6.2 Metodika - rozhovor pomocí návodu

Základním metodickým aparátem tohoto výzkumu je rozhovor pomocí návodu. Ten disponuje řadou výhod, které byly pro mne klíčové při rozhodování jaké metody použít. K popisu kvalitativního výzkumu jsem vycházela z knih Hendla (1997 a 2005), který se podrobně věnuje typům kvalitativního výzkumu a z knihy Dismana (2000).

Kvalitativní výzkum má několik základních výhod, které jsou klíčové pro tento výzkum. Například: získává podrobný popis při zkoumání jedince, skupiny, fenoménu; zkoumá fenomén v přirozeném prostředí; umožňuje navrhnout možné teorie (oproti kvantitativnímu výzkumu – ten je potvrzuje); snaží se hledat lokální (idiografické) příčinné souvislosti; může pomoci při počátečním výzkumu fenoménu a dobře reaguje na situace a podmínky v místě výzkumu (Hendl 2005). Vedle zmíněných výhod má tento typ výzkumu také nevýhody, těmi jsou: časově náročný sběr dat a analýza; těžší ověření hypotéz a vyvozování obecných závěrů, dále výsledky jsou snadno ovlivnitelné výzkumníkem a jeho osobními preferencemi. Uvedené přednosti byly pro mne klíčové při výběru způsobu výzkumu. Umocnila to i domněnka o získaném počtu uskutečněných rozhovorů, s ohledem na dané téma jsem nepředpokládala jejich vysoký počet.

Při kvalitativním rozhovoru se nepředkládají dotazovaným předem dané formulace odpovědí nebo jejich kategorie. Je zajištěna určitá „svoboda“ dotazovatele při odpovídání.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Díky tomu lze zjistit, jestli tázaný opravdu rozumí otázkám, dále může vyjádřit zcela subjektivní pohledy a názory, navrhnout možné vztahy a souvislosti (Disman 2000). V první řadě si tazatel musí připravit formulace a posloupnosti otázek. Dále je třeba zvážit dobu rozhovoru, měla by být pro dotazovaného únosná. Je nutno připomenout, že zvláštní pozornost je nutné věnovat začátku a konci rozhovoru, kdy na samém začátku je důležité prolomit případnou nedůvěru a ostych dotazovaného a naopak na konci rozhovoru můžeme získat ještě pro nás velmi důležité informace, na které během rozhovoru dotazovaný neodpověděl (Hendl 1997). Z tohoto výčtu je patrné, že vedení kvalitativního rozhovoru je poměrně náročné.

Řada autorů se domnívá, že neexistují fixní pravidla pro řazení otázek při rozhovoru, avšak je třeba uvést, že sled jednotlivých otázek může mít značný vliv na ochotu odpovídat. Je tedy na místě uvážit jejich pořadí. Většinou se začíná neproblémovými otázkami, jež se týkají současných aktivit, zkušeností jedince, takové otázky mají povzbudit dotazovaného k další části rozhovoru. Následují otázky zaměřené na názory a pocity, které se vztahují k popsaným akcím a chování, které byly zjištěny z předchozích otázek. Dále jsou zařazeny otázky, které mohou vyvolat nesouhlas či záporné reakce dotazovaného. Při typech těchto otázek je třeba, aby byla zajištěna vhodná atmosféra mezi dotazovaným a tazatelem. Chceme-li shrnout posloupnost otázek, nejprve klademe otázky zaměřené na přítomnost, pak otázky směřující do minulosti či budoucnosti. Někdy bývají otázky směřující do budoucnosti spekulativní a nelze na ně spolehlivě zodpovědět, proto je na tazateli, kdy je zařadí. Demografické a identifikační otázky řadíme zásadně na konec rozhovoru, popřípadě během rozhovoru, většinou bývají pro dotazovaného nudné či nepříjemné. Příprava otázek a vedení rozhovoru tedy vyžaduje určité porozumění, empatii, citlivost a dovednost rychle zareagovat při vzniklých problémech.

Zvolený typ kvalitativního rozhovoru s návodem představuje seznam otázek a témat, které je nutné v průběhu rozhovoru probrat, aby bylo zaručeno, že se skutečně dostane na všechny otázky (Hendl 2005). Nesporným kladem je jeho volnost v řazení otázek anebo přeformulování otázky v případě nejasností⁷². Tato forma rozhovoru umožňuje dotazovanému iniciativně se zapojit a případně uplatnit své nápady či zkušenosti.

Doporučené schéma pro návrh návodu otázek dle Hendla (2005):

1. napsání témat, která jsou v zájmu probrat, společně s nimi napsat i podtémata či vedlejší neméně důležité okruhy otázek,

⁷² Pro mne velkou výhodou je možnost provedení rozhovoru s několika lidmi najednou, což jsem využila při rozhovoru se dvěma respondenty.

2. uspořádání otázek ve vhodném pořadí, aby měly logickou návaznost. Zde se doporučuje nejdůležitější otázky ke konci rozhovoru (popřípadě v druhé části rozhovoru),
3. zformulovat možné otázky a jejich pořadí,
4. promyslet si vhodné prohlubující otázky.

Na závěr je nutné připomenout, že skutečně otevřená otázka dává dotazovanému možnost zvolit jakoukoliv volbu slov. Na tazateli je, aby otázky byly jasně a srozumitelně formulovány, dále je nutné přizpůsobit jazyk a slova k účelu provedení rozhovoru. V mém případě použít srozumitelnou a jednoduchou češtinu. Domnívám se, že při výzkumech jako je tento, průběh celého rozhovoru a získání důležitých informací záleží na samotném tazateli a na jeho schopnosti navázat kontakt, zaujmout a vést rozhovor. Úspěšnost celého výzkumu je tedy podmíněna dobře zvolenými a seřazenými otázkami, dále na umu tazatele a v neposlední řadě na ochotě dotazovaného spolupracovat.

6.2.1 Postup výzkumu

K provedení výzkumu ve vybraném území jsem si vybrala rozhovor pomocí návodu. Usoudila jsem, že z jeho struktury a popisu provedení je tento způsob nejvhodnější k dosažení mého záměru. Zmiňovaný výzkum jsem uskutečnila ve vybraném území - v okrese Mladá Boleslav, zaměřila jsem se na samotné město Mladá Boleslav a na obce náležící do tohoto území. Nemohla jsem provést výběr respondentů formou náhodného ani kvótního výběru, jelikož nebylo možné získat základní soubor nelegálních migrantů. Zdůrazňuji, že neexistuje databáze statisticky podložená o objemu nelegálních migrantů. Výzkum probíhal následovně.

V první fázi (únor–duben) jsem hledala adresy ubytoven, které ubytovávají pracovníky ze zahraničí. K hledání polohy jsem využila informace uveřejněné na internetových stránkách či ve zlatých stránkách. Poté jsem tzv. „vyjela do terénu“, kde jsem prozkoumávala situaci. V ubytovnách jsem se ptala na pracující cizince, kteří jsou z bývalého Sovětského svazu, z taktických důvodů jsem se ptala na legálně pracující, kteří by byli ochotni poskytnout rozhovor s předpokladem, že se tak blíže dostanu k jejich komunitě a následovně k nelegálním migrantům. Doufala jsem v použití metody

„snowball“⁷³. Ve všech případech jsem byla neúspěšná, obešla jsem deset větších ubytoven, kde byli ubytováni především Vietnamci, Poláci či Slováci. V této fázi výzkumu (březen) jsem doufala, že se mi podaří uskutečnit rozhovor i s imigranty z Vietnamu a Číny, ale nepodařilo se mi k nim bohužel dostat. Mluvila jsem s Vietnamci, kteří byli v Mladé Boleslavi již dvacet let a uměli dobře česky, ale odmítli se mnou spolupracovat. Z tohoto důvodu jsem se zaměřila na nelegální migranty post-sovětských zemí, u kterých jsem předpokládala větší ochotu spolupracovat. Dle výpovědí recepčních v ubytovnách vše nasvědčovalo tomu, že migranti z post-sovětského svazu se vytratilí a nepracují v Mladé Boleslavi. Až později se mi podařilo zjistit, kde jsou opravdu ubytováni a kde se vyskytují.

Jelikož první fáze nedopadla pozitivně, následovala druhá (květen–červen) a to hledání sledovaných migrantů po pohostinství, jednalo se zejména o hospody a herny. První tip na hospodu, kam chodí migranti, jsem dostala od ředitelky poradny Občanského sdružení Jekhetani Luma. Obdobně jako v případě ubytoven jsem se ptala personálu na cizince, kdy a kdo (myšleno jaká státní příslušnost) navštěvuje toto místo. Bohužel ve většině případů jsem neměla štěstí a byl-li tam nějaký cizinec, byl to Polák či Slovák. Velmi často mne odkázali, ať přijdu v jinou dobu či mě dali radu na jinou hospodu, kde by se mohli vyskytovat⁷⁴. Vedle obcházení hospod jsem oslovovala dělníky na stavbě, kteří mi také poskytli rozhovory⁷⁵.

Paralelně jsem se zaměřila na migranty, kteří pracují v obcích Mladoboleslavsko. Zde mi pomohl otec, který „rozhodil sítě“ a sehnal mi kontakty na nelegální migranty, přesněji vždy šlo o někoho, kdo mi až následovně zprostředkoval rozhovor. Získala jsem tak pro svůj výzkum 7 migrantů, kteří porušovali v různé formě zákony týkající se pobytu a zaměstnání na území Česka.

V červnu se mi konečně podařilo získat, díky barmance⁷⁶, kontakt na „osobu“⁷⁷, která se pohybuje „v těchto kruzích“, s ní jsem si vzápětí dohodla schůzku. Dotyčná osoba mne provedla po místech, kde se nejčastěji vyskytují nelegální migranti, jednalo se o hospody, dále místa v blízkosti supermarketů a autobusového nádraží. Výhodou bylo, že se tento člověk dorozumí ukrajinsky⁷⁸ a rusky, což mi v některých rozhovorech pomohlo.

⁷³ Do češtiny překládána jako metoda „sněhové koule“. Tato metoda spočívá v navázání kontaktu se sledovavým, v tomto případě s nelegálním migrantem, díky němu se pak získají další respondenti. Avšak tato metoda se mi neosvědčila.

⁷⁴ Předpokládala jsem, že nejvhodnější doba bude po pracovní době – kolem 17. hodiny.

⁷⁵ Dohodla jsem se s nimi, že na ně počkám po práci, později se ukázalo, že jde o Ukrajince, kteří mají živnostenské oprávnění, ale vykonávají typicky zaměstnaneckou činnost.

⁷⁶ Jednalo se o hernu, kde majitel byl Ukrajinec a zaměstnával mimo jiné i Ukrajinky.

⁷⁷ Záměrně neuvádím profesi z důvodu ochrany. Z tohoto důvodu budu používat slovo osoba, i když tento výraz považuji za velmi neosobní.

⁷⁸ ~~Dotyčná osoba žila delší dobu s občanem Ukrajiny~~

Rozhovory probíhaly v hospodách či v autě, v některých případech za pomoci dotyčné osoby (v případě, že migranti neuměli dobře česky)⁷⁹. Připravený čtyřstránkový rozhovor⁸⁰ byl v českém jazyce, který důkladně zkoumal nelegální migranty a samotný proces realizace jejich migračních pohybů.

Rozhovor byl rozčleněn do následujících tématických bloků⁸¹:

- příchod do Česka – způsob, organizace cesty, přítomnost někoho jiného,
- pracovní a životní podmínky v regionu (v Česku),
- situace v zemi původu (socioekonomická situace respondentů),
- informovanost o agenturách, zprostředkovatelích v zemi původu,
- informovanost o regionu Mladoboleslavsko, zaměstnání a kontakty,
- nelegalita pobytu a práce, setkání s klientským systémem,
- současná situace v regionu (v Česku) z pohledu nelegálního migranta,
- migrační preference, nastínění záměrů migrantů,
- osobní charakteristiky.

Je třeba uvést, že pořadí otázek jsem přizpůsobovala průběhu rozhovoru, jak jsem uznala za vhodné a s ohledem na danou chvíli. Rozhovor trval průměrně jednu hodinu, ale záleželo především na ochotě respondenta odpovídat a na jeho časovém vytížení. Respondenti byli rovněž informováni o tom, že při poskytnutí rozhovoru budou odměněni částkou 100 Kč (a zaplacení útraty v hospodě). Dotyčná osoba byla také odměněna. Samotná realizace rozhovorů probíhala od 7. 4. do 22. 7. 2008.

6.3 Výsledky a závěry výzkumu

V této části práce zpracovávám výzkumné šetření, představuji zjištěné poznatky a závěry vyplývající z jednotlivých složek sledované nelegální migrace. Výzkum ukázal, že do nelegálních nejen ekonomických procesů se zapojují vedle samotných imigrantů také čeští občané. Fenomén nelegální migrace dle provedeného výzkumu poukázal na určité změny v dosavadních trendech zkoumaného jevu. Například do nelegálního procesu se zapojují mnohem více ženy, přesto i nadále lehce převažují v počtu muži. Dále jsou to nelegální migranti s různým rodinným stavem, mladší i střední věkové kategorie a převládají migranti se základním vzděláním nebo vyučením v oboru. Je nutné zmínit, že výzkumu provedeného

⁷⁹ Týkalo se to zejména nelegálních migrantů, kteří zde byli krátkou dobu – například půl roku.

⁸⁰ Vycházela jsem z uvedených doporučení (Hendl 2005).

⁸¹ Znění otázek rozhovoru je uvedeno v příloze.

v regionu Mladoboleslavsko se zúčastnil relativně malý počet respondentů a nelze tedy z jednotlivých výsledků vyvozovat obecné závěry.

6.3.1 Základní informace o respondentech

Rozhovor byl uskutečněn se 14 respondenty, kteří v současnosti pracují v regionu Mladoboleslavsko (viz tabulka č.9 na konci této části), konkrétně se jednalo o devět nelegálních migrantů, dvě dotazované, které porušovaly pracovní povolení (vykonávanou činností či místem pracoviště) a tři migranty, kteří měli živnostenské oprávnění ovšem vykonávají typicky zaměstnaneckou činnost⁸². Z hlediska státní příslušnosti se jednalo o čtyři Moldavany a deset Ukrajinců. Moldavané pochází z hlavního města Kišiněv, kromě jednoho, který žil v blízké vesnici. Většina Ukrajinců přišla do Česka ze samotného města Lvov nebo z jeho okolí. Pouze tři respondenti pochází z Užhorodu.

Všichni respondenti patřili do mladší věkové kategorie. Tu lze rozdělit do tří kategorií: kategorie 22-25 – v této kategorii byla polovina respondentů; dále kategorie 26-30 – čtyři respondenti a kategorie 31-36 - dva respondenti, přičemž poslední uvedení jsou zde nejdelší dobu (8 a 12 roků). Nejkratší délka pobytu v regionu byla tři měsíce, naopak nejdelší pobyt byl dvanáct let. Nejčastěji zde pracovali respondenti okolo dvou let. Rozhovor byl proveden s osmi muži a šesti ženami. Dle místa pracoviště respondenta byla situace následující: bylo uskutečněno sedm rozhovorů s respondenty, kteří pracují v obci na území Mladoboleslavsko a stejný počet byl uskutečněn s respondenty pracujícími ve městě Mladá Boleslav⁸³.

Z hlediska vzdělanostní struktury polovina respondentů měla základní vzdělání – z nichž dva nedokončili odborné učiliště a čtvrtina (dva Moldavané a Ukrajinka) nedokončila střední školu. Tento fakt se projevil na profesi, kterou vykonávali v zemi původu. Jednalo se především o méně kvalifikované práce – zedník, skladník, práce v zemědělském podniku aj. *“Byl jsem tam, kde byla práce a dělal jsem, vše co bylo zapotřebí, abych se uživil,”* vypověděl respondent. U nelegálních migrantů z Moldavska se zjistilo, že vykonávaná profese se v Moldavsku mění dle poptávky a mzdy jsou proto velmi pohyblivé. *“Záleží na tom, jak se člověk snaží, podle toho má práci a plat,”* dle výpovědi jednoho respondenta. Druhý respondent dodal: *“Pracoval jsem jako zedník a někdy jsem vydělal hodně a někdy zase málo. Na vaše koruny, když jsem měl hodně práce, tak jsem si*

⁸² Z důvodu zjednodušení budu dále používat termín nelegální v případě popisování všech respondentů. Bude-li to vyžadovat situace použiji patřičné termíny nelegální či kvazi-legální.

⁸³ Tento výzkum byl proveden v rámci projektu „Migrace a integrace“.

vydělal až 12 000-14 000 Kč. To bylo dobrý, jenže takhle to nebylo pořád, většinou tak kolem 4 000-5 000 Kč. Prostě jak byla práce a to pak není dobrý.“ Dále je častější v Moldavsku vlastnit živnostenské oprávnění a shánět si práci sám, z této skutečnosti pak vyplývá i výše platu.

Druhé nejčastěji dosažené vzdělání bylo odborné vyučení (zjištěno u většiny žen). Byly to profese jako - prodavačka, kadeřnice a švadlena. Kromě jedné z nich všechny v zemi původu pracovaly ve své profesi. Středoškolského vzdělání dosáhla čtvrtina Ukrajinců, ti v současné době studují na vysoké škole a přijeli si do Česka vydělat na další studium na vysoké škole. Tito respondenti na Ukrajině pracovali v méně kvalifikovaných oborech, aby si našetřili na studia. Jejich výdělek však nebyl dostačující a proto odešli do Česka, kde v současnosti pracují ve stejných oborech jako pracovali na Ukrajině, jak uvedl jeden z nich. *“Doma bych dělal to samé za méně peněz, tak proč bych nejel do Česka, kde si vydělám více peněz.“*

Tito dotazovaní následně v Česku pracovali v podobných profesích jako v zemi původu. Lze tedy říci, že většina respondentů v tomto výzkumu nepracovala zcela mimo svoji profesi či v méně kvalifikované práci.

Naopak výzkum, který provedli v roce 1999 na území Česka Drbohlav, Janská a Šelepová (2001)⁸⁴, prokázal obecně vyšší vzdělanost legálních migrantů z Ukrajiny. Polovina respondentů měla úplné středoškolské a čtvrtina vysokoškolské vzdělání, u kterých dosažené vzdělání nekorespondovalo s typem vykonávané práce v Česku (Drbohlav, Janská, Šelepová 2001).

6.3.2 Důvody vycestování za prací

Respondenti uvedli hned několik důvodů, které je vedly k vycestování za prací do Česka. Shodují se však na ekonomických důvodech, které jsou doprovázeny snahou zlepšit si vlastní životní úroveň (popřípadě celé rodiny). Tento důvod jmenovalo jako rozhodující 8 respondentů. Třetina respondentů označila jako podnět k vycestování nespokojenost s prací či platem, tyto dva zmíněné důvody byly často jmenovány současně. Dalším důvodem, také souvisejícím s ekonomickou stránkou, je potřeba získat finanční prostředky na vzdělání - na

⁸⁴ Výzkumu se zúčastnilo 71 % Ukrajinců a zbylí respondenti pocházeli z Ruska, Moldavska, Bulharska a Maďarska.

vysokou školu jmenovala čtvrtina respondentů a na vzdělání dětí⁸⁵ vypověděl jeden respondent.

Respondenti dále uvedli, že neměli žádné úspory, žili jen z toho, co vydělali. Třetina respondentů uvedla, že nedostávali výplatu, proto nemohli finančně zabezpečit rodinu a tedy ani nic našetřit. Je těžké porovnat poslední výdělky respondentů, neboť kurz dolaru a české koruny se neustále měnil, i přesto se respondenti pokusili odpovědět na tuto otázku. Jejich výplata se pohybovala od 2 000 do 3 500 měsíčně (přepočteno na Kč). Jen u jednoho respondenta se pohybovala výplata ve vyšších částkách, a to kolem 7 500 Kč (měsíčně)⁸⁶. Zde však byl problém pro respondenta v pohyblivosti této částky, která vyplývala z množství vykonané práce, které bylo málo. Je třeba chápat současnou migraci Ukrajinců a Moldavanů a jejich pracovní aktivity v Česku jako nevyhnutelný akt jejich „boje o přežití“.

Vedle zřejmých ekonomických důvodů je důležitá také rodinná situace, ve které se respondenti nacházeli a která může ještě více posílit vůli k vycestování respondentů za prací. Třetina respondentů odešla za prací kvůli životní situaci, ve které se nacházeli. Tři z nich byli rozvedení a nezvládali uživit své děti, jednalo se o ženy, které samy vychovávaly děti nebo jim pomáhali rodiče. Jeden muž z této skupiny respondentů je 15 let ženatý (z toho 12 let pracuje v Česku), manželka zůstala s dětmi na Ukrajině. Před pěti lety ztratila práci a on živí celou rodinu z toho, co vydělá v Česku. Na Ukrajině nebyl již dva roky, s rodinou komunikuje přes telefon a domů posílá jen peníze. V podstatě pracuje celých dvanáct let v Česku a svou rodinu za tu dobu viděl velmi sporadicky. Na otázku jak zde chce ještě dlouho pracovat, odpověděl: *“Jedna dcera mi teď dostudovala střední školu a dostala se na vysokou, ovšem druhá jde na střední a taky asi bude chtít jít na vysokou. Dokud budou studovat, budu tu muset pracovat.”* K vycestování ho vedla ekonomická situace, ve které se s manželkou nacházeli. Jeho poslední výplata byla 2 USD (tehdy to bylo kolem 70 Kč), ze kterých jak řekl: *“Nemohl jsem uživit celou rodinu. Z toho jsem nekoupil ani jídlo na jeden den. Manželka byla v té době na mateřské, nezbyvalo mi nic jiného než jet pryč do jiné země a vydělat peníze, abych mohl uživit rodinu. Hodně mých známých v té době jezdilo do Česka, tak jsem si nechal zařídit turistické vízum a jel jsem vlakem do Prahy.”*

Je třeba zdůraznit, že tato situace má negativní vliv na celé rodiny, kdy tento tlak manželé nezvládají a dochází velmi často k rozvodům. Tyto vzniklé problémy nejen narušují vztahy v rodině, ale ovlivňují celou společnost. Zjistilo se, že na Ukrajině je obvyklé soužití

⁸⁵ Na Ukrajině se platí střední i vysoké školy.

⁸⁶ Přesněji řečeno i u Moldavců platí, ovšem nižší než na Ukrajině, avšak rozdíl není tak markantní.

dvou i tří generací v jednu domě. Většinou je tomu tak z finančních důvodů, proto řada z nich jezdí do zahraničí vydělat peníze, které potom investují do stavby domu.

Lze tedy usoudit, že k rozhodnutí migrovat do Česka vedla migranty především ekonomická situace na Ukrajině a v Moldavsku, která byla motivovaná zejména úmyslem vydělat si peníze, ušetřit si na studia, na stavbu domu či na koupi auta (v zemi původu), tedy zlepšit si celkovou životní úroveň.

Srovnáme-li situaci s legálními migranty z post-sovětských států, kteří pobývají a pracují na území Česka, je tato situace obdobná. Dle výzkumu, který provedli v roce 1999 na území Česka Drbohlav, Janská a Šelepová (2001) vyplývá, že polovina respondentů vyžila z peněz, které si vydělala, ale již žádné peníze nenašetřila (našetřený výdělek byl přitom důvodem pro vycestování za prací). Jednalo se především o migranty z Ukrajiny. Pro srovnání na Ukrajině byla u 77 % dotazovaných výše posledních měsíčních výdělků celé domácnosti nižší než 100 USD (u 40 % dokonce nižší než 50 dolarů) (Drbohlav, Janská, Šelepová 2001). Také legální migranti potvrdili vycestování z ekonomických důvodů.

6.3.2.1 Shrnutí důvodů příčin odchodu migrantů

V tomto ohledu se špatná socioekonomická situace v zemi původu, mimo jiné vyjádřená velmi nízkou životní úrovní jejich obyvatel, promítá jako „push“ faktor a jeví se jako nejdůležitější spouštěcí a hnací mechanismus současné migrace pro migranty z původních zemí. Na druhé straně jako „pull“ faktor se jednoznačně ukazuje stabilní ekonomická a politická stabilita Česka, dále poptávka po levné pracovní síle, kde není důležitá jazyková vybavenost a dobrá geografická vzdálenost obou zemí.

V případě nelegální migrace se ukazují, vedle výše zmíněných, jako klíčové „pull“ faktory, zejména aktuální poptávka po levné pracovní síle (v některých případech přímá poptávka po nelegálně pracujících) ze strany zaměstnavatelů (toto uvedli všichni respondenti). Jako hlavní důvody, proč zaměstnavatelé zaměstnávají nelegální pracovníky ze zahraničí, vidí respondenti v neochotě českých občanů pracovat v méně atraktivních podmínkách (např. nižší plat, více odpracovaných hodin). Nejběžnější pracovní doba respondentů je minimálně 8 hodin (většinou však 12 hodin) s tím, že když je potřeba, oni jsou vždy ochotni pracovat, tzn. o nedělích a o svátcích. Druhým důvodem je obecně známý

fakt, že česká společnost toleruje „práci na černo“ u českých občanů⁸⁷, tudíž nepovažují zaměstnávání cizinců na černo za tak problematické.

6.3.3 Informovanost migrantů o dokumentech nutných k pracovnímu poměru v Česku

Další blok otázek se týkal znalosti dokumentů, které migranti potřebují k pobytu a práci v Česku. Z výzkumu vyplývá, že polovina migrantů (mezi nimi figurovaly především ženy) před výjezdem věděla, které dokumenty jsou nutné při pracovním poměru v Česku. Dle výpovědi jedné z nich: *“Věděla jsem tak zhruba, které papíry potřebuji, ale nebyla jsem si moc jistá, proto jsem si nechala papíry zařídit od zprostředkovatele.”* Zbylí dva respondenti se o potřebné dokumenty nezajímali a plně věřili zprostředkovateli, který jim je měl zajistit. Ve výsledku ovšem všichni respondenti využili služeb zprostředkovatele a nechali si je od něj zajistit.

O možných konexích a korupci těchto zprostředkovatelů vypovídá skutečnost, že jedna z dotazovaných má vyhotovené dokumenty v Budapešti, přitom ona sama pochází z Užhorodu a zprostředkovatel, který jí zařizoval dokumenty také. Ukázalo se, že s přibývajícimi roky, které migranti stráví v Česku, se zvyšuje přehled o dokumentech, které jsou potřebné k legálnímu pracovnímu poměru. I přesto ale třetina respondentů (z těch, kteří zde pracují více jak tři roky) přiznala, že by nadále přenechala zajištění dokumentů na zprostředkovateli, i když již vědí, co zajištění dokumentů obnáší. Polovina respondentů vypověděla, že by si je ráda zařídila sama, ale problémem je čas strávený zařizováním a složitostí celého procesu (překážkou může být i nedostatečná znalost češtiny).

Jsou si vědomi, že zajištění od zprostředkovatele je o třetinu dražší, ale zprostředkovatelé profitují z délky doby vyřízení žádosti (až dva měsíce). Během této doby migranti nemohou pracovat a proto nechají zařizení dokumentů na něm. I přes částku, kterou dávají zprostředkovatelům, se jim tento způsob získání potřebných dokumentů vyplatí. Druhým důvodem je složitost celého procesu vyřízení žádosti pracovního povolení. Proto by se všichni opět obrátili na služby zprostředkovatele.

⁸⁷ Domnívám se, že tato skutečnost může být historicky podmíněna, kdy v komunismu byly velmi časté tzv. mezinárodní dokumenty, které firma/obč. na nelegálním pracovním poměru získávala. Tato byla společností tolerována.

6.3.4 Strategie přechodu migrantů přes státní hranice

Výzkum nastínil postupy migrantů při vstupu na území Česka, dále jejich legální, kvazi-legální či nelegální pobyt a zaměstnání, které se několikrát měnilo v průběhu celého migračního procesu. Bylo zjištěno, že respondenti při vstupu na území Česka mají většinou turistické vízum. To dokazují dvě třetiny respondentů, které měly turistické vízum na povolenou dobu od 10 dnů do jednoho měsíce. Zbylí respondenti měli pracovní povolení a k tomu příslušné povolení k pobytu na území Česka, tři z nich před vypršením pracovního povolení si zažádali o živnostenské oprávnění. Jednalo se o Ukrajince, pro které je tento kvazi-legální způsob práce typický tzv. „švarc-systém“. Uvedli také, že zákon neporušují, jelikož mají všechny potřebné dokumenty. Jeden z nich vypověděl, že současný zaměstnavatel požadoval toto oprávnění, jinak by dotyčného nezaměstnal.

Osm respondentů přiznalo, že již v zemi původu zamýšleli pracovat nelegálně a dále nic neplánovali a vývoj situace nechali na okolnostech. Třetina měla pracovní povolení a zbývající dva zamýšleli co nejdříve si pořídit patřičné dokumenty.

6.3.5 Průběh migračního procesu

Další průběh migračního procesu u jednotlivých respondentů byl různorodý. Jak jsem se již zmínila, tři respondenti si během svého pobytu zajistili živnostenské oprávnění, dva z nich měli při vstupu do Česka pracovní povolení a třetí měl turistické vízum. Bylo zjištěno, že na přechod od pracovního povolení k pořízení živnostenského oprávnění mají vliv i kontakty a rady od známého či příbuzného, dále podnět od samotného zaměstnavatele, pro kterého je tento pracovní poměr ekonomicky výhodnější. Všichni tři přiznali, že jejich prvotním záměrem bylo prodloužit pracovní povolení, ale známí jim poradili tuto variantu. Je nutné zdůraznit, že uvedená varianta pro ně není příliš výhodná, neboť si musí jako český občan s živnostenským oprávněním platit zdravotní a sociální pojištění. Respondenti mi však přiznali, že tyto poplatky neplatí.

Zbývající dva respondenti, kteří měli při vstupu pracovní povolení si toto povolení neprodloužili a střídavě si pořizovali (zaplatili zprostředkovateli za zhotovení dokladů) potřebné doklady, a to vždy za účelem výjezdu do země původu. Čtvrtina respondentů zaplatila zprostředkovateli za zhotovení falešných dokladů. Ti pak s nimi čtyřikrát přešli státní hranice s Českem a Slovenskem⁸⁸. Jeden z nich jel nejčastěji vlakem (pouze dvakrát

⁸⁸ Jednalo se o Ukrajince.

využil služeb přepravce, z celkového počtu 17 přechodů státních hranic) a zbývající dva využili pokaždé služeb přepravce⁸⁹ a přešli hranice s dokumenty, které neodpovídaly skutečnosti⁹⁰. Respondent, který nejčastěji přešel státní hranice vlakem, přiznal, že vícekrát podplatil celníka na hranicích (nechtěl přiznat kolikrát a částku). *“Velmi často jsem se schovával na záchodech vlaků, když jsem neměl papíry. Většinou ale stačilo dát již známou částku peněz do pasu, celník mi nedal razítko do pasu a pak jsem mohl jet dál. Na Ukrajině jsem si pak zařídil nové dokumenty,”* vypověděl respondent (podplácení celníka probíhalo zejména na konci devadesátých let). Respondent dále uvedl, že utratil minimálně čtvrtinu svého výdělku za celou dobu práce v Česku za zhotovení a pořízení potřebných dokumentů, ale i tak se mu takové jednání vyplatilo. Ostatní respondenti se na Ukrajinu a do Moldavska ještě nevrátili. Jedná se o nelegální migranty, kteří zde pracují maximálně dva roky, jsou věkově mladší a nemají závazky v zemi původu.

Lze tedy říci, že hlavním motivem pro zhotovení či pořízení dokladů je u nelegálních migrantů především cesta do země původu. Tendenci navštívit svou zemi původu mají více ti, kteří tam mají rodinu a děti. Ukázalo se také, že přechod státních hranic s falešnými doklady riskují zejména muži (v tomto výzkumu ženy uvedly, že by takto nepostupovaly).

6.3.6 Faktory mající vliv na porušování zákonů

Důležité je také to, jak působí zkušenosti ostatních migrantů a podněty z okolního prostředí na psychiku migranta a jak on sám je schopný se s tímto vyrovnat. Jestliže se setkal s někým, kdo byl sankcionován za porušení zákona, ať už pokutou či deportací, má větší strach v Česku pracovat nelegálně a spíše se snaží zlegalizovat svůj pobyt tady. Bylo zjištěno, že čím je nelegální migrant mladší a pokud nemá závazky v zemi původu (dítě či tristní ekonomická krize celé rodiny), tím více riskuje a pobývá na území Česka nelegálně. U nich se pak projevuje určitá vypočítavost nelegálního migranta. *“Pokud do této doby jsem zde žil nelegálně, proč bych to nezkusil i nadále,”* uvedl jeden respondent. Je také rozhodující, co zamýšlí migrant dělat v budoucnu, například: chce-li pracovat v Česku jen několik roků anebo, jestli zamýšlí odjet pracovat do jiných států, pak respondenti nezamýšlí zlegalizovat svůj pobyt. Tato situace se dle výzkumu týká nelegálních migrantů, kteří jsou zde nelegálně maximálně tři roky (dle výpovědí poloviny respondentů). V opačném případě se chování migrantů mění. S přibývajícím časem stráveným na území Česka se zvyšuje zájem o

⁸⁹ Průměrná cena za přepravu je kolem 1 200 Kč.

⁹⁰ Neznámé zdroje a neznámé pravidlo.

zlegalizování pobytu, pobývají-li zde více jak tři roky. Posledním zjištěným faktorem ovlivňujícím rozhodnutí pobývat v Česku nelegálně či legálně je věk a dosavadní zkušenosti migrantů.

6.3.7 Ekonomické aktivity nelegálních migrantů

Ekonomické aktivity nelegálních migrantů mají některé rysy společné se zaměstnáváním legálních migrantů. V obou případech pracují ve stejných odvětvích – ve stavebnictví⁹¹, v zemědělství⁹² a ve zpracovatelském průmyslu⁹³. Polovina respondentů pracuje ve zpracovatelském průmyslu, jedná se o subdodavatelské firmy, které montují různé součástky, ať z plastu či z umělé hmoty. Z toho zde pracují dvě třetiny žen, které vykonávají drobné manuální práce. Z hlediska struktury státní příslušnosti dominují Ukrajinky (6) a jeden Moldavan. Druhou skupinou je třetina Ukrajinců, která pracuje ve stavebnictví. Dva z nich vlastní živnostenské oprávnění a pracují pro firmu, která opravuje fasády⁹⁴. Třetím odvětvím bylo zemědělství, zde naopak dominovali Moldavané, přesněji jeden muž a dvě ženy. Jde o fyzicky náročnou práci vykonávanou za každého počasí, přičemž výše platu této těžké práci neodpovídá. Oproti tomu výzkum provedený v roce 1999 na území Česka Drbohlavem, Janskou a Šelepovou (2001) ukázal, že nejvíce respondentů pracovalo ve stavebnictví.

6.3.7.1 Četnost a změna zaměstnání

Nelze přesně definovat, co nejvíce ovlivňuje cizince ke střídání zaměstnání. Dle výzkumu je klíčová především doba, kterou respondent pracuje v Česku a spokojenost se zaměstnáním. S přibývajícím roky, které tu respondent pracuje, se zvyšuje i počet zaměstnání, ve kterých pracoval. Tuto skutečnost však nelze zobecňovat, je nutné upozornit na různorodé podmínky v zaměstnání. Respondenti uvedli, že hlavním motivem pro změnu zaměstnání či zaměstnavatele byl nedostatek práce (pět respondentů), dále nespokojenost

⁹¹ Ze sledovaných migrantů legálně pracovalo 61 % Ukrajinců a 4 % Moldavanů ve stavebnictví z celkového počtu cizinců zaměstnaných v Česku (viz ÚP, ČSÚ 2007)

⁹² Ze sledovaných migrantů legálně pracovalo 48 % Ukrajinců, 8 % Moldavanů (což je nejčastější odvětví, ve kterém jsou zaměstnaní v Česku) v zemědělství z celkového počtu cizinců zaměstnaných v Česku (viz ÚP, ČSÚ 2007).

⁹³ Ze sledovaných migrantů legálně pracovalo 15 % Ukrajinců a 2 % Moldavanů ve zpracovatelském průmyslu z celkového počtu cizinců zaměstnaných v Česku (viz ÚP, ČSÚ 2007).

⁹⁴ Především díky Ukrajincům jsou opraveny fasády panelových domů v Severním sídlišti v Mladé Boleslavi. Na těchto stavbách se mi podařilo získat dva rozhovory.

s výší platu (čtvrtina respondentů) a celková nespokojenost s podmínkami práce (dva respondenti). Pět respondentů v současnosti pracuje v prvním zaměstnání. Většina respondentů je spokojena s prací, kterou momentálně vykonává. Pouze dvě ženy již zaplatily zprostředkovateli, aby jim našel jiné zaměstnání. Obě dotazované pracují v zemědělství, ve kterém původně pracovat neměly a dodaly, že nejsou spokojené s platem. Počet odpracovaných hodin měli všichni respondenti stejný – pracují 12 hodin denně a jeden den v týdnu mají volno. Avšak polovina respondentů si vezme den volna pouze, když chce, jinak pracuje sedm dní v týdnu. Pro změnu zaměstnání tedy nelze vytvořit nějaké pravidlo či modely chování, je zcela na jedinci, kolik dní pracuje a kolik dní má volno. Tuto skutečnost ovlivňují především důvody, které je vedly k vycestování.

6.3.7.2 Nakládání s penězi

Vydělané peníze respondenti nejčastěji (polovina respondentů) odváží do země původu. Druhým nejčastějším způsobem je využití služeb přepravce (uvedla třetina respondentů), kterému dle jejich výpovědí věří a jsou s ním předem domluveni. Dalším způsobem je převoz peněz známými nebo poštou. Tři respondenti jsou tu velmi krátkou dobu, z tohoto důvodu peníze ještě neposílali. Výše částky peněz, kterou respondenti posílají rodině do země původu, se liší dle důvodu vycestování do Česka. Nejvíce vydělaných peněz (dvě třetiny) posílají respondenti svým rodičům (či manželce), kteří se starají o jejich děti (jedná se o třetinu respondentů). Polovinu vydělaných peněz posílá čtvrtina respondentů, která tak pomáhá rodině v zemi původu. Ostatní respondenti neví, kolik peněz posílají domů, jeden z nich uvedl: *“Posílám domu co jde, pokaždé je to jiná částka. Nevím, kolik přesně.”* Všichni se shodli na tom, že posílají peníze domů proto, aby pomohli své rodině.

Je třeba dodat, že díky těmto výjezdům za prací do zahraničí se zlepšila jejich ekonomická situace a s tím i zvýšení své prestiže v zemi původu. Jak již bylo uvedeno, migranti si za vydělané peníze postaví dům, koupí auto či investují do vlastního vzdělání či do vzdělání dětí. Remittance tak napomáhají tamější ekonomice, jde tedy o způsob, jakým se alespoň v nějaké míře „vracejí“ státem vložené investice do cizinců, kteří zde pracují a „rozšiřují bohatství Česka“. Důležité je zmínit, že se mění „push“ faktory, které již v případě Ukrajiny nejsou tak silné jako bývaly dříve. Na Ukrajině se zlepšuje ekonomická situace, zde si sice vydělají více než na Ukrajině, ale v poměru s cenami za zboží denní potřeby to není takový rozdíl jako dříve. Situace v Moldavsku se začíná přibližovat té na Ukrajině, ale stále je považováno Moldavsko za ekonomicky slabší stát.

6.3.7.3 Hierarchie pracovních míst dle preferencí migrantů

Z výzkumu je patrné, že existuje jistá hierarchie v rámci odvětví, ve kterém pracují nelegální migranti. Jak i oni sami uvedli, Moldavané odvádí práci, kterou Ukrajinci vykonávali na konci devadesátých let a nyní se orientují na výhodnější a lepší práci (z hlediska náplně práce a celkových podmínek – například plat). Moldavané dle výzkumu pracují v současnosti především v zemědělství, které zcela odpovídá zmíněným podmínkám.

Lze tedy říci, že Ukrajinci postoupili jistým způsobem výše a nechtějí pracovat za plat, za který ale Moldavané jsou ochotni pracovat. Tento fakt dokládá i výše jejich platu. U Moldavanů se plat pohybuje okolo 85 Kč/hod., zatímco u Ukrajinců je to okolo 100–110 Kč/hod., jde o hrubou měsíční mzdu. Jeden z nich vypověděl: *“Nebudu pracovat za méně než 100 korun za hodinu, to už můžu jet domů a pracovat tam, to už se mi skoro ani nevyplatí.”* Většina respondentů uvedla, že tuto částku jim vyplácí „klient–zprostředkovatel“, který strhává 20–25 % ze skutečného platu, který dá klientovi zaměstnavatel. Třetina respondentů dostává plat přímo od zaměstnavatele, který jim strhává pouze částku za ubytování (poskytuje-li ho). Plat se pak pohybuje okolo 100 Kč/hod. Z výpovědí respondentů je patrné, že upřednostňují práci bezprostředně pro zaměstnavatele, aby se vyhnuli odvodu části ze svého platu zprostředkovateli. Přiznali také, že si připadají mnohem svobodnější, když pracují přímo pro zaměstnavatele.

Zjistilo se tedy, že jde o hierarchické uspořádání zaměstnání podle preferencí a možností samotných cizinců. Tento fakt si uvědomují i zaměstnavatelé a přeorientovávají se na nové zdroje pracovní síly, které jsou ochotné pracovat v těchto podmínkách. Dle výzkumu to jsou v současnosti Moldavané či Mongolové.

6.3.8 Zjištěné formy nelegálních aktivit v regionu

Po uvedení ekonomických aktivit nelegálních migrantů a po zmínění taktik, které používají v průběhu celého migračního procesu, uvádím zjištěné kombinace, které nejčastěji využili nelegální migranti (velmi často se překrývají či jde o jejich kombinaci). Jedná se o tyto formy: 1) nelegální práce při a po propadlém (to bývá více časté) turistickém vízu, pracují bez pracovního povolení a bez jakékoliv pracovní smlouvy (9 respondentů); 2) migranti mající povolení k pobytu a živnostenské oprávnění, ale neprovozují samostatně výdělečnou činnost tzv. „švarc systém“ (čtvrtina respondentů) a 3) tzv. kvazi-legální migranti porušující účel pobytu, díky němuž získali povolení – např. práce nad rámec jeho

povolení či jiné místo pracoviště než (dvě dotazované). Uvedené formy vyplývají jen z provedeného výzkumu v regionu Mladoboleslavsko, je nutné dodat, že na území Česka byla zjištěna další forma: 4) zakládání právnických osob s mnoha společníky tzv. obchodní společnosti atd. (cizinci, kteří neoprávněně vykonávají závislou činnost) (Drbohlav a kol. 2008, v tisku).

Výsledek výzkumu je ovlivněn zejména počtem provedených rozhovorů. Domnívám se, že větší počet respondentů by mohl potvrdit další dvě existující formy, i přesto zjištěné tři formy neoprávněných aktivit respondentů patří mezi ty nejčastější na území Česka.

6.3.9 Služby přepraveců a zprostředkovatelů – klientský systém

První službou tohoto dokonale fungujícího klientského systému, který je typický pro post-sovětské migranty, je zajištění potřebných dokumentů již v zemi původu. Další možnou službou je převoz migrantů přes státní hranice, tuto službu využila čtvrtina respondentů. Jedná se o službu, kterou většinou vykonává přepravce, tuto domněnku potvrdili ostatní respondenti, kteří využili služeb přepravce⁹⁵.

Samotný proces převozu migrantů začíná již v zemi původu. Většina respondentů uvedla, že dostala kontakt na přepravce od svého známého či příbuzného. S ním se pak migranti dohodnou na místě (kam chtějí odvézt), na datu odjezdu a na částce peněz (okolo 1 200–1 400 Kč)⁹⁶ za zprostředkování této služby. Nejčastěji jsou převáženi v mikrobuse po šesti až osmi lidech, pro přepravce není prioritou plná obsazenost mikrobuse, i když z ní vyplývá konečná výše částky. Přepravci jsou většinou informováni o místech, kde zaměstnají nelegálního pracovníka, což dosvědčuje i výpověď dvou respondentů, kteří se nechali odvést na místo, které jim doporučil přepravce. Oba respondenti pracují v obci v regionu a jeden z nich dodal. *“Muž, který nás převážel, převezl všechny „naše“⁹⁷ do této fabriky. Všichni jsme se sem dostali díky nim, byli se zaměstnavatelem dohodnutí.“* Tato skutečnost dokazuje zapojení zaměstnavatele do tohoto procesu.

Z hlediska přítomnosti doprovodu respondentů při přechodu hranic šest respondentů vypovědělo, že státní hranice přejeli se známým. Zbývající uvedli, že do Česka jeli samotní.

Zprostředkovatel dále migrantovi zajišťuje práci a ubytování. Avšak mezi nejčastější typy služeb, které nabízí zprostředkovatel, je zajištění dokumentů a zprostředkování

⁹⁵ Přepravci jsou zejména občané Ukrajiny, ale i Česka (v případě migrantů přicházejících z Ukrajiny). U přepraveců převážející Moldavany figurují i občané Česka.

⁹⁶ Zde záleží také na celkové vzdálenosti míst.

⁹⁷ Jednalo se o Ukrajince.

zaměstnání. Lze říci, že jde o nezbytné služby, se kterými se pracující migrant během svého migračního procesu setkává. Samotní respondenti vypověděli, že bez služeb zprostředkovatele je situace mnohem těžší a komplikovanější. Jde tedy o určitou kooperaci dvou nerovnocenných „účastníků“, kteří jsou na sobě závislí a oba z této spolupráce profitují. Výzkum také ukázal, že zprostředkovatelé jsou nejčastěji krajané⁹⁸, kteří přišli do Česka v druhé polovině devadesátých let a kteří již mají povolení k dlouhodobému či k trvalému pobytu. Jeden z třetiny dotazovaných vypověděl: *“Znám asi dvacet zprostředkovatelů a z toho polovina je z naší vesnice a druhá je z okolních vesnic. Jsou to chlapi o pár let starší než jsem já.”* V současnosti působí v tomto mechanismu jako zprostředkovatelé a jsou velmi důležitým článkem v celém migračním procesu.

6.3.10 Sociální sítě migrantů

Dalším typickým rysem u post-sovětských migrantů je udržování kontaktů se svými krajaney. Tyto kontakty a vztahy, které spolu udržují zejména příbuzní či známí, jsou velmi důležité v průběhu celého migračního procesu a ovlivňují tak jeho vývoj. O „spolehlivém systému předávání informací“ vypovídají následující výsledky. Respondenti uvedli, že informace o možnosti pracovat v Česku získali od svých známých (devět respondentů), čtvrtina respondentů získala informace přímo od svých příbuzných, pouze jeden respondent (Ukrajinec) nehledal žádné informace od svých známých a vydal se do Česka sám⁹⁹. V případě jakéhokoli problému by se migranti nejprve obrátili na své známé a poté teprve na zprostředkovatele. Důležitost kontaktů dokazuje další zjištěná skutečnost, která se týká budoucího místa zaměstnání migranta. Migrant se vydá na místo, které mu doporučí příbuzní či známí a obrátí se na zprostředkovatele, kterého mu doporučí.

Kulturní život nelegálních migrantů víceméně „neexistuje“ nebo ho lze charakterizovat jako velmi chudý. Většina uvedla, že se stýká především se svými krajaney, se kterými pracují, ale mimo práci se stýkají jen občas. *“Nemám moc času někde se scházet. Celý den pracuji, po práci si zajdu tak na pivo a když mám den volna jedu si nakoupit,”* vypověděl jeden z respondentů. Častější pravidelný styk s krajaney proklamovala také polovina legálních migrantů z Ukrajiny ve výzkumu, který byl uskutečněný v Česku v roce 1999 (Drbohlav, Janská, Šelepová 2001).

⁹⁸ V tomto výzkumu to byli Ukrajinci a Moldavané.

⁹⁹ Na izolace ovšem čekal známý v místě budoucího pracovního místa.

Respondenti z obcí ve svém volnu jezdí do města, tj. Nymburka či do Mladé Boleslavi, kde si nakoupí potřebné věci, které v místním obchodě neseženou. Jindy tráví volný čas v ubytovně či se prochází v obci. I když má město více lákadel k vyžití volného času, respondenti jich ale nevyužívají, což může plynout i ze strachu z odhalení nelegálního pobytu. Domnívám se, že více pravděpodobné je nezájem samotných migrantů. Například respondenti mající živnostenské oprávnění nemají zájem o scházení se s krajany či o jiné aktivity. Žádný respondent neuvedl, že by se pravidelně scházel se svými krajany, všichni se stýkají s těmi, se kterými přišli do Česka anebo se kterými v současnosti pracují.

Všichni respondenti vypověděli, že oni samotní nemají zkušenosti s organizovanou mafii, ale jejich známí s nimi měli problémy. Ovšem dále se o této skutečnosti nechtěli vyjadřovat¹⁰⁰.

6.3.11 Atraktivita regionu Mladoboleslavsko

Uskutečněný výzkum měl mimo jiné poukázat na existující poptávku po zahraničních pracovnících a dokázat tak atraktivitu regionu Mladoboleslavsko pro nelegální migranty z hlediska zaměstnání. Jak napovídají předchozí výsledky, jedním z faktorů, který ovlivňuje rozhodování o budoucím místě pracoviště, je následování krajanů, což již omezuje výběr lokality pro budoucí zaměstnání.

Pro respondenty je region Mladoboleslavsko atraktivní, neboť šest respondentů uvedlo, že jejich první místo pracoviště bylo v regionu Mladoboleslavsko, dva z těchto respondentů následovali svého krajana. Hlavní město Praha byla prvním místem zaměstnání pro třetinu respondentů. Jeden respondent uvedl, že poprvé byl zaměstnán v Liberci a pak začal pracovat v Mladé Boleslavi. Další respondent pracoval dva roky v Itálii a poté přijel do Mladoboleslavsko, tento respondent také následoval svého krajana. Zbývající dva respondenti přiznali, že nevěděli, kam je přepravce odveze. Jeden z nich vypověděl: *“Jednoduše jsem vystoupil tam, kde mi řekl, že mě zaměstnají i bez potřebných dokumentů,”* v obou případech se jednalo o obec v regionu Mladoboleslavsko.

Rozhodujícími faktory pro místo pracoviště je tedy: následování krajana, dále změna zaměstnavatele a pracovní příležitosti. Výzkum tedy ukázal, že region Mladoboleslavsko je atraktivní pro nelegální migranty z hlediska zaměstnání, jelikož pro více než polovinu respondentů bylo prvním místem pracoviště právě region Mladoboleslavsko. I tak ale Praha

¹⁰⁰ Jednalo se o fyzické ústní vyprávění. Domnívám se, že není vhodné tuto skutečnost se podrobněji popisovat.

a větší města zůstávají z hlediska nabídky pracovních míst velmi atraktivní. Vnitřní mobilita post-světských migrantů je tak především ovlivněna zmíněnými faktory.

6.3.12 Vztah respondentů k českým občanům

Vztahy mezi migrační skupinou a českými občany vyplývají především ze skutečnosti, za jakých okolností s nimi přichází do styku, dále doba, kterou tu žijí a osobní zkušenosti. Osm respondentů pracuje s českými občany, jedna dotazovaná přiznala: *“Myslím, že nejsou ani dobré ani špatné. Cítím jistý odstup a lhostejnost, někdy až opovržení, ale to záleží na člověku. Jako u nás, taky jsou tu dobrý a špatný lidi.”* Zbývající označili vztahy s Čechy jako „dobré“. Respondenti, kteří nepracují s českými občany, se s nimi setkávají velmi sporadicky (většinou v hospodách), vztahy pak označili za poměrně dobré¹⁰¹. Dvě Ukrajinky již delší dobu (jedna pět let, druhá dva roky) žijí s českým partnerem. Výzkum ukázal, že další místa či možnosti vytvoření vztahu s občanem majoritní většiny než v práci je méně pravděpodobné. Nutno připomenout, že oni samotní cíleně nevyhledávají příležitosti k setkání, jsou zde nelegálně a jakékoliv zviditelňování by jim mohlo přinést problémy.

S tímto souvisí i další aspekt nelegální migrace, ten se týká strachu z odhalení nelegality migrantů. Bylo zjištěno, že polovina respondentů (a spolu s nimi tři respondenti, kteří mají živnostenské oprávnění) nemá strach, že by je někdo mohl udat či jim přivodit nějaké problémy. Jednalo se o třetinu respondentů, která pracovala v obcích regionu Mladoboleslavsko a čtvrtina vykonávala zaměstnání přímo v Mladé Boleslavi. Z hlediska pohlaví neměli strach spíše muži (poměr pěti mužů ku dvěma ženám). Třetina dotazovaných přiznala, že má strach z odhalení, rozdělení dle obcí regionu a města bylo v tomto případě stejné. Pocit obavy a strachu tedy vyplývá i ze situace nelegálního migranta v zemi původu, zda mají dotyční děti či jsou zadluženi a potřebují vydělat peníze.

6.3.13 Plány respondentů do budoucna

Většina nelegálních migrantů je v regionu spokojena s momentální situací, avšak nemají konkrétní plány do budoucna a budou jednat, až jak se situace bude vyvíjet. Jeden ze šesti respondentů se vyjádřil: *“Asi bych tu chtěl ještě nějakou dobu zůstat, pokud bude*

¹⁰¹ Zde je nutné brát s náhledem, jelikož nejde o pravidlové vztahy, ale jen o setkávání s českými občany.

všechno aspoň, jak je teď a situace doma se nezmění k lepšímu. Zůstanu tu maximálně tak tři roky a pak se uvidí, co bude dál.“ Čtvrtina zmínila, že zůstanou ještě dva nebo tři roky, ale pak se vrátí k rodině domů. Jednalo se o dvě Ukrajinky, které mají doma dítě a o Ukrajince, který zde zůstane do té doby, než mu dcery vystudují. Obě skupiny respondentů vypověděli, že se budou nadále vracet do země původu (návštěva rodiny). Třetina respondentů uvedla, že tu možná zůstanou natrvalo. Právě tito již pověřili zprostředkovatele, aby jim zařídil „pravé“ dokumenty. Dále uvedli, že by se rádi po zlegalizování svého pobytu začlenili do majoritní společnosti (dvě žijí s českými občany, jde tedy již o určitou míru začlenění). Jeden respondent by chtěl pokračovat dál na Západ: *“Uvidím, jak to půjde dál, ale chtěl bych jet do Itálie mám tam strýce. V Česku jsem jenom dočasně, doufám, že jde jen o přestupnou stanici.”* I tak lze říci, že u migrantů roste zájem o trvalejší usazení v Česku jednak díky vztahům, které si vytvářejí s českými občany a jednak kvůli postupnému začleňování celé komunity v Česku.

Dvě třetiny respondentů připustily, že odejít z Česka a hledat práci v jiné zemi pro ně není lákavé. Jako nejčastější důvod uvedli velkou vzdálenost (která by znemožňovala časté návštěvy domova) a rozdílnost jazyků. Všichni respondenti ovládají vedle ruštiny pouze češtinu¹⁰². Čtvrtina respondentů uvedla, že má základní znalost angličtiny a němčiny. Obdobně tomu bylo i ve výzkumu (Drbohlav, Janská, Šelepová 2001), kde polovina respondentů (legální migranti z Ukrajiny) neznala žádný jiný jazyk než svůj rodný či pouze další východní – slovanský. Naopak zbývající třetina respondentů vypověděla, že o této možnosti přemýšlí, jeden z respondentů přiznal: *“Ano, uvidím, možná že bych odcestoval dál, třeba do Itálie, ale uvidím, jak se věci budou vyvíjet.”* Pro všechny respondenty jsou atraktivními cílovými státy Itálie, Španělsko a Portugalsko.

6.3.14 Shrnutí

Výzkum prokázal existenci a význam především tří teorií, které přispívají k popisu a objasnění nelegálních ekonomických aktivit migrantů v Česku. První teorií je teorie institucionální. Ta prokazuje významnou roli institucí a organizací, které mají vliv na chování migranta během celého migračního procesu. Zdůrazňuje roli institucí a subjektů, které vznikly, aby upevňovaly migrační toky a zároveň z nich měly prospěch. Na základě

¹⁰² Polovina respondentů rozumí velmi dobře češtině - mluví, píše a čte v českém jazyce. Pět respondentů rozumí poměrně slušně a pouze dva respondenti rozuměli velmi málo (oba tu byli velice krátce – tři a pět měsíců).

výzkumu se zjistilo, že většina respondentů využila již na území Ukrajiny služby zprostředkovatele či přepravce, který spolupracuje s českým zaměstnavatelem. Dále všichni respondenti si nechali od zprostředkovatele zajistit pracovní povolení (falešné dokumenty).

Druhou teorií je teorie sítí. Výzkum poukázal na význam rozvinutých sítí migrantů, které spočívají v poskytování informací a pomoci nově příchozím migrantům. Například zajištění zaměstnání, poskytnutí kontaktu na zaměstnavatele či na zprostředkovatele aj. Ukázala se bezvýhradná závislost na těchto sítích nově příchozích migrantů z post-sovětských zemí. Tyto kontakty mohou zvyšovat pravděpodobnost migrace, jelikož snižují rizika plynoucí z vycestování a naopak zvyšují očekávané zisky.

Třetí teorií je teorie dvojího trhu, která poukazuje na existenci dvou základních sektorů – primární a sekundární, přičemž druhý zmíněný je méně atraktivní, mzdy jsou nízké, pracovní podmínky jsou nestabilní a je malá pravděpodobnost zlepšení podmínek či postupu v pracovním žebříčku. První zmíněný je pravý opak sekundárního sektoru. Výzkum ukázal, že nelegální migranti z post-sovětských států vykonávají nekvalifikovanou práci, a to zejména ve zpracovatelském průmyslu (polovina respondentů), ve stavebnictví (třetina) a zbývající pracují v zemědělství.

Uskutečněný výzkum nastínil možné pozitivní i negativní dopady plynoucí ze zaměstnávání nelegálních migrantů, které mohou mít vliv na celou společnost Česka. Bylo zjištěno, že nelegální migranti zaplňují mezery na trhu práce (vykonávají práci, o kterou čeští občané nemají zájem), dále zaměstnávání nelegálních migrantů napomáhá k rozvoji podniku (šetří jeho náklady tím, že vyplácí nižší mzdy). Díky tomu, že jsou migranti zaměstnání, mohou vznikat zcela nové ekonomické subjekty (například ubytovny aj.). Uvedené dopady mohou být charakterizovány jako nejdůležitější pozitivní dopady nelegálních ekonomických aktivit migrantů.

Naopak mezi hlavní negativní dopady patří, dle výzkumu především, nevyhovující pracovní podmínky nelegálních migrantů (pracovní doba je vyšší než 8 hodin, většina respondentů pracuje 12 hodin denně), dále podpora korupčního prostředí (tuto skutečnost potvrzuje případ jedné nelegální migrantky z Užhorodu, které byly zhotoveny doklady v Budapešti) a podpora respektujícího klimatu v české společnosti vůči akceptování nelegální práce. Dalšími negativními dopady mohou být napomáhání k rozvoji tzv. šedé ekonomiky, dále poškozování podnikatelského prostředí (nespravedlivé prostředí – výhody vyplývající ze zaměstnávání nelegálního migranta), negativní dopady na české zaměstnance a další (Kroupa a kol. 1999).

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Jedná se o možné negativní a pozitivní dopady, které plynou ze zaměstnávání nelegálních migrantů v Česku. Je nutné zmínit, že situace na pracovním trhu není lehká ani pro samotné nelegální migranty, kteří nemají žádnou právní ochranu, jsou velmi často diskriminováni na trhu práce (zejména platová diskriminace) a nemají přístup k sociálnímu a zdravotnímu pojištění.

Výzkum nastínil některé odlišnosti v chování migrantů či v zaběhnutých postupech nelegálních migrantů. Je nutné zdůraznit, že se jedná o „malý“ kvalitativní výzkum, který byl uskutečněn s poměrně malým počtem respondentů za účelem nahlédnutí do současné nelegální migrace v regionu.

Ukázalo se, že většina respondentů již v zemi původu zamýšlela pracovat v Česku nelegálně a další vývoj neplánovali. V tomto případě nelze hovořit o neplánovaném jednání či dokonce o tom, že by respondent byl obětí zjištěného jednání někoho jiného.

Velmi často se respondenti prokazovali při vstupu na území Česka turistickým vízem, což kopíruje celorepublikový trend. Zjistilo se také, že nejčastějším motivem pro zlegalizování (velmi často se jednalo o zhotovení potřebných dokumentů, které byly falešné) pobytu je především cesta do země původu (návštěva rodiny). S tímto souvisí i samotný přechod státních hranic, ten si dovolí s falešnými dokumenty či za mnohem riskantnějších podmínek více muži než ženy. Druhým faktorem, který rozhoduje při zlegalizování pobytu, je vypočítavost některých respondentů, kteří zde již delší dobu pracují nelegálně a mají v úmyslu v tomto stavu setrvat nadále. Tato tendence je charakteristická pro nelegální migranty, kteří zde pobývají maximálně tři roky a nezamýšlejí zde zůstat delší dobu.

Oproti tomu s přibývajícím časem, který respondenti stráví na území regionu a se záměrem zde zůstat natrvalo, se zvyšuje zájem o zlegalizování pobytu. Dalším zjištěným faktorem ovlivňujícím rozhodnutí pobývat v Česku nelegálně či legálně se ukázal být věk a dosavadní zkušenosti samotných migrantů.

Bylo zjištěno, že respondenti mají poměrně dobrý přehled o dokumentech, které potřebují při pracovním poměru na území Česka a tyto informace se zlepšují s prodlužující se dobou pobytu. I tak ale respondenti vypověděli, že by přenechali celý proces zařizování na zprostředkovateli. Výzkum ukázal, že zprostředkovatelé profitují zejména z délky doby vyřízení žádosti, které trvá dva měsíce. Tyto dva měsíce by respondenti nemohli pracovat, proto si nechávají veškeré dokumenty zajistit od zprostředkovatele. Vedle tohoto důvodu figuruje také složitost celého administrativního procesu vyřízení žádosti.

Zjistilo se, že respondenti nepracují mimo svoji profesi či v méně kvalifikované práci než v zemi původu. Nelegální migranti post-sovětských států pracují ve stejných odvětvích

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

v regionu jako v Česku, avšak nejvíce respondentů pracuje ve zpracovatelském průmyslu (oproti Česku, kde pracují nejvíc ve stavebnictví). Tato skutečnost může být vysvětlena orientací celého regionu právě na zmíněný zpracovatelský průmysl¹⁰³, dalším odvětvím bylo stavebnictví a zemědělství.

Dále výzkum ukázal, že v regionu existuje hierarchické uspořádání zaměstnání podle preferencí a možností samotných migrantů. Podle tohoto uspořádání pracují Moldavané v méně oblíbených pracích s horšími pracovními podmínkami. Zatímco Ukrajinci postoupili v tomto „žebříčku o laťku výše“. Tato skutečnost má vliv také na zaměstnavatele, kteří musí vyměnit dosavadní pracovní síly (zdrojové země) za ty, které v těchto podmínkách budou ochotny pracovat.

¹⁰³ Zpracovatelský průmysl vyplývá především z automobilového průmyslu města Mladá Boleslav. V tomto případě se jedná o příslušné zaměstnavatelské firmy jako podnik Škoda-Auto a.s.

Tabulka č. 9 – Základní charakteristiky respondentů

respondent	věk	pohlaví	státní příslušnost	město	obec X město	rodinný stav	děti	délka pobytu (roky)	vzdělání	poslední profese v zemi původu	profese v Česku	Dokumenty
1	35	Ž	Ukrajinka	obec u Lvova	Obec	rozvedená	1M	8	OV	zemědělství	montážní firma	nesoulad s PP
2	30	M	Ukrajinec	Lvov	Obec	svobodný	Ne	1,5	SŠ	skladník	montážní firma	nelegální*
3	22	M	Moldavan	Kišiněv	Obec	svobodný	Ne	6	ZŠ	nepracoval	montážní firma	nelegální
4	28	Ž	Moldavanka	Kišinev	Obec	svobodná	Ne	0,3	ZŠ	prodavačka	zemědělství	nelegální
5	22	M	Ukrajinec	Užhorod	MB	svobodný	Ne	2	SŠ	stavebnictví	stavebnictví	ŽO**
6	22	M	Ukrajinec	Užhorod	MB	svobodný	Ne	1,5	SŠ	stavebnictví	stavebnictví	nelegální
7	23	M	Moldavan	obec u Kišiněva	MB	svobodný	Ne	2	ZŠ	zedník	zemědělství	nelegální
8	24	M	Ukrajinec	město u Lvova	MB	svobodný	Ne	0,5	ZŠ	zedník	stavebnictví	nelegální
9	27	M	Ukrajinec	obec u Lvova	MB	svobodný	Ne	2	ZŠ	stavebnictví	stavebnictví	ŽO**
10	36	M	Ukrajinec	město u Lvova	Obec	ženatý	2Ž	12	ZŠ	práce všeho druhu	firma na výkup železa	ŽO**
11	24	Ž	Ukrajinka	Užhorod	Obec	svobodná	Ne	2	ZŠ	nepracovala	montážní firma	nelegální
12	25	Ž	Ukrajinka	obec u Lvova	Obec	rozvedená	1Ž	3,5	OV	prodavačka	zemědělství	nelegální
13	23	Ž	Moldavanka	Kišiněv	MB	svobodná	Ne	0,5	OV	prodavačka	montážní firma	nelegální
14	29	Ž	Ukrajinka	Lvov	MB	rozvedená	1Ž	3,5	OV	kadeřnice	montážní firma	nesoulad s PP

Poznámky
typicky zam

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF!
Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat!
Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

borné vyučení, D – dokumenty, * nelegální migrant, **vykonávají

7. Závěr

Hlavním cílem této diplomové práce bylo zjistit charakteristické rysy nelegálních migrantů z post-sovětských států, kteří v současné době pracují v regionu Mladoboleslavsko. Ozřejmit jejich ekonomické aktivity, mimo jiné také objasnit proč, jak a za jakých okolností přišli nelegální migranti do vybraného regionu a jak vypadá jejich život v této nové zemi. Z tohoto důvodu bylo nejdříve nezbytné teoreticky zahrnout problematiku nelegální migrace v evropském a v českém kontextu a představit region Mladoboleslavsko z aspektů, které jsou stěžejní pro tento fenomén. K ověření platnosti tezí byl proveden kvalitativní výzkum, přesněji rozhovor s návodem. Respondenti byli migranti¹⁰⁴ z Ukrajiny a z Moldavska. S ohledem na počet poskytnutých rozhovorů nelze zjištěné výsledky zobecňovat a vyvozovat obecné závěry na vybrané území. Jedná se spíše o menší kvalitativní výzkum, který ovšem může přiblížit a poskytnout informace o současné nelegální migraci v regionu Mladoboleslavsko.

Ze zjištěných výsledků mé práce jsem došla k následujícímu. Většina respondentů pracuje v regionu Mladoboleslavsko v podobných méně kvalifikovaných profesích jako v zemi původu. A téměř všichni pracují mimo svou profesi.

Při svém pobytu a průběhu zaměstnávání většina nelegálních migrantů využívá služeb zprostředkovatele (zajišťování potřebných dokumentů, práce a ubytování). Pouze někteří nemají v současnosti svého zprostředkovatele, ostatní jsou „doprovázeni“ zprostředkovateli během celého pracovního pobytu v regionu. Během migračního procesu zprostředkovatel zastává velmi důležitou roli.

Více než polovina respondentů zvolila jako první místo zaměstnání region Mladoboleslavsko. Ostatní respondenti uvedli Prahu a Liberec. Při výběru lokality může ovlivnit respondenta také přítomnost krajana.

Dále bylo zjištěno, že respondenti pracující v obcích necítí větší strach z odhalení svého nelegálního pobytu než respondenti z měst. Ukázalo se, že ženy se více obávají vzniklých problémů z odhalení nelegálního pobytu než muži.

Pro respondenty nejsou státy západní Evropy tak atraktivní a nezamýšlejí hledat práci v některém z nich. Důvodem se ukázala velká vzdálenost, která by znemožňovala návštěvy doma a nedostatečná jazyková vybavenost. Někteří však o možnosti hledat práci ve státech

¹⁰⁴ Jednalo se o čtvrtinu migrantů majících živnostenské oprávnění, ale kteří vykonávají zaměstnaneckou činnost – dále dva kvazi-legální migranti a zbývající nelegální migranti.

západní Evropy přemýšlí. V tom případě jsou pro ně atraktivní státy Itálie, Španělsko a Portugalsko.

Z provedeného výzkumu dále vyplývají i další zjištění. Obdobně jako v Česku vedly k rozhodnutí vycestovat za prací zejména ekonomické důvody doprovázené snahou zlepšit si celkovou životní úroveň, které jsou motivovány dílčími cíly. V regionu se vyskytuje u skupiny post-sovětských migrantů hierarchické uspořádání zaměstnání podle preferencí samotných migrantů. Zjistilo se, že Moldavané vykonávají méně kvalifikované zaměstnání a za méně peněz, naopak Ukrajinci „postoupili o něco výše“ z hlediska tohoto uspořádání. Migranti jsou většinou dobře informováni o tom, jaké dokumenty potřebují k legálnímu pracovnímu poměru na území Česka. Zájem migrantů zlegalizovat svůj pobyt je ovlivněn řadou faktorů, kterými jsou: délka pobytu, věk a dosavadní zkušenosti, situace v zemi původu a plány do budoucna samotného migranta. Někteří zvažují i tu možnost trvale se zde usadit, jsou jimi migranti, kteří mají vytvořeny vazby s českými občany.

Fenomén nelegální migrace stále nabývá na významu, tuto skutečnost mohou potvrdit mimo jiné také v současnosti probíhající projekty zaměřené na tuto problematiku v Česku (viz Drbolav a kol. 2008, v tisku) a současně probíhající projekty v Maďarsku a v Rakousku. Stárnutí ekonomicky aktivních obyvatel v Česku, dále současná „krize učňovského školství“ (chybí řemeslníci) či nezájem českých občanů o některé méně atraktivní zaměstnání to jsou vedle jiných důvodů, proč se neobejdeme bez pracujících cizinců. Restriktivní opatření v případě cizinecké politiky by bylo neúčelné, neboť nelegální aktivity cizinců jsou v tomto případě zcela nežádoucí. Jedním z možných řešení nelegální migrace je regularizace, což je řešení aktuálního stavu a nepředjímá případné problémy do budoucna. Domnívám se, že jedním z mnoha kroků k úspěšné eliminaci nelegální migrace může být zvýšená spolupráce států (zdrojových a Česka) v této problematice a ve zvolení vhodných legislativních opatření.

Jsem si vědoma toho, že výzkumu se zúčastnil poměrně malý počet respondentů, a proto se zjištěné výsledky, týkající se této problematiky, nedají zobecňovat na nelegální pracovní migranty pobývajících v regionu Mladoboleslavsko či na území Česka. Chtěla bych však poukázat na detailnost zkoumaných jevů u respondentů v regionu Mladoboleslavsko, která může přiblížit a pochopit tak jednotlivé modely chování zkoumaných migrantů. Pro zjištění dalšího vývoje nelegální pracovní migrace v Mladoboleslavsku by bylo vhodné uskutečnit podobný výzkum i v budoucnu za několik (například za pět let). Ten by mohl objevit, jestli došlo k nějakým změnám v tomto fenoménu ve vybraném území.

Literatura

a) ODBORNÁ LITERATURA

BALDWIN-EDWARDS, M. (2006): *Illegal Migration: A Theoretical and Historical Approach*. (rukopis).

DISMAN, M. (2000): *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Karolinum, Praha, 374 s.

DRBOHLAV, D. – ČERMÁK, Z. – DZÚROVÁ, D. – JANSKÁ, E. – ČERMÁKOVÁ, D. – LACHMANOVÁ, L. (2008): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Praha, Karolinum. (v tisku).

DRBOHLAV, D. JANSKÁ, E., ŠELEPOVÁ, P. (2001): *Ukrajinská komunita v České republice*. In: ŠIŠKOVÁ, T. (ed.) *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Portál, Praha, s. 89 – 97.

GEDDES, A. (2005): *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London: Sage Publications, s. 220.

HENDL, J. (2005): *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Portál, Praha, s. 407.

HENDL, J. (1997): *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Karolinum, Praha, 243 s

HERMAN, E.(2006): *Migration as a Family Business: The Role of Personal Network in the Mobility Phase of Migration*. *International Migration*, 44, No. 4, s. 191 – 230.

HORÁKOVÁ, M., POLÍVKA, M., PFEIFER, P. (2001): *Nelegální zaměstnávání cizinců jako překážka v jejich žádoucí integraci na trhu práce. Část I – Metodické postupy užívané ke zkoumání fenoménu nelegální práce ve vybraných zemích*. Praha: VÚSPV, s. 40.

HORÁKOVÁ, M. (2006): *Zahraniční pracovní migrace v České republice dva roky po vstupu ČR do EU*. Praha: VÚSPV, s. 88

HORÁKOVÁ, M. (2007): *Zpráva o vývoji pracovních migrací 1993 – 2006*. Praha: VÚPSV, v.v.i., s. 97.

JANDL, M. (2007): *Irregular Migration, Human Smuggling and the Eastern Enlargement of the European Union*. *International Migration Review*, 41, No. 2, s. 291 – 315.

JANDL, M. (2004): *The Estimation of Illegal Migration in Europe*. *Studi Emigrazione*, 41, No. 153, s. 141 – 155.

JANSKÁ, E. (2002): *Adaptace cizinců v České republice*. Disertační práce, Přírodovědecká fakulta UK, Praha, s. 118

KROUPA, A. – HORÁKOVÁ, M. - ŠMOLCNOV, V. - NESVADBOVÁ, L. –RUDOLF, V. - ŠTĚPÁNEK, I. (1997): *Nelegální zaměstnávání a podnikání cizinců na českém trhu práce*. Studie vznikla s finanční podporou Mezinárodní organizace práce, s. 53.

LIEMPT, I., DOOMERNIK, J. (2006): *Migrant's Agency in the Smuggling Process: The Perspectives of Smuggled Migrants in the Netherlands*. *International Migration*, 44, No. 4, s.165 – 190.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

MASSEY, D.S. – ARANGO, J. – HUGO, G. – KOUAOUICI, A. – PELLEGRINO, A. – TAYLOR, J.E. (1993): Theories Of International Migration: A Review And Appraisal. Population And Development Review 19, No. 3, str. 431–465.

RABUŠIC, L., BURJÁNEK, A. (2003): Imigrace a imigrační politika jako prvek řešení české demografické situace? VÚPSV, Praha, výzkumné centrum Brno, s. 58.

RICHARDS, K. (2004): The Trafficking of Migrant Workers: What are the Links Between Labour Trafficking and Corruption? International Migration, 42, No. 5, s.147 – 168.

TAPINOS, G. (1999): Clandestine Immigration: Economic and Political Issues. In: Trends in International Migration. OECD/SOPEMI. Paris: OECD Publications, s. 229 – 251.

b) ELEKTRONICKÉ ZDROJE

BHABHA, J. (2005): Trafficking, Smuggling, and Human Rights Harvard University. Migration Information Source.

<<http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=294>> (6. 5. 2008).

Cizinci s platným živnostenským oprávněním v oblastech, krajích a okresech; 1994-2007 (stav k 31. 12.). ČSÚ, 2008a.

<[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/4200441255/\\$File/c05r15.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/4200441255/$File/c05r15.xls)> (4. 8. 2008).

Cizinci v ČR podle kraje, okresu a státního občanství - k 31.12.2007. a 5 nejčastějších státních občanství cizinců podle oblasti, kraje a okresu - 2001-2007 (31.12.). ČSÚ, 2008b.

<[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B900425281/\\$File/c01r07.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B900425281/$File/c01r07.xls)> a

<[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/AD002CE5B0/\\$File/c01a05.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/AD002CE5B0/$File/c01a05.xls)> (4. 8. 2008).

Cizinci v ČR podle oblasti, kraje a okresu; 1996-2007 (k 31.12.). ČSÚ, 2008c.

<[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B90040818C/\\$File/c01r04.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B90040818C/$File/c01r04.xls)> (4. 8. 2008).

Statistická ročenka Středočeského kraje 2007. ČSÚ, 2008d

<[http://www.czso.cz/xs/edicniplan.nsf/t/950045A86C/\\$File/13210107m00g.jpg](http://www.czso.cz/xs/edicniplan.nsf/t/950045A86C/$File/13210107m00g.jpg)> (5. 8. 2008).

ČIŽINSKÝ, P. (2008a): Nelegální pobyt a zaměstnávání cizinců z pohledu českého práva.

In: NEREGULÉRNÍ POBYT CIZINCŮ V ČR: PROBLÉMY A JEJICH ŘEŠENÍ. Sborník neregulérní migrace. Migraceonline.cz, s. 13 – 16.

<<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2105205>> (10. 6. 2008)

ČIŽINSKÝ, P. (2008b): Nelegalita pobytu cizinců a trestní sankce. Migraceonline.cz.

<<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2099149>> (15. 6. 2008)

DAVID, F. (2000): Human Smuggling and Trafficking An Overview of the Response at the Federal Level. Australian Institute of Criminology. Research and Public Policy Series, No. 24.

< <http://www.aic.gov.au/publications/rpp/24/index.html>> (5. 5. 2008).

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

DIZAREVIČ, S. M., (2008): Neregulární migrace v kontextu imigrační a integrační politiky EU. In.: NEREGULÉRNÍ POBYT CIZINCŮ V ČR: PROBLÉMY A JEJICH ŘEŠENÍ. Sborník neregulární migrace. Migraceonline.cz, s. 17 – 22.
<<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2105205>> (10. 6. 2008)

DRBOHLAV, D. (2008): K některým aspektům nelegální migrace a neoprávněných ekonomických aktivit migrantů. NEREGULÉRNÍ POBYT CIZINCŮ V ČR: PROBLÉMY A JEJICH ŘEŠENÍ. Sborník neregulární migrace. Migraceonline, s. 8 – 12.
<<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2105205>> (10. 6. 2008)

JUKL, M. (2004): ŽENEVSKÉ KONVENCE A DODATKOVÉ PROTOKOLY. Publikace Úřadu ČČK Praha, 1999.
<<http://ck.czweb.org/cck/aktivity/konvence.html>> (3. 6. 2008)

KALINOVÁ, M. (2008): Nelegální zaměstnávání cizinců z pohledu státu. In.: NEREGULÉRNÍ POBYT CIZINCŮ V ČR: PROBLÉMY A JEJICH ŘEŠENÍ. Sborník neregulární migrace. Migraceonline.cz, s. 77 – 79.
<<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2105205>> (10. 6. 2008)

KROUPA, A., KUX, J. (2008): Nelegální zaměstnávání a podnikání cizinců ve stavebnictví. In.: NEREGULÉRNÍ POBYT CIZINCŮ V ČR: PROBLÉMY A JEJICH ŘEŠENÍ. Sborník neregulární migrace. Migraceonline.cz, s. 74 – 76.
<<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2105205>> (10. 6. 2008)

NEKORJAK, M. (2008): „Klientský systém“ specifická instituce prostředkovaní v ukrajinské pracovní migrace. In.: NEREGULÉRNÍ POBYT CIZINCŮ V ČR: PROBLÉMY A JEJICH ŘEŠENÍ. Sborník neregulární migrace. Migraceonline.cz, s. 50 – 54.
<<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2105205>> (10. 6. 2008)

NEKORJAK, M., (2007): Úvahy nad neregulární migrací se zaměřením na ukrajinskou migraci v Česku. Migraceonline.cz.
<http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/MNekorjak_NelegalnimigraceCeskairepublika.pdf> (3. 2. 2008).

PAPADEMETRIOU, D. (2005): The Global Struggle with Illegal Migration: No End in Signy. Migration Information Source.
<<http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=336>> (5. 4. 2008).

Pilotní projekt Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků
<<http://www.imigracecz.org/>> (1. 8. 2008).

Práce pro cizince. Volná pracovní místa pro občany EU/EHP a Švýcarska a jejich rodinné příslušníky
<www.praceprocizince.cz.> (2. 8. 2008).

SCARPA, S. (2005): Child Trafficking: the Worst Face of the World. Global Migration Perspectives, No. 40, Geneva: Global Commission on International Migration.
<<http://www.gcim.org/attachements/GMP%20No%2040.pdf>> (8. 5. 2008)

Schengen aktuálně. Euroskop.cz

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!
Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat!
Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

<<http://www.euroskop.cz/173/367/clanek/16-01-2008---pobyt-v-schengenu-a-v-cr-obcanu-tretich-zemi-nepodlehajicich-vizove-povinnosti-upresneni-s-ohledem-na-bilateralni-smlouvy-uzavrene-cr/>> (2. 4. 2008).

Archiv referátů s tématickým zaměřením na sociologii.

<http://sociologie.unas.cz/2003_2004/Socialni_kontrola.doc> (12. 5. 2008)

Stálá mise České republiky ve Vídni.

<<http://www.mzv.cz/www/default.asp?id=33814&ido=15272&idj=1&amb=119&ParentIDO>
=> (13. 4. 2008).

Vstup a pobyt cizince na území České republiky. MV ČR.

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/azyl/pobyt_cizinec.html#3> (25. 6. 2008).

c) OSTATNÍ ZDROJE

Akční plán boje s nelegální migrací, schválen usnesením vlády ze dne 4. února 2004 č. 108 MV ČR, 2004.

Bulletin Středočeského kraje za 1. čtvrtletí 2008. ČSÚ, 2008.

Commission Staff Working Paper, Accompanying document to the Proposal for a Directive of the European parliament and of the Council providing for sanctions against employers of third-country nationals who are illegally staying or working in breach of their residence status, Impact assessment. Brussels, draft, 2007.

Česká republika vstupuje do Schengenu. Evropou volnou cestou. Publikace Ministerstva vnitra ve spolupráci s dalšími orgány státní správy. Praha, 2007.

DRBOHLAV, D. (2007): Přednášky mezinárodní migrace. Přf UK, Praha.

LACZKO, F. (2004): Introduction Data and Research on Human Trafficking. Research and Publications Division. International Organization for Migration, Geneva, Switzerland, (rukopis).

KHAJLOVÁ, V. (2005): Volnočasové aktivity ve venkovském prostoru na území mladoboleslavského okresu. Ročníková práce. Přírodovědecká fakulta UK, Praha, s. 43

Kontrolní činnost úřadů práce. Kontrolní zprávy 2002 – 2006.

Souhrnné informace za rok 2007 o aktivitách realizovaných příslušnými resorty, resp. jejich výkonnými složkami, v oblasti potírání nelegálního zaměstnávání cizinců, předkládaná prostřednictvím Meziresortního orgánu pro potírání nelegálního zaměstnávání cizinců v České republice. MPSV, 2007.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců

Zákon č.325/1999 SB., o azylu

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, právní úprava platná k 31.12.2006

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky

Zkušenosti s integrací cizinců na území okresu Mladá Boleslav. Okresní úřad Mladá Boleslav. Ing. Jiří Pavlousek, 1999.

Zpráva o situaci na trhu práce v regionu Mladá Boleslav za rok 2006. Za Úřad práce v Mladé Boleslavi zpracoval Ing. Lubomír Kiš, Mladá Boleslav: 2006.

Zpráva o situaci na trhu práce v regionu Mladá Boleslav za rok 2007. Za Úřad práce v Mladé Boleslavi zpracoval Ing. Lubomír Kiš, Mladá Boleslav: 2007.

Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2006. Praha: MV ČR, 2007.

Život cizinců v ČR 2007. Souborné informace. Samostatné oddělení specifických statistik obyvatelstva, Praha: ČSÚ.

Příloha

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!
Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat!
Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Tabulka č.1 – Typologie postavení cizinců

Typologie nelegálního postavení cizinců

<i>typ</i>	<i>vstup</i>	<i>pobyt</i>	<i>zaměstnání</i>	<i>příklady</i>
1	nelegální	nelegální	nelegální	čistá nelegalita
2	legální	legální	nelegální	-zaměstnání bez pracovního povolení (závisí na předpisech dané země: cizí studenti, žadatelé o azyl, de facto uprchlíci, členové rodin) - pokračování v zaměstnání po ukončení platnosti pracovního povolení nebo po jeho odnětí - změna zaměstnavatele bez oprávnění - neohlášená pracovní činnost (bez platného pracovního povolení), bez placení daní a příspěvků na sociální pojištění
3	legální	nelegální	nelegální	- pokračování v pobytu po ukončení platnosti víza - neprodloužení či odnětí povolení k pobytu a zaměstnání - žadatelé o azyl, jejichž žádost nebyla přijata
4	legální	nelegální	legální	- osoby zaměstnávající sebe sama (OSVČ) bez povolení
5	legální	nelegální	-	- osoby, které překročily povolenou dobu pobytu, ale nejsou ekonomicky aktivní
6	nelegální	legální	legální	- hromadná legalizace pobytu a zaměstnání - individuální legalizace na základě legálního požadavku vyplývajícího ze změny okolností (např. sňatek s občanem) nebo na základě administrativní výjimky v případech strádání
7	nelegální	legální	legální	- ex post legalizace pobytu bez oprávnění k zaměstnání
8	-	nelegální	-	- děti narozené na území státu rodičům nelegálně pobývajícím v zemi, tj. nedokumentovaným migrantům - děti narozené legálně usídleným migrantům (rodiče, kteří zapomněli požádat o povolení k pobytu dítěte)
9	-	legální	nelegální	- občané angažující se v šedé ekonomice - cizinci narození v zemi bez oprávnění pracovat
10	nelegální	(nelegální)	-	- nedokumentovaní migranti, kteří tranzitují anebo se angažují v pašování zboží či převádění osob územím dané země (nejsou skutečnými „rezidenty“)

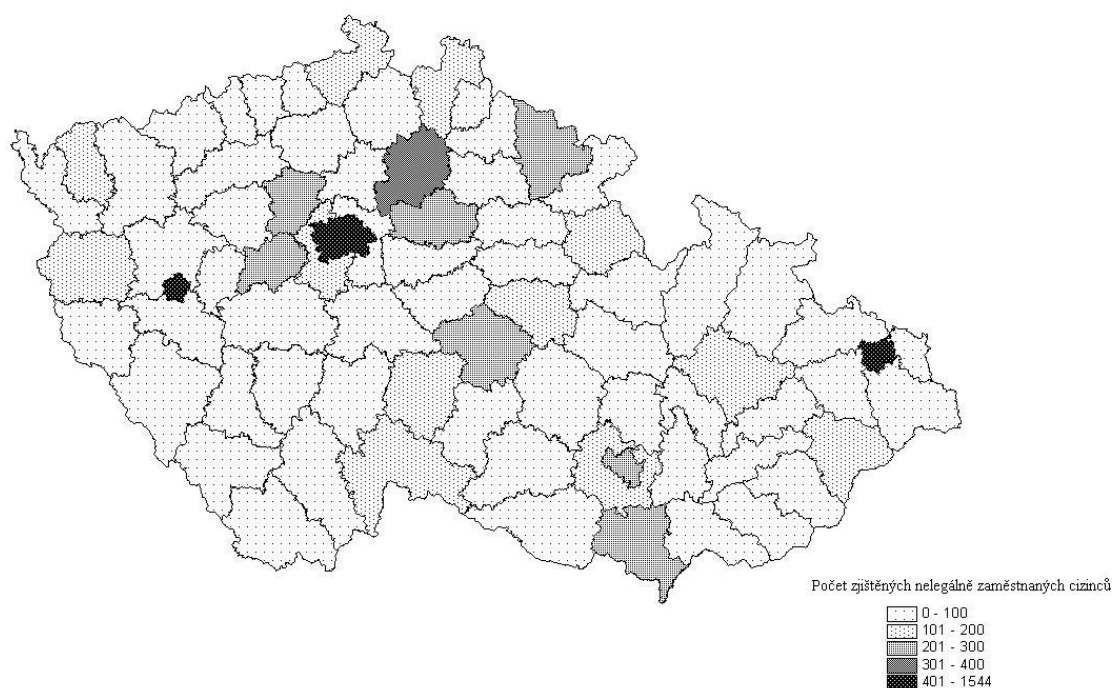
Zdroj: Irregular Migration 2000, cit. v Horáková, Polívka a Pfeifer 2001.

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Obrázek č.1 - Počet zjištěných nelegálně zaměstnaných cizinců v okresech Česka, 2002-2005

Zdroj: Kontrolní zprávy 2002-2005, cit. v Drbohlav a kol. (2008).

Tabulka č. 2 - Cizinci v ČR* podle dlouhodobého či trvalého povolení k pobytu v regionu za vybrané roky (k 31.12.)

Kraj, okres	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	30.5.2008
Benešov	863	1 278	1 249	1 297	1 359	1 420	1 324	1 449	1 820
Beroun	851	1 048	1 163	1 291	1 598	2 006	2 320	2 633	3 435
Kladno	2 413	3 649	3 355	3 415	3 843	4 064	4 178	4 738	5 199
Kolín	982	1 099	1 358	1 324	1 599	1 615	1 933	2 391	2 874
Kutná Hora	725	773	1 026	1 016	1 146	1 104	1 365	1 942	1 878
Mělník	2 399	3 251	2 654	2 761	3 022	3 403	4 085	4 702	5 419
Mladá Boleslav	4 520	5 648	5 402	5 073	5 594	4 580	5 736	7 673	9 970
Nymburk	1 136	1 561	1 648	1 853	2 170	2 382	2 499	3 150	3 346
Praha - východ	3 496	3 840	3 472	3 433	3 657	4 050	4 360	5 072	7 538
Praha - západ	2 843	2 531	2 750	3 047	3 251	3 599	4 357	5 316	6 884
Příbram	1 295	1 439	1 563	1 664	1 634	1 880	2 050	2 303	2 700
Rakovník	890	876	778	864	974	1 024	1 097	1 219	2 035
Celkem ČR	199 151	200 951	210 794	231 608	240 421	254 294	278 312	321 456	410 094
Praha	61 203	57 583	61 477	70 978	69 115	77 922	89 997	103 482	133 987
Střed. kraj	22 413	26 993	26 418	27 038	29 847	31 127	35 304	42 588	53 098

*cizinci celkem - trvalý a dlouhodobý pobyt

Zdroj: ČSÚ (2008c)

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

Obrázek č. 2 – Umístění Mladoboleslavského okresu v rámci Středočeského kraje

Zdroj: ČSÚ (2008d)

Rozhovor s návodem

Vážený respondente,

jsm studentka 5. ročníku sociální geografie na Přírodovědecké fakultě, UK. V současnosti zpracovávám diplomovou práci zabývající se problematikou nelegálního zaměstnávání cizinců v regionu Mladoboleslavsko. Ve zmíněném území provádím kvalitativní výzkum týkající se nelegální pracovní migrace cizinců. Touto cestou bych Vás chtěla požádat, zda byste mohl/a odpovědět na následující otázky.

Dostávají se Vám do rukou otázky rozdělené do pěti bloků. Ty jsou součástí rozhovoru, který provádím za účelem zjištění charakteristických rysů nelegálního imigranta pracujícího na tomto území. Druhým, neméně důležitým, cílem mého výzkumu je poodhalit proč, jak a za jakých okolností jste se do Česka dostali a jak vypadá váš život v této nové zemi zejména ve vztahu k vaší práci.

Výzkum je zcela anonymní, předmětem mého šetření není vaše totožnost či osobní údaje. Tyto informace budou sloužit čistě k mým účelům, tedy ke zpracování diplomové práce.

Děkuji Vám za vaši ochotu a čas strávený nad vyplněním otázek.

1. Podmínky v Česku

- 1) Kdy (rok) a jakým způsobem jste překročil/a hraniče Česka?
- 2) Navštívil/a jste Česko někdy v minulosti?
- 3) Organizoval/a jste si cestu sám/sama? Pomohl Vám někdo? Byl/a jste si jistý/á, kam jedete? Znal/a jste vaše cílové místo?
- 5) Byl/a jste sám/sama? Cestoval někdo s vámi (rodinný příslušník či známý)?
- 6) Při vstupu do Česka, jaké jste měl/a dokumenty?
 - a) pracovní vízum či jiný typ víza?
 - b) povolení k pobytu?
 - c) pracovní povolení od příslušného ÚP v Mladé Boleslavi?
 - d) živnostenské oprávnění?
- 7) Víte jaké dokumenty potřebujete?
- 8) Které dokumenty jste měl/a při příchodu?
- 9) Měl/a jste patřičné dokumenty po celou dobu? Vývoj? Současný status?
- 10) Máte nějakého zprostředkovatele?
- 11) Co vám všechno zajišťuje? Organizuje?

1.1 Deskripce životních podmínek imigranta v Česku:

- 12) V současnosti pracujete v prvním zaměstnání? Nebo jste již měl/a předchozí zaměstnání? (V případě, že máte první zaměstnání, pokračujte otázkou č. 10)
- 13) Kolik a jaké jste měl/a zaměstnání?
- 14) Popište pracovní podmínky v posledním z nich:
 - a) Co jste dělal/a?
 - b) Jak dlouho jste tam pracoval/a?
 - c) Pracoval/a jste zde po celou dobu nelegálně (bez dokumentů)?
 - d) Byl/a jste spokojený/á – s platem, se zaměstnavatelem, se spolupracovníky?
 - e) Proč jste odešel/odešla? Z jakých důvodů?
- 15) Podmínky současného zaměstnávání:
 - f) Jaká je náplň vaší práce?
 - g) Jak dlouho zde pracujete?
 - h) Jste spokojený/á – s platem, se zaměstnavatelem, s pracovní dobou, s náplní práce, se spolupracovníky?
 - i) Výše platu?
 - j) V případě, že máte zprostředkovatele?

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

- 16) Kde bydlíte? Kdo Vám zajišťuje ubytování?
- 17) Máte nějaký den volna? Co většinou děláte ve vašem volnu?
- 18) Posíláte nějaké peníze své rodině?
- 19) Můžete odhadnout, kolik je to procent z vašeho platu měsíčního platu? Jak často? Či posíláte nějaké věci - dárky?
- 20) Jezdíte navštěvovat svou rodinu? Jak často?
- 21) Kolikrát od roku 1993 překročil/a státní hranici své rodné země (pouze ve směru „ven“) Odhad?

2. Situace v zemi původu

2.1 Osobní podmínky:

- 1) Z jakých důvodů jste vycestoval/a do Česka?
 - 2) Jaká byla vaše životní situace před vycestováním ze země?
 - a) V zaměstnání?
 - b) Rodinné podmínky?
 - c) Společnost?
 - d) Výše vašeho platu v posledním zaměstnání v zemi původu (odhad přepočteno na Kč)
-

2.2 Informovanost o agenturách, zprostředkovatelích v zemi původu:

- 3) Kde a jak jste hledal/a informace o možnosti pracovat v Česku? Popřípadě od koho?
- 4) Věděl/a, byl/a jste informován/a, že existují agentury či zprostředkovatele v zemi původu domlouvající práci v Česku?
- 5) Věděl/a jste, které doklady potřebujete k vycestování a k následnému pracovnímu poměru v Česku?
- 6) Využil/a jste nějaké pomoci či služeb při vyřizování potřebných dokladů? Pomohl Vám někdo před realizací vycestování do Česka?
- 7) Zamýšlel/a jste již od samého začátku, že budete v Česku pracovat nelegálně?

2.3 Informovanost o regionu Mladoboleslavská, zaměstnání, kontakty

- 8) Šel jste z vaší země přímo v Česku do tohoto regionu, pokud ne, kde jste v Česku před tím pracoval/pobýval?
- 9) Proč jste se rozhodl/a pracovat v regionu Mladoboleslavská? Věděl/a jste, kde budete pracovat?
- 10) Věděl/a jste něco o tomto regionu? Někdo Vám ho doporučil jako vhodné místo s dostatkem volných pracovních míst pro cizince?
- 11) Pracoval zde již rodinný příslušník či známý před vaším vycestováním za prací? Měl/a jste zde již nějakou kontaktní osobu, za kterou jste se vydal/a?
- 12) Byl/a jste informován/a, v jakém oboru budete pracovat? Znal/a jste pracovní podmínky potenciálního zaměstnání?

2.3 Informovanost o existenci mafie (setkání s ní)

- 13) Přišel/přišla jste někdy do styku s mafii?
- 14) Jaké máte zkušenosti? Potřeboval/a jste někdy jejich pomoc, „službu“? Při čem a kdy? Víte jakou měli, popřípadě mají občanství?
- 15) Víte koho požádat o pomoc v případě negativní zkušenosti s mafii? Jak byste postupoval/a?

3. Popis současné situace migrace v regionu z pohledu nelegálního migranta

- 1) Jaké máte zkušenosti s Čechy?

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>

- 2) Setkáváte se s nimi? V jakých situacích? Kde?
- 3) Proč si myslíte, že zde existuje poptávka po nelegálních pracovnících ze zahraničí? Kdo vytváří podle vás tuto poptávku?
- 4) Co si myslíte o současných administrativních postupech, které musíte mít, jestliže chcete pracovat v Česku?
- 5) Víte, jak postupovat k získání těchto potřebných dokumentů? Pracovní povolení, vízum, povolení k pobytu? Je náročné je získat? Co je nejtěžší, co naopak nejjednodušší?
- 6) Máte pocit, že se o Vás někdo zajímá (Češi, ostatní cizinci)? Že Vás někdo kontroluje?
- 7) Bojíte se, že Vás někdo udá?

4. Budoucí vývoj

- 1) Jestliže budete mít stejné pracovní podmínky, budete zde nadále pracovat?
- 2) Zamýšlíte zlegalizovat váš pobyt?
- 3) Jakým způsobem? Využijete něčí pomoci anebo si potřebné dokumenty zařídíte sám/sama?
- 4) Zamýšlíte zde zůstat či hledat práci v jiné zemi? (Kam?)
- 5) Nebo naopak myslíte, že se budete vracet do Česka?
- 6) Chtěl/a byste se začlenit do společnosti?
- 7) Co proto zamýšlíte udělat?
- 8) Jak si myslíte, že si stojíme v rámci ostatních evropských států po vstupu do Schengenského prostoru? Z hlediska atraktivita pro pracovníky ze zahraničí?

5. Základní informace o respondentovi

- 1) pohlaví
Žena Muž
- 2) věk
.....
- 3) občanství
.....
- 4) země původu
.....
- 5) dosažené vzdělání (základní, střední, odborné s maturitou, odborně vyučen, VŠ, postgraduální atd.)
.....
- 6) profese (zedník, učitelka, doktor, prodavačka atd.)
.....
- 7) poslední zaměstnání v zemi původu
.....
- 8) rodinný stav
vdaná/ženatý rozvedená/ý svobodný/á vdova/vdovec s partnerem/partnerkou
- 9) počet a věk dětí
.....

10) jazykové znalosti

jazyk	čtení	mluvení	psaní
mateřský jazyk			
český jazyk			
Jiné jazyky:			

(hodnocení: 5 nejlepší - 1 nejhorší)

Tento dokument byl zhotoven v Print2PDF.!

Po registraci Print2PDF se tato informace nebude zobrazovat.!

Produkt Print2PDF lze zakoupit na <http://www.software602.cz>